

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA STREDOEURÓPSKYCH ŠTÚDIÍ**

DIPLOMOVÁ PRÁCA

2010

KRISTÍNA BOROŠOVÁ

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA STREDOEURÓPSKÝCH ŠTÚDIÍ**

**ROMANTICKÉ STRAŠIDELNÉ PRÍBEHY V MAĎARSKEJ
LITERATÚRE 19-HO STOROČIA**

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Študijný program: učiteľstvo maďarského jazyka a literatúry a histórie (Učiteľské štúdium, magisterský II. st., denná forma)

Školiace pracovisko: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta stredoeurópskych štúdií

Školiteľ: PaedDr. Žofia Bárcziová, PhD.

Nitra 2010

KRISTÍNA BOROŠOVÁ

ČESTNÉ VYHLÁSENIE

Čestne vyhlasujem, že diplomovú prácu som vypracovala samostatne pod odborným vedením mojej vedúcej diplomovej práce s použitím uvedenej literatúry.

V Nitre, 20. 04. 2010

BECSÜLETBELI NYILATKOZAT

Becsülettel kijelentem, hogy záródolgozatomat a témavezetőm tanácsait követve és a feltüntetett szakirodalom alapján önállóan készítettem el.

Nyitra, 2010. 04. 20

POĎAKOVANIE

Touto cestou vyslovujem poďakovanie PaedDr. Žofii Bárcziovej, PhD. za pomoc, odborné vedenie, cenné rady a pripomienky pri vypracovaní mojej diplomovej práce.

V Nitre, 20. 04. 2010

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton mondok köszönetet PaedDr. Bárczi Zsófiának, PhD. segítségéért, szakszerű irányításáért, az értékes tanácsokért és hozzászólásokért a záródolgozatom kidolgozása során.

Nyitra, 2010. 04. 20

Abstrakt:

Kristína Borošová: Romantické strašidelné príbehy v maďarskej literatúre 19-ho storočia;
[diplomová práca]

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta Stredoeurópskych Štúdií, Katedra
maďarského jazyka a literatúry

Vedúci diplomovej práce: PaedDr. Bárczi Zsófia, PhD, Nitra, 2010

Cieľom tejto diplomovej práce je skúmať romantické strašidelné príbehy A. Petőfiho. Touto prácou chcem poukázať na fakt, že Petőfi vynikal nielen ako lyrik, ale aj ako prozaik a jeho strašidelné príbehy si zasluhujú toľko úcty, aby sa zaradili na dôstojné miesto v arzenáli jeho celoživotnej tvorby. Skúmať, že v akej miere sa vyskytuje motív pomsty v jednotlivých strašidelných príbehov. Ďalej, poukázať na fakt, že Petőfi využil vo svojich strašidelných príbehov rôznych brakových motívov. Prvá kapitola mojej práce podáva všeobecný obraz o dobe, v ktorej Petőfi žil a tvoril, čiže o období romantizmu. Druhá kapitola sa zaoberá vývojom maďarského románu, lebo väčšinou aj Petőfiho strašidelné príbehy patria medzi prozaických žánrov. Tretia kapitola všeobecne prezentuje strašidelných románov. Štvrtá kapitola mojej práce podáva obraz o brakovej literatúry, lebo v 19. storočí aj Petőfiho strašidelné príbehy časom klesali medzi brakových dielach. Piata kapitola sa zaoberá obdobím v ktorom vznikali Petőfiho strašidelné príbehy, čiže tzv. krízovým obdobím. Šiesta kapitola sa zameriava na konkrétne strašidelé príbehy A. Petőfiho. Siedma kapitola sa zobrazuje Petőfiho, ako „oblúbenec“ marginálnych žánrov. Ôsma kapitola sumarizuje recepčnú históriu (prijatie) Petőfiho celoživotného diela, tu sa zvlášť zameriavam na tie otázky, ktoré bránili (zabraňovali) prijatie strašidelných príbehov. Dopracovala som sa k tomu názoru, že Petőfiho strašidelné príbehy rozširujú rady strašidelných príbehov 19-ho storočia. Jeho strašidelné príbehy neboli písané ako dlhotrvajúce, vynikajúce literárne diela, ale zasluhujú si toľko úcty, aby sa zaradili na dôstojné miesto v arzenáli jeho celoživotnej tvorby.

Kľúčové slová: Alexander Petőfi, prozaik, krízové obdobie, strašidelné príbehy, pomsta.

Abstract:

Kristína Borošová: Romantic thrillers in the 19 century Hungarian literature

[Diploma Thesis]

Constantine the Philosopher University in Nitra, Faculty of Central European Studies,
Department of Hungarian Language and Literature

Supervisor: PaedDr. Bárczi Zsófia, PhD, Nitra, 2010

In my thesis I am concentrating on Sandor Petöfi`s thriller stories. My aim is to show that Petöfi was not only a great poet but also a novelist and his thriller stories are worth mentioning in his oeuvre. I am also examining up to what degree is the motive of revenge present in Petöfi`s thriller stories. I will show the pulp sources he used in his stories. The first chapter describes Petöfi`s era, the Romanticism. The second chapter contains the development of the Hungarian novel, because Petöfi`s thriller stories mostly belong to the genre of novel. The third chapter gives information about the general features of the thriller story. In the fourth chapter I introduce the pulp fiction since Petöfi`s thriller stories were degraded to this category. The fifth chapter is about Petöfi`s crisis period. His thriller stories were born then. In the sixth chapter I analyze Petöfi`s thriller stories on the basis of the general features of thriller stories. In the seventh chapter I introduce Petöfi, who takes to marginal genres. The last chapter summarizes the reception story of the Petöfi oeuvre. I paid particular attention to the barriers to accepting the thriller stories. I have come to a conclusion that Petöfi`s thriller stories doubtlessly meet the requirements of the 19th century thriller stories. Although they were not intended to be outstanding literary work, I am of the view that they should be given more respect and a proper place not only marginal.

Key words: Sandor Petöfi, novelist, crisis period, thriller stories, revenge.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	8
1. Romantika – Korrajz	10
1.1. Romantika a magyar irodalomban	11
2. A magyar regény története	12
2.1. Felvilágosodáskori regény	12
2.2. A szentimentális regény	13
2.3. A romantika korszaka	13
3. A rémregény	16
4. Ponyvairodalom	21
4.1. A magyar ponyva megszületése	23
4.2. Ponyva és a 19. századi rémtörténetek kapcsolata	24
5. Petőfi Sándor válság-korszaka	27
5.1. Válság a lírán kívüli területen	30
5.2. A francia romantika vonzáskörében	31
6. Romantikus rémtörténetek	33
6.1. A hóhér kötele	33
6.1.1. A lírikus Petőfi a regényben	40
6.2. Tigris és hiéna	41
6.3. Salgó	46
7. Petőfi és a marginális műfajok	52
7.1. Ibolyák	54
8. Petőfi Sándor – Recepciótörténet	58
Befejezés	64
Resumé (szlovák nyelvű)	66
Resume (angol nyelvű)	71
Felhasznált irodalom	72

Bevezetés

*„Valóban! ... már pedig ha
Mindig csak jót írok,
Mivé lennének úgy a
Szegény kritikusok?“*

(Petőfi Sándor: Rossz verseimről)

Munkámban Petőfi Sándor romantikus rémtörténeteivel foglalkozom. A munka megírásával azt szeretném megmutatni, hogy Petőfi nemcsak mint lírikus jeleskedett, de mint prózaíró is, és a ponyvairodalomba került rémtörténete is érdemelnek annyit, hogy méltó helyet foglaljanak el Petőfi életművében.

Petőfi rémtörténete, A hóhér kötele, a Tigris és hiéna és a Salgó is mind a szélsőséges romantika termékeihez sorolhatók, mind egy időben (Petőfi válság-korszakában) keletkeztek, mind fölöttébb véres, mind a szenvedély valamilyen szélsőséges formáját mutatja meg. A három rémtörténetet összekötő jegy a véres bosszú, ezért főleg a 19. századi rémtörténetek jegyei alapján, azok szempontjából foglalkozom a művekkel. Petőfi életpályájával elég sok irodalomtudós foglalkozott-foglalkozik, de válság-korszakát, így a rémtörténeteit is, kortársai és a későbbi irodalomtudomány is igyekezett megkerülni és az alkotói pálya szélére helyezni. Azonban szép számmal találhatók olyan irodalmárok is, akik monográfiáikban helyet szentelnek e válság-korszaknak is. Munkám megírásához felhasználtam többek között Ferenczi Zoltán, Horváth János, Fekete Sándor, Martinkó András, Margócsy István és Kerényi Ferenc Petőfi monográfiáját. Mind olyan szempontból mutatják be ezt a korszakot, mint a válság, világfájdalom időszakát, melyben a véres bosszú a fő téma.

Ahhoz, hogy rátérhessek magára a témára, néhány fogalmat tisztázni kell. Ezért munkámat korrajzzal kezdem, korrajzzal arról a korszakról, melyben Petőfi élt és alkotott, tehát a romantikáról. Először a romantika jellemzőit általánosságban mutatom be, majd a magyar romantika jellemzői következnek.

Ezután a második fejezetben rátérek a magyar regény fejlődésére, mivel Petőfi rémtörténete is zömében a prózába tartoznak, az első regénynek tekinthető írásoktól (a magyar irodalomban) kezdve; a felvilágosodás korszakán – amikor is felélénkült a regény iránt az érdeklődés – a fordítások és átdolgozásokon (különbféle alműfajokban, pl. heroikus regény, államregény stb.), a szentimentális regényen keresztül (első eredeti magyar Kármán – Fanny hagyományai) a romantikáig. A regény és az elbeszélés ekkor kb.

egyszerre válik kiemelten fontossá (Fáy, Jósika, Nagy Ignác, Kuthy Lajos, Eötvös munkái). És ide tartoznak Petőfi rémtörténetei is, ezek a Petőfi-életművében nem nagy súllyal latba eső művek.

A következő fejezetben a rémregény műfaját mutatom be. Fontosnak tartom, (mivel munkámban is a 19. századi rémtörténetekkel foglalkozom) hogy tudjuk, mik azok a jegyek, amelyek alapján egy mű a rémtörténetek közé sorolható.

A negyedik fejezetben a ponyvairodalmat mutatom be, mivel a korban Petőfi rémtörténetei is idővel a ponyvaművek sorozatába süllyedtek. Ebben a fejezetben először általánosan jellemzem a ponyvát, majd a magyar ponyva megszületését mutatom be, azért, hogy a korba is be tudjuk helyezni nemcsak magának a ponyvának, de a rémtörténeti ponyvának a megszületését is. Végezetül pedig a ponyva és a 19. századi rémtörténetek kapcsolatával foglalkozom.

Az ötödik fejezet azt a korszakot taglalja, melyben megszületnek Petőfi rémtörténetei, tehát a válság-korszakot. Itt megemlítem a lírai és a lírán kívüli válságos műveket is.

Miután ezeket a fogalmakat tisztáztuk, a hatodik fejezetben rátérek a konkrét romantikus rémtörténetekre, vagyis A hóhér kötelére, a Tigris és hiénára és a Salgóra. Ezeket a műveket elsősorban a rémtörténeti jegyek alapján vizsgálom.

Az utolsó előtti fejezetben bemutatom Petőfit, mint a marginális műfajok „kedvelőjét“. Bemutatom milyen ponyvaforrásokat ismert, majd mint fordítót látjuk. Munkám szempontjából azért lényeges Petőfi, mint fordító, mert válság-korszakában is számos művet lefordít, és a rémtörténeteit is olyan technikával (szerzői felkiáltások, értékelések) írja meg, melyet a fordítások során sajátított el. Továbbiakban egy viszonylag új Petőfi füzetet mutatok be, mégpedig az 1996-ban előkerült Ibolyák-at. Ezt azért tartom fontosnak, mivel Petőfi ennek írásakor kezd el prózát is írni, itt kezdi el használni a francia romantikából ismert „style coupé“-t („vagdalt stílus”), melyet átment rémtörténeteibe is, és néhány irodalomtudós (például Kerényi Ferenc) az Ibolyákat tartja a hiányzó kapocsnak A hóhér kötele könnyebb megértéséhez.

Az utolsó fejezet a Petőfi-életmű recepciótörténetét foglalja össze. Itt kiemelten figyelek olyan kérdésekre, melyek a rémtörténetek befogadását gátol(hat)ták. Azért hagytam ezt a fejezetet a dolgozatom végére, mivel így jobban átláthatjuk az egyes irodalmárok véleményét ezekről a rémtörténetekről. Úgy gondolom, hogy előbb jobb megismerkedni Petőfi rémtörténeteivel, és utána megnézni az egyes irodalomtudósok véleményét.

1. Romantika - Korrajz

Mivel Petőfi Sándor a tizenkilencedik század első felében, tehát a romantika korszakában élt és alkotott, ezért fontosnak tartok egy rövid, elméleti bevezetőt magáról a korszakról.

A romantika a tizennyolcadik század végétől a tizenkilencedik század feléig jelentős korstílus (második felétől a késő romantika uralkodik). Szabó Zoltán véleménye szerint társadalmi lényege a tizenkilencedik századi európai történelem eseményeihez kötődik. A korszak ideálja különböző. A bizakodás (derülátás), szenvedély, rajongás mellett a reménytelenség, csalódás és az erős vallásosság egyforma mértékben megtalálhatók benne. E magatartások végett két ágat lehet elkülöníteni: az egyik lendületes, energikus, fellázadó; a másik pedig az első ellentétje, vagyis tétova konzervatív.¹

A romantika előtti irányzat, stílus a preromantikának is nevezett szentimentalizmus, melynek legfőbb jellemzője a személy és az érzelmek tisztelete, valamint a túlzott érzelgősség. Ezek a jegyek hatottak a romantikára is, és azt líraisággal, érzelmes vonásokkal töltötték el. Ennek köszönhetően a mondanivaló tárgyias formái személyes, belső formákká váltak. Az egyéni, személyes közléseket többnyire kalandos regények formájában fejezték ki. Ebből ered az irányzat megnevezése is. Alapja a román szó, melynek regény a jelentése. Jellemző volt, hogy a romantikát olykor magával a nemzettel társították. Szabó Zoltán szavaival élve „a regényesség, a hősi múlt, a színes lovagkor ..., egzotizmus, ... a vidéki és természet iránti nosztalgia ..., továbbá a babonás, hátborzongató jelenségek, a mesék és tündérek világa ... jellegzetes romantikus témakör ...”² Míg a klasszicizmus az elvont emberi ideált, mintaképet hangsúlyozta, addig a romantika az egyéni, a személyes életérzés hatására, elvetette azt. A romantika inkább az egyéni és a kolektív nemzeti tulajdonságot helyezte előtérbe. Szakított a szigorú antik költői szabályokkal. A romantika szerint a művész munkájának senki és semmi nem szabhat határt.³

¹ SZABÓ, Z. 1998. A romantika. In Uő *A magyar szépirói stílus történetének fő irányai*. Budapest: Corvina, 1998. 107.

² Uo. 108.

³ Uo. 108-109.

1.1. Romantika a magyar irodalomban

A magyar irodalomban a romantika kifejlődése az 1810-es évekre tehető. A felvilágosodás és a klasszicizmus hagyományát fejlesztette tovább. Szabó Zoltánt idézve a romantika „helyreállította a tartalmi és nyelvi érdek közötti egyensúlyt.”⁴ A romantika első képviselői (Berzsenyi Dániel, Kisfaludy Károly és Vörösmarty Mihály, de Katona József is) eleinte még a klasszicizmus hagyományát folytatták. Egy ideig lassú fejlődés tapasztalható a romantika terén. Ez a lassú fejlődés az 1820-as évek elején gyorsul fel, mivel megújul a politikai élet és ez hatással volt az irodalomra is. Megindul az irodalmi élet, 1822-ben Kisfaludy Károly megalapítja az Aurora-t. 1826-ra Kölcsey Ferenc elkészíti a Nemzeti hagyományok című értekezést. Ehhez az időszakhoz Vörösmarty Mihály, Kölcsey Ferenc, Eötvös József, Jósika Miklós, Czuczor Gergely, Garay János tartozik. Szabó Zoltán szavaival élve: „Ebben az évtizedben a romantika hatóköre kitágult, stílusa általánosult, és ez különböző változatainak kialakulásával folytatódott: Bajza, Petőfi, Arany, Vajda Péter, Kuthy Lajos és a kezdő Jókai.”⁵ Az 1840-es évek már jelzik a szakasz végét, de ezzel az évvel a romantika még nem zárult le. A következő korszakban már újabb áramlattal, törekvéssel jelentkezik, de továbbra is dinamikus irányzat. Ide tartozik: Arany János, Jókai Mór, Kemény Zsigmond, Vajda János, Madách Imre és részben még Mikszáth Kálmán is.⁶

Szerb Antal Magyar irodalomtörténetének A romantikus hullám című fejezetében többek között a következőket is írja erről a korszakról: a romantika korszakában az irodalmi élet fejlődésnek indul, megjelennek a különféle folyóiratok (az elsők Pesten). Ezek mellett Pesten tovább erősödik a nemzeti nyelvű színházas, és 1830-ban itt alakul meg az Akadémia is. Tehát Pestnek, mint városnak nagy jelentősége volt a korban. Az 1820-as években még a romantikus eposz volt a legjellemzőbb műfaj, de a harmincas években már a regény a kedvelt. A romantikus nemzedék már szakított a nyelvvel szemlélettel. A magyar romantikában fontos szerepe volt a népiességnek. A magyar romantika második nemzedékének az egyik legjelentősebb alakja Petőfi Sándor. És a regény is ekkor jelenik meg lényegében.⁷

⁴ Uo. 110.

⁵ Uo. 111.

⁶ Uo. 110-112.

⁷ SZERB, A. 1934. A romantikus hullám. In *Uő Magyar irodalomtörténet*. 8. kiadás. Budapest: Magvető Könyvkiadó. 1934. 305-315.

2. A magyar regény története

Az egyes regénytípusok ismertetésekor Wéber Antal *A magyar regény kezdetei* című munkáját használom.⁸

A magyar regényirodalom kezdetének a 18. század tekinthető. A regény műfaja a jezsuitáknak köszönhetően jött divatba, de akkor még latinul. Mivel ebben az időben a magyar irodalomban nem volt szokásos hosszabb prózai művet írni, ezért a magyar változatok kizárólag verses formában készültek. Wéber az első szépprózai műnek a politikai regények közül François Fénelon munkáját, a *Télémaque-t* (*Télémaque kalandjai*) tartja, magyarra elsősorban Haller László fordította, Telemakus bujdosásának történetei címmel. A heroikus regényt Jean Barclay Argenise képviseli. Éppúgy, mint a Telemakust, ezt a művet is az uralkodói erkölcsök vizsgálata tette népszerűvé. Dugonics András heroikus regénye, magyarul a *Gyapjas vitézek*, először latinul jelent meg. Regényeiben szívesen használja az antik eposzok szerkezeti felépítését (főleg az *Etelkában*)⁹ – már a felvilágosodás időszakában.

2.1. Felvilágosodáskori regény

A magyar felvilágosodás időszakában gyökeres fejlődés tapasztalható. Ebben a korszakban a költői és prózai műfajok száma növekedésnek/gyarapodásnak indul. Bessenyei György 1772-ben megjelent *Ágis targédiája-t* a magyar felvilágosodás kezdetének szokás tekinteni. Ebben a korszakban lát napvilágot a meggyőző politikai költészet, továbbá a fontolgató-elméleti líra. Megjelennek Bessenyei György, Kármán József, Kazinczy Ferenc kulturális programjai, melyekben a nemzetiség kérdését tartják fontosnak. Az epikus költészetten kívül például a helyzetdalok, a szerelem költészete stb. egyaránt hatással vannak a prózára. Kazinczy Kayser Adolfs *gesammelte Briefe* című művét fordítja magyarra, és ennek hatására megírja a *Bácsmegyey* című saját művét, és Wéber Antalt idézve: „ennek a Werther–utánzatnak átdolgozásával akaratlanul is stílushagyományt teremt, a szentimentális témák megformálását jelentősen megkönnyíti.”¹⁰ A felvilágosodás írói, költői más nemzetek irodalmából veszik át munkáik témáját, az eredeti műveket azonban igyekeznek bővíteni és módosítani. Jellemző a korra a

⁸ WÉBER, A. 1959. *A magyar regény kezdetei*. Budapest: Akadémiai kiadó, 1959.

⁹ Uo. 5, 10, 14, 30, 16.

¹⁰ Uo. 19.

különbéle regénytípusok fordítása, és ezekben idegen világok (elsősorban a mesés perzsa világ) tárulnak az olvasó elé.¹¹

A kolostor-román típusát Barczafalvi Szabó Dávid fordította Szigvárt képviseli. Wéber Antal meglátása szerint a felvilágosodás korában vannak olyan regények, melyek még a régi regény hagyománya szerint íródnak, de vannak olyak is, melyek már eltérnek ettől. Defoe Robinson Crusoeja olyan sikerre tett szert, hogy utána robinzonádok egész sora jött létre. A kor további kedvelt műfaja a rémrománok, a tündérománok, és a keleti mesék is, főként az Ezeregyéjszaka. Az államregény műfajába tartozik Bessenyei György A tariménes utazása.¹²

2.2. A szentimentális regény

A klasszicizmus könnyedebb, fesztelenebb változata a szentimentalizmus, jellemzője az érzelmesség, Wéber Antal szavaival élve: „az érzelmi tiltakozás a feudális barbársággal szemben.”¹³ Wéber meglátása szerint a szentimentalizmus a romantika titokzatosságának, rejtélyességének előkészítője. A szentimentális regényekben is a lélek ábrázolása és az erős érzelmesség uralkodik. Kármán József Fanny hagyományai a kor legjelentősebb regénye. Vitkovics és Kisfaludy Sándor levélregényei viszik tovább a szentimentális regény hagyományát a tizenkilencedik században is. A korszak regényei az állandó, változatlan emberképet ábrázolják. Annak ellenére, hogy ebben a korban is néhány mű témája a történelem, a valódi történelmi regény csak később alakul ki. Az 1832-es évig a regénykísérletezés megreked, mivel a fordítók már nem tudtak mit fordítani, a másik ok pedig a nyelvújítási harc lehetett. A regénykísérletek megtorpanásakor előtérbe kerülnek a kisebb terjedelmű elbeszélések. 1818-után Fáy és Kisfaludy fellépésével a novella kerül előtérbe.¹⁴

2.3. A romantika korszaka

A romantika a regény gyarapodásának jellemző korszaka. Éppúgy, mint az előzőekben, itt is a regénytípusok ismertetésekor Wéber Antal munkáját használom. A romantika szakít a régi világnézetekkel és ez pozitív hatással van a regényekre is. Regénytípusok,

¹¹ Uo. 11, 15, 19.

¹² Uo. 30, 32-33, 48.

¹³ Uo. 39.

¹⁴ Uo. 39-44, 51-54.

melyek ebben a korszakban születtek, és nagy népszerűsége tettek szert: történelmi regény, kísértetregény, rémregény, fantasztikus regény, detektívregény, meseregény és a verses regény. Fáy András – A Bélteky-ház az első magyar társadalmi regény, családregegy. Ennek a regénytípusnak világirodalmi mintái August Lafontaine-féle családregegyek. A későbbiekben Eötvös József társadalombíráló regényében köszönt vissza ez a regénytípus. A karthauzi című társadalmi regényét a válsághangulat hatja át. Jósika Miklós társadalmi témájú regénye a Könnyelműek, melyben a bosszú nagy szerepet kap.¹⁵

A romantika megteremti a történelmi regényt is. A felvilágosodás íróinál is már megtalálható a történelem, munkáikban főleg Attila, Mátyás király, Mohács, honfoglalás fordul elő. A történelmi témát a felvilágosodás utáni korszakok nemcsak átveszik, de folytatják is. Kisfaludy Sándor Csobánc című regéjével útnak indítja a romantikus, történelmi témájú műveket. Jósika Miklós Abafi (1836) című regénye a kor legjelentősebb történelmi regénye. Ebben a regényben már valóságosabb korrajzot és történelmi nézőpontot találunk. Történelmi témájú kalandregénye a Zólyomi is. A csehek Magyarországon történelmi körkép Mátyás koráról. A történelmi regények közé tartozik még Eötvös József Magyarország 1514-ben című regénye is. A harmincas években azonban nem csak Jósika kísérletezik műveiben, de Vajda Péter is, aki a felvilágosodás hagyományát képviseli és regényeiben a távoli környezet tárul az olvasó elé. Tárcsai Bende című kalandos regényében még a régebbi korszakok jellemzőit vonultatja fel. Ezek a kísérletek gyarapítják a magyar regényirodalmat. A kísérletezés továbbra is folytatódik, és a külföldi hatás is jelen van.¹⁶

A harmincas évek második felében az életkép kerül előtérbe. Az életképzés egyik képviselője Nagy Ignác Magyar titok című regénye. Hatott rá Sue Les Mystères de Paris című regénye. Magyarországon Sue-nak volt nagy hatása. Nagy Ignácon kívül Kuthy Lajosra is hatással volt Sue, regénye a Hazai rejtelmek. Pest mellett az egész korabeli magyar társadalmat bemutatja.¹⁷

A negyvenes évek regényirodalma újat akarást, de valaminek a hiányát is mutatja. Előtérbe kerül az irodalmi népiesség, melynek Petőfi jelentős képviselője. A későbbiekben azonban Petőfi elfordul ettől a népies vonaltól és megírja A hóhér kötele (1846) című

¹⁵ Uo. 84-88, 164, 177.

¹⁶ Uo. 118, 129, 136-161, 103-106.

¹⁷ Uo. 198-207.

regényét, mely már a francia romantikát mutatja. „Petőfi regénye, ... vonásaiban nem tér el a szélsőséges romantika termékeitől“¹⁸ – állítja Wéber Antal.

A szélsőséges romantika termékeihez sorolható Vörösmarty A két szomszédvár (1832) című epikus alkotása is. A két ellenséges család tagjai egymás keze által hálnak meg. Jókai első regénye, a Hétköznapiak (1846), a francia romantika hatását őrzi. Itt is nagy szerepet kap a bosszú.¹⁹ Horváth János a romantikus kor tragikum költészetéről így vall: „A romantikus kor tragikum költészetének általános gyengéje, hogy hőseinek csak sorsát vonja be a tragikum körébe, míg e sors előidézését többnyire a tragikus hősn kívül álló személyekre bízta; innen a bosszú nagy szerepe.“²⁰

Petőfinek azonban nemcsak a regénye tartozik a szélsőséges romantikához, de ide sorolható a Tigris és hiéna című drámája és a Salgó című regényes, verses beszéje is.

A Tigris és hiénáról így vall Horváth János: „Petőfinek egyetlen műve lett volna, mely megtúrta volna a romantika regényes tragikumát, ha a bonyodalmat bogozó alakjai nem rideg bosszú-lokomotívumok, hanem emberek volnának....“²¹.

A Salgóban is, éppúgy, mint a 19. század rémtörténeteiben, a véres bosszú játza a fő szerepet.

De a szélsőséges romantika kapcsolatba hozható Kisfaludy Tihamérjával és a Vérpohárral is. „Kisfaludy Károly igyekezett novelláiban a magyar történelem ismert epizódjait is feldolgozni, mégis a remeték, halálig hű szerelmesek oly annyira kirínak a történetekből, hogy németebbek a németeknél.“²² – állítja Wéber Antal. Továbbá ide sorolható Vörösmarty drámája, a Várnász is. Gyulai Pál úgy látta, hogy „a Várnász mindenestre a legtragikaibb és legbonyodalmasabb drámája Vörösmartynak.“²³ Telegdi tragikus sorsra jut. Halálba kínozza feleségét, azzal, hogy gyermekeit kitagadja.

Ezek a művek mind kb. két évtizeden belül keletkeznek, s mind fölöttébb véres és a szenvedély valamilyen szélsőséges formáját mutatják meg.

¹⁸ Uo. 214

¹⁹ Uo. 215

²⁰ HORVÁTH, J. 1922. *Petőfi Sándor*. Budapest: Pallas, 1922. 211.

²¹ Uo. 212

²² WÉBER, A. *i.m.* 76.

²³ GYULAI, P. 1985. *Vörösmarty életrajza (1866)*. Budapest: Szépirodalmi könyvkiadó, 1985.

3. A rémregény

Mivel A hóhér kötelét, a Tigris és hiénát és a Salgót is a rémtörténetek közé szokás sorolni, ezért szólnék e alműfajról. Általános meghatározása: „Olyan művészi érték nélküli regény, amely a borzalmas, véres események, babonás jelenségek öncélú halmozásával igyekszik az olvasók érdeklődését felcsigázni.”²⁴

Sárközy Bence meglátása szerint a borzalom az mindig valamilyen ismeretlen dolog, amit a logikus, ésszerű világ nyelve nem képes kifejezni, éreztetni. A rémregények elvárják az olvasóiktól, hogy teljesen beleéljék magukat a történetbe, átéljék az eseményeket. A legfontosabb a történet közlése. Fontos, hogy az olvasó első élménye a szorongás legyen, ez Petőfi rémtörténeteire is érvényes, például A hóhér kötelében az éjszakai sírkertben (és még más jelenetekben is) való jelenetkor az olvasót egyfajta szorongás, félelem tölti el. A szorongás azért alakul ki az olvasóban, mert kétségbeesik, mivel amit a valóról hitt azt a rémtörténet megingatja/elbizonytalanítja.²⁵ A hóhér kötelében is Andorlaki azért ássa ki a sírból napok óta halott kedvesét, mivel abban bízik, hogy az még mindig olyan szép, mint a valóságban volt, de csalódnia kell.

Sárközy Bence tanulmányában idézi Michael Foucault véleményét is a rémregényekről: „... Ebbe a műfajba tartozó regények tétje nem az, hogy voltaképpen írásmódjuk és a nyelvezetükre jellemző sajátos dimenziók szintjén olvassák őket; beérték azzal, hogy azért olvassák őket, amit elmesélnek, azért az érzelemért, félelemért, borzongásért vagy részvétért, amit a szavak szállítóeszközére bíztak, és amit a maguk tiszta és egyszerű transzparenciájának kellett továbbítaniuk.”²⁶

Tzvetan Todorov Bevezetés a fantasztikus irodalomba című monográfiájában a következőképpen vélekedik a fantasztikus szövegekről: „Mindenekelőtt a szöveg arra kell kényszerítse az olvasót, hogy a szereplő világát élő személyek világának tekintse, és hogy habozzon az elbeszélte események természetes és természetfölötti magyarázata között. ... A fantasztikum, ..., csak a habozás idejét tölti ki: e habozás egyszerre az olvasóé és a szereplőé, akinek el kell dönteniük, hogy amit észlelnek, az annak a „valóságnak” része-e,

²⁴ BENEDEK, M. (főszerk.). 1965. Rémregény. In *Magyar irodalmi lexikon*. Második kötet. L-R. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. 590.

²⁵ SÁRKÖZY, B. 2004. H.P. Lovecraft A borzalom helye az irodalomban. In *Elmélet, irodalom, történet: a komparatív megértés lehetőségei*. (szerk. Sággy Miklós – Tóth Ákos), Szeged: Tiszatáj Könyvek, 2004. 35, 39-40, 42.

²⁶ FOUCAULT, M. 1999. Nyelv a végtelenhez. In. Uő. *Nyelv a végtelenhez*. Ford.: Sutyák Tibor. Debrecen, Latin Betűk. 1999. 67. idézi: SÁRKÖZY, B. *i.m.* 40.

amelyet általánosan ismerünk.²⁷ A hóhér kötelében is, mikor Andorlaki fiának nyakába teszik a hóhér kötelét, Andorlaki nem tudja eldönteni, hogy a most látott, tapasztalt esemény az valós vagy csupán valamilyen különös fantáziált.

Petőfi rémtörténetei kapcsán érdemes közelebbről szemügyre venni néhány regényműfajt, amelyek – a későbbiekben erre majd kitérek – valamilyen módon részt vesznek Petőfi műveinek belső szerveződésében. Elsősorban a gótikus- és a rémregény kapcsolatát veszem szemügyre. A rémregény és a gótikus regény kb. egyidőben keletkezett. A gótikus regény annyiban tér el a rémregénytől, hogy itt kötöttebb a helyszín, főleg a régi kísértet-, szellemjárta kastély/vár, éjszakai sírkert stb., tehát egy periferikus hely, ahol a félelmetes, véres, események megtörténnek. A gótikus regényekben fontos szerepet kap a titok, elsősorban a múltbéli titok, ami lassan, fájdalommal kerül napvilágra.²⁸ A rémregénynél nem kötött a helyszín, bárhol felbukkanhat a rémség. Kisantal Tamás *Fantasztiikum, horror és töredékesség* H. P. Lovecraft szövegeiben című tanulmányában ugyanazokat a motívumokat tarjta fontosnak a gótikus regényekben, melyeket előbb Bárczi Zsófia írása alapján bemutatam. Vagyis Kisantal szerint is nagyon fontos a helyszín kiválasztása, fontos, hogy ez valamilyen periferikus hely legyen, elsősorban a kastély/vár vagy egy elhagyatott öreg ház; továbbá legyen jelen valamilyen múltbéli bűn.²⁹

Az embereket már a kezdetektől foglalkoztatják az ismeretlen jelenségek, a félelem, rettegés. Ezt az ősi félelmet és rettegést használta fel például H. P. Lovecraft. Lovecraft szerint négy fajtájuk létezik a rémtörténeteknek: „az egyik valamely hangulatot vagy érzést fejez ki, a másik valamely képszerű elgondolást jelenít meg, a harmadik valamely általános helyzetet, körülményt, legendát vagy egyéni elképzelést ír le, a negyedik pedig valamely meghatározott életképet, sajátos drámai helyzetet vagy végkifejletet önt szavakba. Másfajta megközelítés alapján két nagyobb kategóriába sorolja a rémtörténeteket: az egyikben a csoda vagy a rémség bizonyos körülményhez vagy jelenséghez kapcsolható, a másokban ugyanakkor személyek bizonyos cselekedetei kötődnek valamely rendkívüli körülményhez vagy jelenséghez.”³⁰ Úgy gondolja, hogy a rémtörténetek mindegyike öt elemet foglal magába: „a) valamely alapvető, mögöttes iszonyatot vagy abnormitást,

²⁷ TODOROV, T. 2002. *Bevezetés a fantasztiikus irodalomba*. (ford. Gelléri Gábor). Budapest: Napvilág Kiadó, 2002. 31, 39.

²⁸ BÁRCZI, ZS. 2008. A műfaj árnyéka. Carlos Ruiz Zafón *A szél árnyéka* című regényének gótikus olvasata. In *Partitúra: irodalomtudományi folyóirat*. ISSN 1336-7307. 2008/1, III. évf. 63-71.

²⁹ KISANTAL, T. *Fantasztiikum, horror és töredékesség* H.P. Lovecraft szövegeiben. In *Idegen univerzumok. Tanulmányok a fantasztiikus irodalomról, a science fictionről és a cyberpunkról*. Dunajská Streda: Lilium Aurum, 2007. 41.

³⁰ LOVECRAFT, HP. 1934. *Jegyzetek a rémtörténetek írásáról*. Ford.: Galamb Zoltán. [Letöltés ideje: 2010. 3. 18]. Megtalálható ezen a címen:

<http://hplovecraft.uw.hu/index.php?module=library&opt=lit&sor=196&lang=magyar> (a továbbiakban Lovecraft, HP. *Jegyzetek a rémtörténetek írásáról*)

körülményt, lényt stb., b) az iszonyat egyetemes következményeit vagy kihatásait, c) a megnyilvánulás módozatát, vagyis a megfigyelt iszonyatot vagy jelenséget megtestesítő tárgyat, d) a félelemnek mint az iszonyatra adott reakciónak a fajtáit, valamint e) az iszonyat tényleges hatását az adott körülmények viszonyrendszerében.”³¹ Véleménye szerint nem a cselekmény a rémtörténet fő alkotóeleme, hanem a hangulat (Itt tehát ellentmond részben Foucaultnak). A rémtörténetekben nagy szerepe van a sejtetésnek.³² A hóhér kötele című fejezetben megnézzük ezeket a jegyeket a regényben is. Fekete J. József véleménye szerint a mai rémtörténetek előzményeinek például a Drakula és Frankenstein felel meg, tehát gótikus művek.³³

Arany Zsuzsanna szerint Magyarországon nem túl népszerű az angolszász gótikus irodalom hagyománya. Véleménye szerint a tizenkilencedik századi kísértethistóriák-vámpírtörténetek a gótikus irodalom folytatói, „úgy mint Byron *Fragment of a Novel* (Egy regénytöredék), Polidori A vámpír (*The Vampyre*) és Bram Stoker művei ..., valamint Mary Shelley *Frankensteinje* (*Frankenstein, or the Modern Prometheus*), Stevenson *Dr. Jekyll és Mr. Hyde különös esete* (*The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde*) című regénye, és a többi olyan romantikus mű, melyben többé-kevésbé a Gonosz filozófiai kérdésköre kerül elő. Míg a magyar irodalmi közgondolkodás nagyrészt a népszerű irodalom tárgykörébe sorolja ezeket a műveket, addig az angolszász világ ezek bölcséleti súlyát sem felel meg hangúlyozni.”³⁴

A rémtörténetek szereplői nem csupán vámpírok, de a vámpír, és megtestesítője, „Drakula gróf irodalmi teremtményként népszerűsödött”³⁵ - állítja Fekete J. József. Az angol romantikusok a jó és a gonosz kérdésével foglalkoztak a rémtörténeteikben. Ezzel a kérdéssel a mai rémregények szerzői is foglalkoztak. Azt vizsgálták, hogy a rossz eleve megtalálható-e az emberekben vagy pedig független tőlük. Úgy gondolták, hogy mindkettő megtalálható az emberekben, a jó az állandóan jelen van, segíti az embert, de a rossz is ott lappang bennünk, és gátolja a bennünk levő jó kiteljesedését. A rémtörténetek elsősorban nem rémisztetni szeretnék az olvasót. Azonban egy rémtörténet éppen azzal

³¹ LOVECRAFT, HP. *Jegyzetek a rémtörténetek írásáról.*

³² LOVECRAFT, HP. *Jegyzetek a rémtörténetek írásáról.*

³³ FEKETE J, J. 2008. Mielőtt bárki is farkast kiáltana. In. *Sikoly: irodalmi és művészeti folyóirat.* [online]. 2008, 5. évf, 16. szám. 10. [Letöltés ideje 2010. 04. 01]. Megtalálható ezen a címen: <http://www.sikolyfolyoirat.extra.hu/sikoly16/sikoly16.pdf> ISSN 1820-4112 (a továbbiakban Fekete J, J. Mielőtt bárki is farkast kiáltana)

³⁴ ARANY, Zs. 2008. Filozófiai és filológiai kérdések Byron és Polidori prózájában. In *Látó Szépirodalmi Folyóirat* [online]. 2008, június. [Letöltés ideje: 2010. 3. 18]. Megtalálható ezen a címen: <http://www.lato.ro/article.php/Filozofiai-es-filologiai-kerdesek-Byron-es-Polidori-prozajaban/1002/>.

³⁵ FEKETE J, J. *Mielőtt bárki is farkast kiáltana.* 7.

izgatja olvasóját, hogy amit átél az nem valóság, és ezt ő tudja is, és a félelem csak a műben van.³⁶

A rémtörténetek közé sorolhatók „a terror-történetek, a horror-thriller, a horror-fantasy, a dark fantasy, de a sci-fi és a fantasy műfajában született alkotások is.”³⁷ A borzongást három elem idézi elő: „A terror a fájdalomtól, a feldaraboltságtól és a haláltól való fizikai és mentális félelem örületét sugallja. A horror valami hihetetlenül gonosz vagy morálisan taszító percepcióját sugallja. A misztikum valami ezeken túlit, egy olyan világ érzékelését jeleníti meg, amely a humán intelligencia tartományán túlra mutat – gyakran morálisan érthetetlen–, és ezáltal egy megnevezhetetlen rossz előérzetet működtet, amelyet vallási rettegésnek is nevezhetünk a totális másikkal szemben.”³⁸ A terror-ban az olvasó úgy élheti át testi pusztulását, hogy az mentes a fizikai fájdalomtól. A csodálatos művekben az olvasó a hatalmas erővel szemben csupán egy törpe, aki semmit sem tehet ellenük. Azok a művek, amelyek a szabályokat nem követő, szokásostól eltérő magatartásokat hangoztatják (agresszivitás, perverzitás), egyrészt utat nyitnak a tiltottnak, másrészt pedig újra lezárják.³⁹

Befejezésként idézném Lovecraft meglátását a jövő rémirodalmáról: „E műfaj az emberi önkifejezés vékony, ugyanakkor lényeges elágazását képviseli, és elsődlegesen egy szűk körű, sajátlagos érzékenységgel rendelkező közönség igényeit elégíti ki. Bármily egyetemes remekmű születne meg a jövőben a fantazmagóriák vagy rémségek elemeinek összekovácslásából, nem rokonszenves témájának, hanem a kivételes mesterségbeli tudásnak köszönheti majd a sikerét. Ám ki állítaná a sötét témákról, hogy határozott hátrányt jelentenek? A Ptolemaisok tündöklően szépséges kelyhét is ónixból faragták ki.”⁴⁰

Összegzésként vegyük szemügyre azokat az általános jegyeket, melyeket mindannyian a rémtörténet részének tekintenek. Habár Lovecraft megállapítása, mely szerint a rémtörténet elsődleges eleme a hangulat és nem a cselekmény, ellentmond részben Foucaultnak, abban azonban mindketten egyetértenek, hogy a rémtörténet a borzalmas, véres eseményekkel igyekszik felcsigázni az olvasó érdeklődését, a félelmet és rettegést igyekeztek beemelni műveikbe. A helyszín valamilyen elhagyatott, a periferián levő hely, ahol a félelmetes események megtörténnek. A mai rémtörténetek gótikus

³⁶ FEKETE J, J. *Mielőtt bárki is farkast kiáltana.* 7-9.

³⁷ Uo. 12.

³⁸ Heller, T. *A terror és a fenséges.* (ford. Hegedüs Orsoly). In. Prae, 2004/1. pp. 5-17. idézi: FEKETE J, J. *Mielőtt bárki is farkast kiáltana.* 12.

³⁹ FEKETE J, J. *Mielőtt bárki is farkast kiáltana.* 12-13.

⁴⁰ Uo. 14.

kísértethistóriák előzményei. A magyar nyelvterületen Arany Zsuzsanna is úgy véli, hogy a tizenkilencedik századi rémtörténetek a gótikus irodalom folytatói.

Egyetértenek abban is, hogy a borzongást három elem idézi elő: a terror, a horror és a misztikum. A rémtörténetekben az olvasó úgy élheti át testi pusztulását, hogy az mentes a fizikai fájdalomtól. E tekintetben én is egyetértek az előttem szólókkal, fontos, hogy egy rémtörténet tele legyen hátborzongató, véres eseményekkel, helyszínekkel.

4. Ponyvairodalom

Mivel A hóhér kötele és Petőfi további rémtörténetei a kevésbé jelentős „ponyvairodalomba“ sorolhatók, ezért szükségesnek tartok egy rövid elméleti bevezetőt magáról a ponyvairodalomról, és arról, milyen pontokon kötődik a ponyva a 19. századi rémtörténetekhez (erről a 4.2. fejezetben).

Először kezdjük azzal, mi is az a ponyva. Az irodalomtudósok, köztük például Galuska László Pál, azokat a könyveket tekintik ponyvának, melyek puha fedelűek, olcsók, nagy számban nyomtatott könyvek voltak, melyeket a piacokon földre terített ponyvákon árultak és ezeket például Galuska „marginális irodalomként vagy giccsirodalként illet.“⁴¹ A giccs szórakoztató mű. Jellemzője az elnagyoltság és legtöbbször alacsony vagy teljesen hiányzik a művészi mondanivaló.⁴² Földes Anna véleménye szerint maga a ponyva eredetileg irodalomhordozó volt, de aztán folyamatosan lefelé süllyedt és irodalom helyettesítővé vált. Tehát amíg a ponyvának irodalomhordozó szerepe volt, addig remekműveket is árultak rajta. A ponyva a mai szóhasználatban „csaknem kizárólag a szennyirodalomra, a bevallottan üzleti célokra készült, szórakoztató füzetes regényekre vonatkozik.“⁴³

Galuska László Pál a *Ponyva az egykori Magyarországon* című cikkében utal Hermann Broch és Pogány Péter véleményére is a giccsről/ponyváról. Hermann Broch meglátása szerint a tizenyolcadik század vége és a tizenkilencedik század a giccs létrejöttének és népszerűvé válásának az időszaka. Pogány Péter A magyar ponyva tükrében két részre különíti a ponyvát, az egyikben a ponyvához sorolja a giccshez tartozó műveket is, a másokban pedig az emlékezetesebb ponyvával foglalkozik.⁴⁴ Galuska Pogány szavait idézi: „a megmaradt, egykor filléres könyvecskék a nagy könyvtárak féltve őrzött ritkaságaiként az egykori magyar tipográfia és nyomdaművesség rekvizitumaiként is szemlélhetők.“⁴⁵ Tehát a ponyvairodalomban található jelentős művek is.

Földes Anna véleménye szerint a ponyva csupán a szórakoztatás céljából íródott. Az anyag amit felhasznál nem a valóság, a hősök nem létező figurák. A stílus vagy teljesen

⁴¹ GALUSKA, László P. 2005. *Üzletszerű népművelés vagy butítás? - - Ponyva az egykori Magyarországon*. [online]. Nyomtatásban: Boss Magazin, 2005. február-március p. 49-52. [letöltés ideje: 2010. 3. 22].

Megtalálható ezen a címen: <http://www.gmconsulting.hu/inf/cikkek/236/index.php>. (a továbbiakban Galuska, László P. *Üzletszerű népművelés vagy butítás? - - Ponyva az egykori Magyarországon*)

⁴² GALUSKA, László P. *Üzletszerű népművelés vagy butítás? - - Ponyva az egykori Magyarországon*.

⁴³ FÖLDES, A. 1962. *A giccs az irodalomban*. Budapest: Gondolat kiadó, 1962. 44.

⁴⁴ GALUSKA, László P. *Üzletszerű népművelés vagy butítás? - - Ponyva az egykori Magyarországon*.

⁴⁵ Pogány, Péter. *A magyar ponyva tükrö*. Budapest: Magyar Helikon Kiadó, 1978. idézi: GALUSKA, László P. *Üzletszerű népművelés vagy butítás? - - Ponyva az egykori Magyarországon*.

hiányzik vagy csupán elenyésző mértékben van jelen. A mesében a jó legyőzi a rosszat, hiányzik azonban a bűnös bűnhődése. Ez Petőfi rémtörténeteiben is így van, A hóhér kötelében a jó, Andorlaki (ha tényleg az, mivel a regény vége felé ez már megkérdőjelezhető) legyőzi Ternyeit és unokáját, de hiányzik a bűnös Ternyei bűnhődése, mivel unokája halálakor ő már régen halott, de lehehoggy éppen a korai halál a büntetése, de viszont ha Andorlakira mint rosszra tekintünk, akkor tényleg hiányzik a büntetés és bűnhődés; a Salgóban is Perenna bosszút áll a Kompolti családon, a büntetést megkapja, mivel meghal, de a bűnhődése azonban hiányzik. Továbbá Földes Anna úgy véli, hogy a ponyva általában a legtudatlanabb olvasókat célozta meg. A ponyvát olvasók csupán búfelejtést kerestek a könyvekben.⁴⁶

Földes Anna A giccs az irodalomban című könyvében többek között Tóth Béla, Szőnyi István és Ludwig Geisz véleménye is elolvasható a giccsről. Földes Anna utal Tóth Béla az 50-es évek vége felé megjelent Ifjúság és ponyva című tanulmányára, melyben Tóth azt vizsgálta, hogy a ponyva milyen hatással van a fiatalokra, hogyan folyásolja be fejlődésüket. Megállapította, hogy a ponyva kimerültséget okoz. Hiába olvasnak sok giccset, irodalmi műveltségük alacsony marad. Tehát szerinte a ponyva- és giccsirodalom befolyásolja az emberek életét. Ábrándozóvá, érzelmessé tesz. De ugyanakkor Tóth Béla azt is írja, hogy ha valaki elolvas 1-2 ponyva művet, azt még semmiféle hátrány, károsodás nem éri, sőt összetudja hasonlítani egy igazi irodalmi alkotással.⁴⁷ Tóth ezen kijelentésével én is egyet értek. Szőnyi István a giccsről azt mondja, hogy „a giccs szeretete a tévelygőt még elvezetheti idővel a művészi szép szeretetéhez.”⁴⁸ Ludwig Geisz a giccsről a következőket állapítja meg: „... Ha a giccset mint emberi lehetőséget fogjuk fel, s nem egyszerűen mint valamilyen fogyatékos, ál-művészeti terméket, akkor ismerhető jegyeit az emberi tevékenység egészén megnevezhetjük. ... Az, hogy valami giccses, nem egyszerűen technikai hiányosság, hanem az emberi átélés egész struktúrájának kérdése. A művészeti giccs csak megnyilvánulása, esztétikai objektivizálódása annak, amit – szélesebb értelemben – giccsnek nevezünk.”⁴⁹

Összegzésként elmondható, hogy az imént említett irodalomtudósok véleménye a ponyváról szinte teljesen megegyezik. Vagyis: a ponyva csupán a szórakoztatás célját

⁴⁶ FÖLDES, A. *i.m.* 44-46.

⁴⁷ Tóth, Béla. *Ifjúság és ponyva, - Olvasó gyermekeink.* - Tanulmánykötet. Szerk.: Harsányi István. Tankönyvkiadó. 1957. idézi: FÖLDES, A. *i.m.* 140-141, 149.

⁴⁸ Szőnyi, István. *Megjegyzések a művészetről,* - Vajna és bokor, 1943. 83. idézi: FÖLDES, A. *i.m.* 148.

⁴⁹ Geisz, Ludwig. *Was ist Kitsch, - Deutsche Literatur im XX. Jahrhundert,* Heidelberg, 1956. idézi: FÖLDES, A. *i.m.* 142.

szolgálja, hiányzik belőle a művészi mondanivaló, üzleti célokra íródik, irodalom helyettesítő. Voltak/vannak azonban olyan irodalmárok is, mint például Szőnyi István, akik látták/látják a lehetőséget, hogy a ponyva/giccs szeretete még elvezethet az igazi irodalom szeretetéhez.

4.1. A magyar ponyva megszületése

Mielőtt rátérek a ponyva és a 19. századi rémtörténetek kapcsolatára, röviden bemutatom a magyar ponyva megszületését, hogy a korba is betudjuk helyezni nemcsak a ponyva de a rémtörténeti ponyva megjelenését is.

Nagypál István szerint kezdetei a középkori, szóbeli irodalomba tehetőek. Létrejöttét a könyvnyomtatásnak köszönheti: ekkor látnak napvilágot például a népkönyvek, széphistóriák. A magyar ponyva Ilosvai Selymes Péter, Gyergyai Albert és még mások fellépésével kezdődik.⁵⁰ A magyar ponyva Galuska László Pál szerint valószínűleg az irodalomnak abból az ágából fejlődött, amit Sylveszter János fajtalan éneknek nevez.⁵¹

Eleinte a ponyva verses volt, majd később a próza került előtérbe. A verses ponyvafüzetekben vallási és világi témájú írások olvashatók. Vannak közöttük például szenténekek, szenthimnuszok, apokrif történetek is. A prózai ponyvák közül pedig a fantasztikus történetek hódítottak. A 19. század felétől pedig a bűnügyi és a rémregények kerülnek előtérbe.⁵²

Számos olyan állatmese jelent meg (névtelenül), melyek valamilyen igazságtalanságokról számoltak be, és ez a fajta ponyva a romantika korszakában felkeltette néhány költő figyelmét is, például hatott Petőfire, aki megírta A farkasok dalát. A ponyvairodalomban a mesefeldolgozások is megjelennek. A kiadók már nem csak a felnőttekre gondolnak, hanem a gyermekolvasókra is. Heltai Gáspárt Száz fabulá-ja tekinthető az első lényegesebb magyar mesefeldolgozásnak. A ponyva kedveli a magyar népmesei motívumokat is, mint például a honfoglalás, Toldi Miklós történetét, de különféle

⁵⁰ NAGYPÁL, I. 1941. Ponyva és irodalom. [online]. In *Nyugat*, 1941. 6. szám [letöltés ideje 2010. 04. 07]. Megtalálható ezen a címen: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00665/21307.htm>

⁵¹ GALUSKA, László P. *Üzletszerű népművelés vagy butítás? - - Ponyva az egykori Magyarországon.*

⁵² ORTUTAY, GY. (főszerk.). 1977-1982. Ponyvairodalom. In *Magyar néprajzi lexikon.* Negyedik kötet. [online]. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977-1982. [Letöltés ideje 2010. 04. 07]. Megtalálható ezen a címen: <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-699.html> (a továbbiakban: ORTUTAY, GY. Ponyvairodalom. In Magyar irodalmi lexikon).

mondákat is, mint például Petőfi haláláról szóló mondát.⁵³ A magyar ponyvairodalom rablóromantikájának és a betyárkultuszának az egyik sikeres műfaja a betyárponyva. A betyárt mint megnyerő, igazságos figurát mutatják be. A cselekményleírások általában semmitmondóak. A történet végén a betyár akasztását várja, és már nyakában a kötéllel felszólítja az ifjakat, hogy tisztességesen éljenek. Miután megismertük a betyár történetét, utána a betyár nótáját halljuk.⁵⁴ Petőfi Sándor is lefordított egy betyár történetet, mégpedig George James Robin Hoodját. Ezzel részletesebben a 7. fejezetben foglalkozom.

A ponyvának több megjelenési formája van, a legjellemzőbb műfaj a regény. A 19. században a leggyakoribb a bűnügyi/detektív regény, de mellette a romantikus regény egy másik változata is megszületik, mégpedig a rémregény. Kedveli a véres gyilkosságokat, a bosszúvágyat, a bizar helyszíneket. Földes Annát idézve: „Ez a műfaj (detektív regény) a XV. századi spanyol pikareszk-regények, Pitaval bűnügyi krónikájának útján, Edgar Allan Poe és Conan Doyle nyomdokain ért el a világsikerhez. A bűn és főként a bűnüldözés romantikája itt az író és olvasó közös logikai játékvá degradálódik: keresd a tettest!”⁵⁵ A ponyva közé sorolhatók a vadnyugati és cowboy regények és a különféle szexuális regények is.⁵⁶

4.2. A ponyva és a 19. századi rémtörténetek kapcsolata

A 19. században írt rémtörténetek jelentős részük nem mint örök érvényű, felejtethetlen irodalmi művek íródtak. Ezeket a műveket többnyire a ponyvairodalomba sorolják. Ma egészen mást várunk el egy rémtörténettől, mint a 19. században. Ebben az időszakban a legfőbb jegy, ami rémtörténétté tett egy művet, az a véres bosszú volt (és ez a jegy megtalálható Petőfi rémtörténeteiben is). A ponyvának az egyik fő témája a véres bűnüldözés, a kaland stb.⁵⁷ Ezek a jegyek a rémtörténeteknek is fontos alkotó elemei.

Nézzünk meg néhány olyan 19. századi rémtörténetet, melyeket a ponyvairodalomba szokás sorolni. A magyar romantikus irodalomban a negyvesen évek közepén kezdődnek a különféle kísérletezések a regény területén.⁵⁸ Földes Annát idézve „a rémtörténet, a vadromantika kalandossága, Eugene Sue, s legmagasabb csúcsán Viktor

⁵³ GALUSKA, László P. *Üzletszerű népművelés vagy butítás? - - Ponyva az egykori Magyarországon.*

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ FÖLDES, A. *i.m.* 44-45.

⁵⁶ Uo. 45.

⁵⁷ ORTUTAY, GY. *Ponyvairodalom.* In *Magyar irodalmi lexikon.*

⁵⁸ ÁCS, G. 2002. A Sue-i (irodalmi) hatás képződése a lappangó kánon mentén. In *Literatura.* ISSN 0133-2368. 2002/2. 145.

Hugo romantikája a tömegirodalom mesebonyolításának eszményképe és iskolája.⁵⁹ Nagy jelentősége van az idegen hatásnak és mintáknak, főleg a francia irodalomnak. A magyar irodalomban a francia romantikus írók közül Eugène Sue volt a legnépszerűbb. Nagy Ignác Magyar titkok (1844-45) és Kuthy Lajos Hazai rejtelmek (1846-47) című regénye Sue Párizs rejtelvei alapján íródott. Nagy Ignác regényében megtaláljuk a pesti alvilágot, vidéki betyárokat, találunk erkölcsi figyelmeztetést a társadalmi veszélyekről (éppúgy, mint a ponyvákban). Sue azonban nemcsak Nagy Ignácra, Kuthyra hatott, hanem Petőfire és Jókaira is. Regényeikben megjelenik a vadromantika (Dumas és Sue hatása).⁶⁰ Petőfi a Tigris és hiéna, a Salgó és részben A hóhér kötelé-ben is ugyanazt a világot tárja elénk, amit Dumas a Neslei torony című műve. Közös a középkori környezet (kivéve A hóhér kötelét), bűn, apa- testvérgyilkosság.⁶¹ Weber Antal állítása szerint Kuthy Lajos regénye eléggé sikeresnek bizonyult, még Nagy Ignác regényénél is alaposabban megszerkesztette, de még így is csak a szélsőséges romantika termékeihez sorolható.⁶² Ács Gábor azon a véleményen van, hogy Nagy Ignác és Kuthy regényével együtt „kortársukat, Petőfi A hóhér kötele című regényét szokták tárgyalni.”⁶³ A sue-i hatás azonban jobban kimutatható Az apostol című verses regényben, főleg az epikai részekben.⁶⁴ A francia romantika hatása megfigyelhető Pálffy Albert Magyar millionaire című regényében is. A regény második fele véres rémtörténeté válik. Ez a regény is egy eredménytelen próbálkozás, és a ponyvára került.⁶⁵ A 80-as években is találunk példát Sue hatásra. Szentesi Rudolf (Kiss József) Budapesti rejtelmek című regényében már rögtön a cím utal a két mű közötti egyezésekre. A Budapesti rejtelmek is a romantikus rémregények közé sorolható, de mellette a bűnügyi regényekhez is kötődik. A korban ezek a regények igen népszerű olvasmányok voltak, de idővel a ponyvaregények közé süllyedtek.⁶⁶

Mivel a 19. században elég sok író munkájában találhatunk ponyvaforrásokat, melyek részben nem rémtörténetek, de azért röviden megemlítenék néhány olyan 19. századi író, költőt, akinél (Petőfi mellett) felbukkanak ponyvaforrások. Pogány Péter véleménye szerint Vörösmarty Mihály megvette az Árgius királyfi históriáját mielőtt

⁵⁹ Földes, A. *i.m.* 51.

⁶⁰ ÁCS, G. *i.m.* 145-146, 151.

⁶¹ FEKETE, S. 1972. *A francia romantika vonzáskörében. Petőfi romantikájának forrásai.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1972. 100.

⁶² WÉBER, A. *i.m.* 207.

⁶³ ÁCS, G. *i.m.* 150.

⁶⁴ Uo. 150.

⁶⁵ WÉBER, A. *i.m.* 211.

⁶⁶ ÁCS, G. *i.m.* 153-156.

megírta volna tündérciklusát és a Csongor és Tünde című drámáját. „Tündérvölgy című eposzát ... kefejezetten ponyvaterjesztésre írta.“⁶⁷ – állítja Pogány. Az eredeti cím Csaba utazása volt, de ezt Vörösmarty megváltoztatta Tündérvölgy, Ponyvaversekben 1825 – re. Vörösmarty ezzel a ponyvahistóriákat igyekezett fellendíteni. Ebben a korban két rémtörténetet is írt, mégpedig A két szomszédvár című epikus művet és a Várnász című drámát. Garay János több mint valószínű, hogy egy kalendáriumból (Házi és Úti Új és Ó Kalendárium) szerezte ötleteit, és itt akadt rá Háy János alakjára is. Petőfi Sándor rémtörténetei mellett a János vitézben is számos ponyvaforrás található, A kutyák és farkosok dalában felfedezhetők olyan ponyvai motívumok, mint például a figyelmeztetés a társadalmi igazságtalanságokra. Arany János amellett, hogy a ponyvairodalomban keresi művei témáit, maga is megírja az Ünneprontók és a Képmutogató című ponyva-paródiáját.⁶⁸

⁶⁷ POGÁNY, P. 1978. *A magyar ponyva tüköre*. Budapest: Magyar Helikon Kiadó, 1978. 266.

⁶⁸ POGÁNY, P. *i.m.* 266-268, 272-284.

5. Petőfi Sándor válság-korszaka

Ebben a fejezetben nem célokom egy egész Petőfi pályaképet adni, csupán a rémtörténetek körüli pályaszakaszt, ill. az oda vezető utat mutatom be, és azért foglalkozom ezzel a korszakkal részletesebben, mert Petőfi rémtörténetei mind ennek a korszaknak a szülöttei, és számos szállal kötődnek a válságkorszak más műveire.

A Felhők-korszakot az irodalomtudósok (köztük pl. Ferenczi Zoltán, Horváth János, Kerényi Ferenc) Petőfi válságkorszakaként tartják számon. Kerényi Ferenc szavaival élve „a mára kialakult közmegegyezés alapjait Ferenczi Zoltán rakta le, amikor 1845. november és 1846. február közé tette a Felhők-korszakot.”⁶⁹ Petőfi pályájában 1845-ben pár hónapi megtorpanás (az előző időkhez képest) következett. Ez az időszak elsősorban a kísérletezés időszaka, sötétnek látja a világot és már egy akkor írt versében Ferenczit idézve „az eget sírboltnak, a földet koporsónak nézi, melyben ő az egyetlen élő s így szól a halálnak:

*Ne félj, nem az vagyok, ki voltam,
Ki egykor vakmerő kebelrel
Dacoltam sorssal és világgal.
Bátran jöhetsz. Meg nem támadlak.
Hagyom magam. Erőtlen hang
Leszek. Te szélvész légy. Sodorj el.”⁷⁰
(Utósó ember)*

Petőfi sötét hangulata különösen két okra vezethető vissza: véget ér Bertával és barátaival való kapcsolata, és e korszak verseit a kritika erősen bírálja.⁷¹ Lukácsy Sándor szerint a kritikusok Petőfi költészetét a kezdetek óta állandóan kritizálták, közönségesnek, „póriának” nevezték. Petőfi ez ellen tiltakozott, verssel és prózával válaszolt, azt azonban nem tagadta, hogy ez időben verseiben a világfájdalom, harag jelen van.⁷²

Ferenczi Zoltán meglátása szerint az Álmaid és a Téli éj című versei előkészítik a talajt annak a költeménynek, melyben a legerőteljesebb a világfájdalom kifejezése, ez a vers Az örült. Az Álmaidban iszonyatos álmait mutatja, a bűnt, a gyilkosokat stb. Ez a sötét világlátás kb. négy hónapig, 1845. novemberétől 1846. februárjáig tart. Ebben a sötét

⁶⁹ KERÉNYI, F. 2008. *Petőfi Sándor élete és költészete*. Budapest: Osiris Kiadó, 2008. 203.

⁷⁰ FERENCZI, Z. 1896. *Petőfi Sándor életrajza II*. Budapest: Franklin-Társulat, 1896. 221-222.

⁷¹ Uo. 221-222.

⁷² LUKÁCSY, S. 1998. Csillagtalán éjek. A Felhők körül. In Uő. *A végtelen jövő*. Budapest: Balassi Kiadó, 1998. 170.

időszakban a legtöbbet főleg Pesten és Szalkszentmártonban időzött. Pesten november 20-25-ig tartózkodott, majd visszatér Szalkszentmártonba szüleihez, 1846. január 4-ig. Petőfi költészete számára a Szalkszentmártonban töltött idő eléggé gazdag, annak ellenére, hogy csupán másfél hónapig tart. Ekkor írta például *Az örült*, a *Felhők* költeményeit és a *Tigris és hiéna* című drámáját is. Később ismét felment Pestre a *Tigris és hiénával*, ezt a drámát beadta egy drámaértékelő bizottságnak, mely pár napon belül elfogadta. Pár napos időzés után ismét visszatért szüleihez. Szintén Szalkszentmártonban írja meg a *Tündéralom* című költeményét és *A hóhér kötele* regényét; a két mű egyidőben készült. Pesten március 20-dika körül eladta regényét Eötvös József támogatásával, Hartleben K. Adolfnak. A censor azonban megpróbálta Petőfit lebeszélni a kidásról, de nem sikerült. Ezt a regényét pár nap alatt meg is írta.⁷³

Kerényi Ferencet idézve „Ebben az időszakban - szokatlan módon - Petőfinek szinte nincs is külső életrajza. Tagolást pesti megérkezései adnak, amikor kéziratokkal jött fel Szalkszentmártonból: január első napjaiban a *Tigris és hiénával*, február 20. táján *A hóhér kötele*t hozta magával, míg március 10-én a kész *Felhők*-ciklussal érkezett. ... A teljes *Felhők*-korszak a szuverén alkotói személyiség veszélyeztettségéről szólt ...“⁷⁴ Válság-korszakában a népies vonaltól a francia romantikához fordult.⁷⁵ Mindhárom műfajcsoporttal kísérletezett: a vers mellett drámát és regényt is írt.⁷⁶ Három versciklusa tartozik ide: *Szerelem Gyöngyei*; *Cipruslombok*; *Felhők*. Ide tartozik egyetlen regénye *A hóhér kötele*, drámája a *Tigris és hiéna* és a korszakot lezáró *Salgó* is.

A *Szerelem Gyöngyei* ciklusban Mednyánszky Berta volt a múzsája, neki írja verseit.

A *Cipruslombok Etelke sírjáról* című ciklusának verseit Csapó Etelkének halálá után kezdte írni, ő volt az ihletője.

Petőfi mindkettőben érzelmi motívumokat használ. Mindkettőben megfigyelhető a halál, a szerelem; éppúgy, mint például *A hóhér kötele* című regényében is (Betti, Róza halála, sírjelenet – mikor Andorlaki kiássa a lányt a sírból, hogy még egyszer lássa), a *Szerelem Gyöngyeiben* pedig a gazdag és a szegény közötti különbség – hasonló motívumot fedezhetünk fel a regényben is, ott is jelen van a gazdagság-szegénység: Róza-Andorlaki esetében. Azaz bizonyos motivikus-tematikus hasonlóságok figyelhetőek meg az egymás szomszédságában, ámde más-más műfajban keletkezett művek között.

⁷³ FERENCZI, Z. *i.m.* 223-224, 227-230.

⁷⁴ KERÉNYI, F. *i.m.* 204, 205.

⁷⁵ WÉBER, A. *i.m.* 214.

⁷⁶ KERÉNYI, F. *i.m.* 205.

A Felhők-ciklusban már nem a szerelemről, hanem a világ aljasságáról, züllöttségéről ír. Sötét hangulat uralja a költeményeket. Ez a regényében is jelen van – a hős, Andorlaki világgá akar menni kedvese elvesztése után; mindenkit megutál és magányba fordul, nincstelen koldus lesz belőle; fia halálával csak a bosszú élte. Kerényi Ferenc megállapítása szerint „A Felhőket sokszor szokták olyan értelemben válságműnek interpretálni, mintha abban a romantika szélsőséges szenvedély- és indulatvilága korlátlanul uralkodna.”⁷⁷

Lukácsy Sándor véleménye szerint a romantikus irodalom egyik kedvenc témája az örült volt.⁷⁸ Ez Petőfire is hatott, mivel megírta Az örült című versét. E költeményében Petőfi egy típust rajzol meg, és annak a szerepéhez alkalmazkodik.⁷⁹ Az örült típus A hóhér kötelében, a Tigris és hiénában és a Salgóban is több helyen megfigyelhető: miután Andorlakit elárulta barátja, Andorlaki párbajra hívja ellenségét, Ternyeit; a sikertelen házassági kísérlete után öngyilkos akar lenni, egy éjjel ráront a sírásóra, ásót kér tőle és kiássa a földből napok óta halott kedvesét; Ternyei unokáját nagyravágyóvá teszi, és eléri, hogy a fiú felakassza magát, ezeket mind egy örült elme tervelt ki és hajtott végre. Predszláva bosszú hadjárata, Kompolti Dávid apa- és testvérgyilkossága szintén egy örült elme műve.

A Felhők-korszak egyes műfajait erős szálak fűzik össze. A korszak verseire jellemző a tömörség, de ez a rémtörténetekben is jelen van, és ez a francia romantikából ismert style coupé, vagyis a vagdalt stílus.⁸⁰ A korszak egyes művei között tematikai hasonlóságok is megfigyelhetők: ilyen a bosszú, ami nemcsak az egyes Felhők versekben fordul elő, de a lírán kívüli területre is jellemző. Ez A hóhér kötelére, Tigris és hiénára és a Salgóra is érvényes. Továbbá a szerelem is fontos téma nemcsak a lírájában, de regényében és drámájában is. Horváth János véleménye szerint Petőfi az imént említett lírai, valamint a lírán kívüli művek megírásával kilábaltsa válság-korszakából.⁸¹ Lukácsy Sándor szavaival élve: „a világfájdalom időszakát a világszabadságért való rajongás korszaka követte ...⁸²”

⁷⁷ KERÉNYI, F. *i.m.* 216.

⁷⁸ LUKÁCSY, S. *i.m.* 163.

⁷⁹ HORVÁTH, J. *i.m.* 195.

⁸⁰ KERÉNYI, F. *i.m.* 208, 213, 241.

⁸¹ HORVÁTH, J. *i.m.* 216.

⁸² LUKÁCSY, S. *i.m.* 172.

5.1. Válság a lírán kívüli területen

A válság körét ki kell terjeszteni a lírán kívüli területre is, mint az első eredeti novellájára A szökevényekre, a Tigris és hiénára, a Tündérálomra, A hóhér kötelére és a Salgóra is.

A szökevények, Horváth János szavaival élve „egy afféle szegény tatár-anekdótát dolgoz ki, hatásra számító közlő modorral, melynek kurtán-furcsán, egy-kettőre leperdülő jelenetezése és párbeszédei, a romantika divatos elbeszélő modorát Petőfi teketóriátlan hetykeségével nem éppen szerencsésen egyesítik.”⁸³ Petőfi első prózai művével már látszólagos hatást akar elérni. Ez a kis elbeszélés csattanós elrendezésű, de Horváth szerint a vége felé elérdektelenedik, vagyis elrendezése egy „eltanult novella-sablon.”⁸⁴ Horváth meglátása szerint A szökevényekben még csak egy kísérletet látunk, de A hóhér kötele már igazi zűrzavaros romantikává válik⁸⁵

A Tigris és hiéna című történelmi dráma fő gyöngéje Horváth Jánost idézve „a dráma egyik fő gyöngéje (ami elmondható A hóhér köteléről is) az, hogy a jellemfejlődés és események hatása helyett lyrai szeszélyek lökdösik előre a cselekményt, s az alakok mindegyike egy-egy lyrikus, ki indulatait, kifejezésre türelmetlenül, folyvást ajkán hordja, nem pedig cselekvő akaratába edzi át. Nyelvök a képes beszéd ...”⁸⁶ Azonban kihangsúlyozza, hogy vannak jó jelenetei is, mint például az urak titkos összejövetele egy barlangban. II. Béla igazságos uralkodóként van ábrázolva. Van benne gúnyos, sértő megjegyzés a papokról. A Tigris és hiénában nincs annyi személyes összefüggés mint A hóhér kötelében.⁸⁷ (A hóhér kötelével, a Tigris és hiénával és a még ebbe a korszakba tartozó Salgóval a Romantikus rémtörténetek című fejezetben foglalkozom részletesebben)

A Tündérálom a korszak lelkiállapotának költeménye. A szerelemvágy ihlette. A hóhér kötelével egyidős. Szalkszentmártomban írta mindkét művet. A két mű nagyrészt ellentétes, de bizonyos pontokban megegyezik (erről a későbbiekben lesz szó). A Tündérálomban egy fiatalkori szerelmet idéz fel.⁸⁸

⁸³ HORVÁTH, J. 200.

⁸⁴ Uo. 201, 200-201.

⁸⁵ Uo. 201.

⁸⁶ Uo. 205-206.

⁸⁷ Uo. 206.

⁸⁸ FERENCZI, Z. *i.m.* 235.

5.2. A francia romantika vonzáskörében

A diák Petőfi elsőként a német színműirodalmat ismerte meg. Vándorszínészként már egyre gyakrabban került kapcsolatba a francia romantikával, mivel a 40-es években főleg a francia dráma uralkodik a színpadon. Fekete Sándor Petőfi romantikájának forrásai című monográfiájában azt bizonygatja, hogy nem elég csupán Schiller, Shakespeare, Hugo hatását figyelembe venni, mivel úgy véli, hogy Petőfire hatással voltak az európai romantikának olyan kevésbé jelentős alkjai is, mint pl. Dumas, Ducange, stb.⁸⁹

Röviden szólnék Petőfi és Dumas kapcsolatáról: Petőfi 1842-ben már kapcsolatba került a drámaíró Dumassal olyan értelemben, hogy színészként játszott több darabjában is. Többek között a Neslei torony, Korona és vérpad ösztönözhette Petőfit A hóhér kötele, a Tigris és hiéna és a Salgó megírására.⁹⁰ Fekete azt vizsgálja, hogy lelkesedhetett Petőfi Dumas-ért, ezt írja: „Ha Dumas-ról alkotott véleményét nem elszigetelten, hanem egyéb irodalmi „elfogultságainak“ rendszerében vizsgáljuk, s kulcsot keresünk e rendszerhez, azonnal szembetűnik, hogy általános – és jól ismert – politikai, valamint esztétikai felfogásának keretei között mindenekelőtt azokhoz az írókhoz, költőkhöz vonzódott, akik közelálltak az önmagáról megteremtett portréhoz. > ... nem hiába, hogy druzsám ... < – mondja tréfásan Dumas-ról.⁹¹

Petőfi nemcsak olvasta Dumas műveit, de fordította is. Az Álarcos bál című novella egy végzetes szerelmi találkozásról szól. Petőfi lefordította még a Nagybátyám és ipam című novellát is, és ez hasonló stílusban íródott mint az előző. Fekete Sándor meglátása szerint ez azért fontos, mert ugyanilyen technikával (szerzői felkiáltások, értékelések) írta meg Petőfi A hóhér kötele című regényét is.⁹²

Petőfi 1847. október 17-én Kerényi Frigyesnek írt levelében a következőket írja Dumasról: „Valaha roppant ember- és világgúnylóló voltam, ...; hogy e nyavalyából kigyógyultam: nem egészen, de nagy részben Dumas-nak köszönhetem, ... az ő munkáinak olvasása után kezdtem eszmélni, hogy talán mégis szép a világ.“⁹³

Fekete elemzi Vachott Sándor Erdélyinek írt levelét is, melyben Vachott többek között azt írja, hogy elolvasta Jókai Gonosz lélek című novelláját. Így ír: „Egy határtalan semmire kellő dúlong benne elejétől végig a leggyönyörűbb szerencséivel, kinek még a

⁸⁹ FEKETE, S. *i.m.* 64, 37-117.

⁹⁰ Uo. 122-123.

⁹¹ Uo. 81.

⁹² Uo. 88-91.

⁹³ Petőfi, Sándor. Úti levelek Kerényi Frigyeshez. XVIII. In *Petőfi Sándor vegyes művei*. III. Pest, 1863. 114-115. idézi: ÁCS, G. *i.m.* 147.

költő is segítségére van desperatus világ nézeteivel. Petőfy a Hóhér kötelében szinte ezt cselekszi. Ezek a fiúk veszedelmesebbé teszik a költészetet magánál az életnél. Ők ugyan azzal állnak elé, hogy az úgy van gyakran az életben is, hogy gyakran a gazság ünnepe, míg az erény tiporva szenved ...⁹⁴ A hóhér kötele ugyanezt a képet mutatja – a gazember ünnepe, a tisztos pedig szenved.

Petőfi „franciásága” kezdetben abból állt, hogy olyan franciákkal szimpatizált, akik műveikben a tisztos ember bukását mutatják be. Ez számára a lázongás része volt. Petőfi válság-korszakában is a zavargás-lázadás az alapgondolat.⁹⁵ Tehát a francia regények a tisztos ember bukását ábrázolják, ugyanezt a képet mutatja Dumas Monte Cristo grófja, ahol Edmond Dantés maga áll bosszút,⁹⁶ akárcsak Andorlaci Máté A hóhér kötelében, Predszláva, Ilona és Saul a Tigris és hiénában, Perenna a Salgóban.

Fekete Sándor Ducange hatását is fontosnak tartja. Petőfi maga is játszott e drámában, ahol Warmingot alakította. De A hóhér kötele és Ducange melodramája között hasonló motívumokat is felfedezhetünk. A hóhér kötele és Ducange drámája is két egykori barát gyűlöletét mutatja: a regényben Ternyei – Andorlaci, a drámában Warming – György. A regényben és a drámában is szerepe van a kártyának, az idő múlásának. A dráma végén Györgyöt 25 évvel később látjuk, aki egy öreg erdei házban él, a regényben is Andorlaci úgy kezdi a történetet, hogy 26 évvel ezelőtt ez és ez történt, és ő is egy erdei házban él. Mindkettőben az erdei kunyhóban találkozik a hős az ellenséggel.⁹⁷

Horváth János véleménye szerint A karthausi erősebben hatott A hóhér kötelére, mint a francia romantika. Mindkét műben jelentősége van a barátságoknak. A karthausi főjegye nem a bosszú, hanem a megnyugvás a sok csalódás után. A két műben teljesen egyforma szerelmi háromszög látható: A karthausiban Gusztáv, Júlia és Betti valamint Dufey, A hóhér kötelében pedig Andorlaci, Róza-Betti és Ternyei. Hasonló a két műben a barátság a szegény és a gazdag közt, Andorlaci és Ternyei; amott Gusztáv és Armand. A kártyázásnak is fontos szerepe van Ternyei és Armand életében is. Mindkét esetben megjelenik a két barát közti párbaj és az elérhetetlen kedves aggódása.⁹⁸

⁹⁴ Erdélyi János levelezése. Sajtó alá rendezte T. Erdélyi Ilona. 1965. I. 273. idézi: FEKETE, S. *i.m.* 97-98.

⁹⁵ FEKETE, S. *i.m.* 101.

⁹⁶ Uo. 104.

⁹⁷ Uo. 68-69.

⁹⁸ HORVÁTH, J. *i.m.* 202.

6. Romantikus rémtörténetek

„Hogy a modern próza nagy forradalmát Petőfi csak közvetve hajtotta végre, írókra gyakorolt hatásával és példaadással, oka az, hogy prózai műveinek belső értéke nem áll arányban kifejezésbeli kiválóságával s így azok nem is nyerhették meg a közvetlen hatás első feltételét, a széles körű olvasottságot.“⁹⁹ – állítja Horváth János. Szintén Horváth János meglátása szerint Petőfi drámája a Tigris és hiéna és regénye A hóhér kötele jogosan váltak a kritikusok célpontjává.¹⁰⁰

A továbbiakban Petőfi olyan kevésbé jelentős „ponyva“ műveivel foglalkozom, melyekben bizonyos fokig a rémség, bosszúvágy jelen van.

6.1. A hóhér kötele

A hóhér kötele Petőfi egyetlen regénye, melyet 1846 februárjában, tehát a válságkorszakában írt. Az egész regényt a bosszú motívuma hatja át, és főleg ez az ami rémségessé teszi.

Martinkó András véleménye szerint a regényben 3-4 szint rakódik egymásra: „egy polgári-társasági regény, egy népi pikareszk regény, egy romantikus rémregény (ami minket most a legjobban érdekel), egy reformkori társadalmi regény.“¹⁰¹

Ferenczi Zoltánt idézve: „Általában figyelemreméltó szellemi tünet a költőnél, hogy ekkori műveinek majdnem kivétel nélkül fő tárgya a boszúnak legkülönbözőbb alakja; az a boszú, mely igazsága tudatában büntetni akar, mely ítél és végrehajt. Ez egyszermind a költő akkori lelkiállapotának magyarázatát is adja, melynek fő jelleme nem valamely philosophicus pessimismus, hanem elkeseredett harag és ifjúi benső meghasonlás, mely egyidőre kedélyt fölbontó skepsist ültetett a világ egyik legforróbb, szeretni annyira tudó s szeretetért és szerelemért annyira sóvárgó szívébe. ... ifjúi keser tapasztalatai szívébe embergyűlöletet, világmegvetést ültettek, Ez az elkeseredett világmegvetés, mely azt hirdeti, hogy hit, reménység, barátság, szerelem, hitvesi hűség, a földi s talán mennyei igazságosság, az ifjúság, dicsőség, öröm de sőt keblünk nemesebb törekvése is mind bizonytalan, hamis, csalárd: arra a végkövetkeztetésre jut, hogy az élet

⁹⁹ HORVÁTH, J. *i.m.* 200.

¹⁰⁰ Uo. 200.

¹⁰¹ MARTINKÓ, A. 1965. *A prózaíró Petőfi és a magyar prózastílus fejlődése*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. 161.

haszontalan, talán jobb nem élni.“¹⁰² Tehát Ferenczi Zoltán szerint a regény egészét a bosszú hatja át, éppúgy, mint a többi rémtörténetét is. Ismerteti Petőfi ekkori lelkiállapotát és rámutat arra, hogy a regénnyel egyidőben írt Tündérialom-mal számos motívumban hasonlít, a legszembevetőbb hasonlóság a két műben a szerelem. A hóhér kötelében Andorlakai pl. így szól: „*Ki ne ismerné az első szerelmet? e váratlan kedves vendéget, ki véletlenül betoppan és egy kizsákmányolt tündérvilágnak minden csillagát és virágát körülöttünk hinti el; s a csillagok elveszik szemünk fényét, s a virágok illata lerészegít, elbódít. Így jártam, midőn Rózát láttam meg.*“¹⁰³ A harmadik fejezetben Andorlakai így szól: „*Most már mindegy, akár égen, akár földön : csak veled lehessenek. . . mert úgy-e, nem válunk el többé ?*“ (Petőfi, 1974.16). A Tündérialomban ehhez hasonló rész: „*Legyünk tehát a földön, válaszoltam, / Földön vagy égen, az mindegy nekem. / Csak oldaladnál, kedves oldaladnál ...*“¹⁰⁴ Mindkét műben hasonló még az álomban felbukkanó haldokló hattyú is. Petőfi mindkét művet Szalkszentmártonban írta, egyidőben vitte fel őket Pestre is. A hóhér kötelében és a Tündérialomban is Rózának hívják a kedvest. Itt önéletrajzi elemet vehetünk észre, mivel Petőfi Ostffyaszonyfán megismert egy Tóth Róza nevű lányt.¹⁰⁵

Andorlakiban ugyanazok az érzések keverednek, mint amik Petőfiben. A szeretet mellett a gyűlölet is benne van. Ferenczi Zoltán azt írja, hogy Meltzl szerint „a regénynek különösen a biographiai alakja nagy hibája és ezért kevésbé élvezhető ...“¹⁰⁶ Gyulai pedig a regény lendületességét és nyelvezetét emeli ki.¹⁰⁷

Kerényi Ferenc véleménye szerint a regénynek bibliai mottója van: „M megbüntettem az atyák vétkeit a fiakban harmad és negyediziglen ... Jehova. (Mózes II. könyvéből).“¹⁰⁸ Petőfi nem túl gyakran alkalmaz mottót, de itt most igen, és a regénynél pár évvel korábban összeállított Ibolyák-füzetében is. Több nemzedék történetét olvashatjuk, Kerényi szerint azonban itt nem lesz hős akiért izgulhatunk, csak bűnösök. A cselekmény ideje nem érdekelte Petőfit, ezért a kor- és társadalomrajz mellőzve van a regényben.¹⁰⁹

¹⁰² FERENCZI, Z. *i.m.* 232-233.

¹⁰³ PETŐFI, S. 1974. A hóhér kötele. In *Petőfi Sándor összes prózai művei és levelezése*. Bratislava: Madách Könyvkiadó, 1974. 10-86 o. (a továbbiakban PETŐFI, 1974. és az adott oldalszám).

¹⁰⁴ PETŐFI, S. 1972. Tündérialom. In *Petőfi Sándor összes költeményei*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó. 1972. 436-445. 440. (a továbbiakban PETŐFI, 1972. és az adott oldalszám).

¹⁰⁵ FERENCZI, Z. *i.m.* 235-236.

¹⁰⁶ Uo. 234.

¹⁰⁷ Uo. 234.

¹⁰⁸ KERÉNYI, F. *i.m.* 209.

¹⁰⁹ Uo. 209, 211.

A kisregény huszonhét fejezetből áll, egyes szám első személyű szöveg. A történet ideje lineárisan halad előre, egy fiatalember életét ismerjük meg egészen öregkoráig. Nagy szerepe van a visszaemlékezésnek (70 évesen emlékezik vissza, és számol be élete eseményeiről), túlnyomó része dialógus formájú. Az egyes történések a főhős, Andorlaki Máté, nézőpontjából vannak bemutatva. A regényben kimagasló szerepe van az akasztófának, ahová a történések egyes számai időnként vissza-visszatérnek.

Andorlakit, a hatodik fejezet váratlan fordulata után, mikor elmarad esküvője Rózával, egyetlen cél tartja életben – „Élni fogok gyermekemnek és a ... bosszúnak!” (Petőfi, 1974. 21) – és ez a cél, Kerényi szerint, olyan romantikus alakokhoz sorolja őt, akik életüket a bosszúvágnak szentelik. Úgy véli, hogy a magyar irodalomban is voltak ilyen kétségbe vonható alakok, mint például Teleki László Kegyenc című szomorújátékában Petron Maxim, aki feláldozza mindenét bosszúvágyának.¹¹⁰

A továbbiakban nézzük meg azokat a jegyeket, melyek alapján A hóhér kötele a rémtörténetek közé sorolható. A regény az olyan borzalmas eseményekkel igyekszik felkelteni az olvasó érdeklődését, mint például a holttest kiásása a sírból, az akasztófán lógó halott levágása és temetése, a két ellenfél véres küzdelme az erdőben stb. Lovecraft szerint nem a cselekmény a rémtörténet elsődleges alkotóeleme hanem a hangulat.¹¹¹ Ez részben érvényes lehet A hóhér kötelére is, ahol a hangulat a fontos alkotóelem, és az egész regény hangulatát áthatja a bosszú és az ebből következő izgalom, félelem, borzongás. Ugyanakkor az események is fontosak, hogy mi történik a szereplőkkel. Egyetérthetünk Sárközy Bence azon megállapításával, mely szerint a rémtörténetekben az olvasó elsődleges élménye a szorongás.¹¹² A hóhér kötelében is szorongunk, várjuk, hogy mi történik Andorlakival.

Most pedig vegyünk szemügyre néhány regényműfajt, amelyek valamilyen módon részt vesznek Petőfi művének belső szerveződésében. Elsősorban a gótikus- és rémregény kapcsolát nézzük meg. A rémregényről szóló elméleti bevezetőben már említettem e két műfaj jellemzőit. A gótikus regényekben nagy szerepe van a titoknak. Ennek A hóhér kötelében is jelentősége van. Igaz, itt ez a titok nem annyira borzalmas, mint a gótikus regényekben, ahol a család múltjának középpontjában egy szörnyű, a múltban bekövetkezett esemény áll, mint pl. vérfertőzés, gyermekgyilkosság stb. De ennek ellenére itt is fontos szerepet játszik, mivel a titok kiderülése vezet a regénybeli bosszú

¹¹⁰ KERÉNYI, F. *i.m.* 210.

¹¹¹ LOVECRAFT, H. P. *Jegyzetek a rémtörténetek írásáról.*

¹¹² SÁRKÖZY, B. *i.m.* 42.

megszületéséhez. Itt a titok Ternyeihez köthető. Titkolja „legjobb barátja,“ Andorlaki előtt, hogy titokban megkérte annak szerelme, Róza kezét a lány apjától, és később megakadályozza kettejük házasságát. Ahogy már említettem, ez nem olyan borzalmas titok, inkább véteknek nevezhető, de ezt azért kell megemlíteni, mert ennek a titoknak/véteknek a kiderülése éleszti fel Andorlakiban a bosszúvágyat. Miután kiderül a titok, Andorlaki bosszút forral Ternyei ellen. Ez vezet a két egykori barát párbajához, itt következik kettejük véres küzdelme, és a regény fő témájához, a véres bosszúhoz. A 19. századi rémtörténetek egyik fő jegye a bosszú volt. Andorlaki sikertelen házassága után az egész regény maga a bosszú regénye.

Az álomnak is szerepe van Petőfi regényében, mely előrevetít valamely szörnyű esemény beteljesülését. Ez a szörnyű, váratlan fordulat a 8. fejezetben található. Andorlaki megálmodja kedvese halálát: „*Álmamban folyam partján álltam, s néztem habjaira, melyek ringatva vittek egy haldokló hattyút ... a hattyú végdalát zengé ...*“ „*Következő nap azon hírt hallottam, hogy Róza a vízbe ugrott és belehalt.*“ (Petőfi, 1974. 30). Az álom ismét felbukkan a 22. fejezetben. Itt azonban nem tudja eldönteni Andorlaki, hogy amit lát az való, vagy csupán a fantáziája úz vele szörnyű tréfát. Valójában nem álmodik Andorlaki, csupán csak szeretné ha álmot látna, mert ekkor teszük fia nyakába a hóhér kötelét.

A következő rémtörténetre jellemző jegy a holttest kiásása a sírból majd újratemetése. Ennél a résznél a hátborzongató helyszín a temető. Megjelenik a túlvilág, mely megrémítésként van jelen. Andorlaki a regényben többször is kapcsolatba kerül halottakkal. Fia tetemét maga veszi le az akasztófáról, majd eltemeti, éppúgy, mint legjobb barátját, Jancsit. További véres jelenet Andorlaki és Ternyei küzdelme a viharban.

Nézzük meg A hóhér kötele helyszínét. A regény helyszíne nincs megjelölve. Annak ellenére, hogy A hóhér kötelében nincs egy konkrét, kötött helyszín, itt is felbukkan két olyan hely, ami a gótikus regényekben is. Nézzük meg először az éjszakai sírkertet, mely mindkét regényműfajban fontos helyszín. A hóhér kötelében a 11. fejezetben találkozunk a temetői résszel. Feljebb már ezt említettem, de most részletesebben is nézzük meg. Andorlaki úgy kerül ebbe a hátborzongató helyszínbe, a temetőbe, hogy egykori kedvese sírját indul megkeresni. Már maga a temető szó egyfajta borzongató érzést vállt ki az emberből (legalábbis belőlem igen). Ez az a hely, ahol a holtak nyugszanak, a halottak birodalma, ahová szerintem az ember éjszaka nem szívesen megy. Andorlaki mégis megteszi. Maga a tudat, hogy éjszaka indult el a temetőbe izgalmat válthat ki belőlünk, mivel sejthetjük, hogy valami (jó vagy rossz) biztos történni fog itt. Megjelenik a túlvilág. Elérkezik az éjfél, és az összes halott felkel a sírjából, kivéve Róza. Ezért Andorlaki ráront

a sírásóra, ásót kér tőle, hogy kiássa Rózát. Ez azonban nem volt a legjobb döntés, mivel az egykor szép lány már jócskán vesztett szépségéből. Képzeld el, hogy is nézhet ki az, aki már napok, hetek óta halott – hátborzongató. „*óh, az az egykor oly gyönyörűséges arc mily iszonyúan el volt éktelenítve! Ama homlok helyett ..., amaz arc helyett ..., amaz ajkak helyett ... mindezek helyett most mit láttam és mit ... oh! ... De néhány napig a folyam halaival és néhány hétig a föld férgeivel lenni ... s a szépségnek vége!*“ (Petőfi, 1974. 37). Tehát elmondhatjuk, hogy az éjszakai sírkert minden tekintetben hátborzongató érzést vált ki az emberből.

A másik olyan helyszín, ami a gótikus regényekben és A hóhér kötelében egyaránt jelen van az az ódon elhagyatott öreg ház. Először a 16. fejezetben találkozunk egy ódon ház bemutatásával. „*A ház, melyben Betti meghalt s gyermekem született, a város elhagyatottabb részén állott ... Egy gerenda, mely az utcáról homlokának támasztott, tartá meg az összerogyástól. Egészen üresen állt; falairól hulladozott a mész, látszott a vakolás, a kályha bedőlt.*“ (Petőfi, 1974. 51). Ebben az ódon házban nem történik semmi kísérteties, csupán annyiban kötődik a rémeshez, hogy ebben halt meg egy nő, Betti, tehát egy halott kötődik hozzá. Az a tudat, hogy ebben a házban valaki meghalt borzongást válthat ki az olvasóból. A regény végén mégegyszer megjelenik egy szintén elhagyatott erdei ház (akasztófával). Éjjel volt, Andorlaki egyedül tartózkodott ebben a házban, és nagy vihar támadt. Ahogyan Petőfi leírja a vihar kitörését („*az égzengés meg akarja repeszteni a sziklákat,*“ 78.) és az, hogy Andorlaki egyedül van ott hátborzongató lehet. Már maga a vihar is félelmetes, de az még inkább azzá teszi, hogy azt egy öreg házban az erdő közepén, egyedül kell átvészelnie, ahol bármi megtörténhet, félelmet, rettegést válthat ki az olvasóból; akár csak egy horrorfilmben. És ebben a viharban betoppan Ternyei, és egymásnak esnek.

Az éjszakai sírkerten és az ódon házon kívül még két helyszín található a regényben, de ez már nem vonatkozik a gótikus regényre. Az egyik a kocsmá, ahol Ternyei kártyázása, majd később Andorlaki, Hirippi italozása folyik. A másik a templom, ez az a helyszín, ahol halálos ellenség lesz a két egykori barátból, mivel Ternyei megghiúsítja Andorlaki és Róza esküvőjét.

Ahogy már a rémregény elméleti bevezetőjében említettem, Lovecraft szerint a rémtörténetek két nagyobb kategóriába sorolhatók: „*az egyikben a csoda vagy a rémség bizonyos körülményhez vagy jelenséghez kapcsolható, a másikban ugyanakkor személyek*

bizonyos cselekedetei kötődnek valamely rendkívüli körülményhez vagy jelenséghez.”¹¹³ Az utóbbi többé-kevésbé érvényes A hóhér kötelére is. Itt Ternyei cselekedete (lecsapja Rózát Andorlaki kezéről, később ő általa került Andorlaki fia akasztófára) indítja el Andorlaki bosszúját. Lovecraft úgy véli, hogy a rémtörténetek mindegyike öt elemet foglal magába: „a) valamely alapvető, mögöttes iszonyatot vagy abnormitást, körülményt, lényt stb., - A regényben a mögöttes körülmény lehet Ternyei titka Andorlaki előtt. b) az iszonyat egyetemes következményeit vagy kihatásait – kettejük párbaja. c) a megnyilvánulás módozatát, vagyis a megfigyelt iszonyatot vagy jelenséget megtestesítő tárgyat – Andorlaki bosszúszorozata. d) a félelemnek mint az iszonyatra adott reakciónak a fajtáit – Ternyei bújdosása, valamint e) az iszonyat tényleges hatását az adott körülmények viszonyrendszerében”¹¹⁴ – Andorlaki beteljesíti bosszúját Ternyei unokáján.

Vegyük szemügyre hogyan viselkedik a főhős, Andorlaki a borzalomban, átéli-e a borzalmat. A hóhér kötelében a szörnyű esemény elindítója Ternyei titka (lecsapta Rózát Andorlaki kezéről, később tönkretette kettejük házasságát), tehát egy a múltban bekövetkezett esemény. Ez volt az, ami Andorlaki életét teljesen megváltoztatta, továbbá fia halála, amit Ternyeinek köszönhet. Innentől kezdve csak a bosszúnak él.

Miután megtudja, mit művelt Ternyei, Andorlaki őrvjög. Elönti a bosszúvágy. Párbajra hívja Ternyeit, dühöng. A temetői jelenetben is láthatjuk mennyire dühöng, éjszaka rátör a sírásóra, hogy ásót kérjen tőle, amivel kiássa halott kedvesét. Mikor fiát látja az akasztófán nem tudja eldönteni, hogy az általa tapasztalt események valóságosak vagy csak álmodja. Továbbá a viharban való véres küzdelme Ternyeivel, amikor minden félelem nélkül ráront, hogy megölje, amiért borzalmas dolgot művelt vele (akasztófára jutatta Andorlaki fiát). Teljes egészében átéli Andorlaki a borzalmat.

Belelátunk a főhős érzéseibe, viselkedésébe. Az első fejezeteken özömlik az érzelmesség, látjuk, mennyire szereti Rózát. A későbbiekben látjuk, hogyan fejlődik, hogyan lesz nincstelen iszákosból gazdag úr, hogyan hajta végre bosszúját, ezek mind aprólékosan megtalálhatók a regényben.

Az angol romantikusok a jó és a gonosz kérdésével foglalkoztak rémtörténeteikben.¹¹⁵ Nézzük meg, hogy A hóhér kötelében van e jó és rossz szereplő. Andorlaki a regény kezdetekor fiatal, szerelmes, de szegény. Bíz benne, hogy Rózával boldog lehet. De ezt semmisíti meg az állítólagos barát Ternyei. Kezdetben Andorlaki

¹¹³ LOVECRAFT, H. P. *Jegyzetek a rémtörténetek írásáról.*

¹¹⁴ Uo.

¹¹⁵ FEKETE J., J. *Mielőtt bárki is farkast kiáltana.* 7-9.

tisztességes ember, szorítunk neki, de a regény végére már nem tudom mondható-e rá, hogy ő a jó. Ő is olyanná válik mint Ternyei. Nem hagyja annyiban a dolgokat, bosszút forral, és be is teljesíti. Talán ebben a regényben nincs is jó főszereplő (a mellélszereplők körében azonban akad: Jancsi a szolga, erről később még szólok). A rossz jelzőt itt egyértelműen Ternyei viseli.

A regény témái:

- 1) Kártyázás –Ami Ternyei életében mindennapos dolog volt, vagyis a kártyázás, a regény végén ennek köszönheti vesztét. Andorlaki életében is előtűnik a kártya. A nyomor viszi rá. De ő, ellentétben Ternyeivel, szerencsére lel benne.
- 2) Szegénység – gazdagság – a pénznek is nagy szerepe, mivel ez teszi tönkre nemcsak Ternyeit, de unokáját is. A regény kezdetekor Ternyei a gazdag úr, Andorlaki a szegény legény. Andorlaki beleszeret egy nála gazdagabb lányba, ami a vesztét okozza. Andorlaki fia esetében is megismétlődik az, ami egykor apja életében, beleszeret egy gazdag lányba, és ez okozza halálát. Miután mindenét elvesztette Andorlaki, nyomorog. Az egykor gazdag Ternyei is a kártyázás után erre a sorsra jut. A regény vége felé felcserélődnek a szerepek, Andorlaki lesz a gazdag úr, Ternyei a nincstelen.
- 3) Bosszú – Ahogy már említettem, az egész regényt a bosszú hatja át. Andorlaki Mátét egykori barátja, Ternyei Boldizsár teszi tönkre. A mű elején Andorlaki még a legjobb barátjának gondolja Ternyeit. Miután Ternyeinek is megtetszik Róza, lecsapja Andorlaki kezéről, és tönkreteszi házasságukat. Innentől kezdve válik a regény a bosszú regényévé. Andorlaki fiát is becsapja egykori barátja és „megveszi“ annak kedvesét. Bálint bosszúból megöli – szerepet kap a párbaj, mint egykor Andorlakinál. Ezért a fiút akasztófára felakasztják. Andorlaki, ellensége halála után, Ternyei unokáján áll bosszút. Nagyravágyóvá teszi őt, aki végül ugyanazzal a kötéllel akasztja fel magát, amivel egykor fiát végezték ki. Miután Andorlaki elérte célját, Ternyei sírjához ment, és ezt mondta: *„Te akasztófára juttattad fiamat a hóhér által; én akasztófára juttattam unokádat önmaga által, azon akasztófára, melyen fiam függött ezen kötéllel, mely itt van kezemben, melyet, íme leteszek sírhalmodra. Kösd föl most magadat te, ahol vagy, a másvilágon!”*(Petőfi, 1974. 86).
- 4) Párbaj – Miután Ternyei tönkretette Andorlaki esküvőjét, Andorlaki párbajra hívja őt.

A párbajhoz fegyverül pisztolyt választott Andorlaki. A kettő közül csak az egyik volt megtöltve. Ternyei volt a szerencsésebb. Andorlakit azonban nem érte halálos seb. A párbaj megismétlődik Andorlaki fia életében is. Megöli szerelme elcsábítóját, ezért meghal.

5) Szerelem – Andorlaki életében három nő szerepel: Róza, akit igazán szeret, Betti, fia anyja, és egy Izabella nevű nő, aki Andorlaki egyik nehéz időszakában segítséget nyújt neki. A regényben azonban Róza és Betti meghal, és részben miattuk kell szenvednie Andorlakinak.

Mellékalakok szerepe:

Horváth János véleménye szerint Petőfi már gyermekként vonzódott a különféle típusokhoz és barátainak szívesen be is mutatta ezeket. Petőfi vonzódását a különféle szerepek iránt leginkább a genrékben tudta kifejezni. Leggyakrabban előforduló alakok, például: iszákos ember, féltékeny férj, betyár, csavargó, cigány, falusiak. Jellemző ezekre a típusokra, hogy csupán egy-egy oldalról, humorosan vannak jellemezve.¹¹⁶

Nem térek ki az összes mellékalakra csupán a legdominánsabbakra. A regény hőse mellett két mellékalak látható. Kerényi véleménye szerint azonban a becsületes mellékalakok csak epizódszerepet kaphatnak. Petőfi itt is zsánerfigurát ábrázol. Ilyen a becsületes Jancsi, aki mindig Andorlaki mellett volt, végig hűséges maradt hozzá. Ő volt az, aki megfékezte Andorlaki és Ternyei küzdelmét a viharban. A regény egyetlen szabadelvű szereplője a korhely Hiripi Gáspár. Régen ő is művelt ember volt, egykor mint falusi jegyző dolgozott. Világnézetének alátámasztását Gvadányiban találja meg, akit fejből idézget. Hiripi azért marad független, mert megelégszik a kicsapongó életformával. Italozása azonban hamar, negyvenéves korában véget vet életének. Jancsi mellett ő az egyetlen, aki barátnak bizonyul:¹¹⁷ *„Én barátja lettem, mert tudtam, hogy meg nem csalhat, miután nem volt mit vesztenem a földön, s hogy ő barátom volt, mutatta az, hogy semmit sem várhatott tőlem, s mégis ragaszkodott hozzám.”* (Petőfi, 1974. 46).

6.1.1. A lírikus Petőfi a regényben

A líra irodalmi műfaj. Tárnya az egyén belső érzelmi élete. A lírában úgy éljük át az élményeket, mintha a jelenben lennénk. A költői én többnyire egy bizonyos típust jelenít meg. A líra esetében a költő vagy őszintén bemutatja érzéseit, vagy valamilyen állarcot ölt

¹¹⁶ HORVÁTH, J. *i.m.* 55-57.

¹¹⁷ KERÉNYI, F. *i.m.* 212.

magára. A lírai regény egyes szám első személyű regény (én-regény), ahol a cselekmény, környezetrajz stb., vagyis az epikus elemek kevésbé fontosak. A legfontosabb ezekben a regényekben a szerző érzéseinek, lelkivilágának bemutatása¹¹⁸ (ez megfigyelhető itt, A hóhér kötelében, de a további rémtörténeteiben is).

Horváth János szavaival élve „meglátszik a lírikus Petőfi a regénybeli történet kialakításán is.”¹¹⁹ A regény figurái is lírikusak. Petőfi megpróbál azonosulni hőisével. Ezt a vonzódását a különféle szerepek iránt genréképeiben alkalmazta. Andorlaci történetét úgy próbálja bemutatni, mintha csak a saját életét mutatná. Mivel regényében is mint lírikus próbál érvényesülni, ez lehet a magyarázat a gyors elkészülésre is. Mint lírikus kitarthat bármilyen ötlet megvalósítása mellett. Az egyik ilyen ötlet, amit meg kell valósítania az a párbaj Andorlaci és Ternyei között. Végül sikerül Andorlakinak elérnie a párbajt a következő szavakkal „*Fülednél fogva húzlak innen szolgálaink elébe, és addig foglak korbácsolni, míg a párbajt el nem fogadod . . . szolgálaink előtt, érted?*” (Petőfi, 1974. 23). Költeményeiben gyakran megváltoztatja az előzményeket, ez a regényben is megfigyelhető: a sikertelen házassági kísérlet után Andorlaci öngyilkos akar lenni, a folyóba szeretne ugrani, de ez nem sikerül, mivel az be volt fagyva. Ekkor ébred rá, hogy neki élnie kell, hogy bosszút tudjon állni. „Egy ilyen lyrai ingadozás eredménye, egy véletlen ötlet, dönti el a regény sorsát.”¹²⁰ – állítja Horváth. A temetői jelenetben éjjel rátör a sírásóra és ásót kér tőle, hogy kiássa Rózát. A regényben megfigyelhető a tétovázás: a templomból Andorlaci Ternyeihez indul, de mire odaér, elfelejti minek is ment oda, elveszít Róza menyasszonyi csokrából egy virágot, ezért visszamegy a templomba, hogy megkeresse, de mire odaér, elfelejti mit is akart keresni. Ternyei égen-földön keresi kesztyűjét, pedig az a kezén van. Ezek a részek arra utalnak, hogy Petőfi lírai tudását prózai műben is kifejezhette volna. Horváth János szerint jobban sikerült volna a regény, ha Petőfi paródiaként írja meg.¹²¹

6.2. Tigris és hiéna

Petőfinek ez a második, de egyben egyetlen befejezett drámája. 1845 decemberében írta. Kerényi Ferenc véleménye szerint az eseményeket Thúróczy János krónikájából meríti. Úgy véli, hogy Petőfi „már diákkorában olvashatta az 1828-ra kiadott Aurórában és

¹¹⁸ BENEDEK, M. *i.m.* 44-45.

¹¹⁹ HORVÁTH, J. *i.m.* 204.

¹²⁰ Uo. 204.

¹²¹ Uo. 203-205.

Toldy Handbuchjában Czuczor Gergely Aradi gyűlés című hőskölteményének I. énekét,¹²² melyben szintén megtalálható Predzlava és Borics. Petőfi addig-addig változtatott forrásain, míg végül sikerült eljutnia a francia romantika által kedvelt melodramához. Az ilyen melodramának a szereplői többnyire egy családhoz tartoztak, és a múltjuk középpontjában valamilyen bűn állt. A bűn és titok a különböző váratlan fordulatok hatására lassan és fokozatosan jön a felszínre a happyend és a bűnös bűnhődése mellőzésével.¹²³

Ferenczi rámutat arra, hogy a költőnek elsősorban pénzre volt szüksége és azért adta ki drámáját, hogy szülein anyagilag segíteni tudjon; bírálja fölépítését, szerinte történelmi vonatkozását csak a nevek mutatják. Rámutat azokra a francia darabokra, melyek ösztönözhatték Petőfit, szerinte V. Hugó romantikus drámái (Angelo, Borgia Lucretia, Ruy-Blas, A király mulat) voltak rá a legnagyobb hatással.¹²⁴

Kerényi Ferenc meglátása szerint Petőfi szerkezeti és tartalmi változtatásokat is végzett a drámán. Szerkezeti változtatások: a családi viszonyokat változtatta meg Petőfi. Predszláva két fiú gyermek (Borics és Saul) anyja lett, az apa pedig Sámson lett. Sámson azonban csak egy kreált apa, a történelemben nem voltak rokonok. A másik kitalált figura Saul, a valóságban neki semmi köze sem volt Boricshoz, II. István király örököse volt. Petőfi az előtörténetet már a megtörtént eseményekből meríti, huszonnégy évvel korábban Könyves Kálmánt megcsalta második felesége, aki ezért száműzte az asszonyt és annak fiát Boricsot, akinek egy kisebb tartományt, Galíciát - Halicsot adta. A szerkezeti változtatások végett a dráma egész történetét nem lehet egyetlen évszámhoz kötni. Tartalmi változtatások: Az egész drámában nehéz olyan szereplőt találni, akihez vonzódnánk. Mindegyiket saját célja elérése hajta, vagyis a bosszú beteljesítése. Tehát mellőzve van a jók győzelme és a bűnös bűnhődése.¹²⁵ Ez a hasonlóság megfigyelhető A hóhér kötelében és később a Salgóban is, ami szintén a bosszú beteljesülésével ér véget, és már az egyik rémtörténet végén sem találunk olyan szereplőt akiért izgulhatunk, mert szerintem sem Andorlaki sem Perenna ezt már akkor nem érdemli meg. A művek végére már ők is „gonosszá” válnak.

A továbbiakban nézzük meg azokat a jegyeket, melyek alapján Petőfinek ez a drámája is a rémtörténetek közé sorolható. A legjelemezőbb jegy a bosszú és a gyilkosság, mely, éppúgy, mint A hóhér kötelében és a későbbiekben majd elemzett Salgóban is, az

¹²² KERÉNYI, F. *i.m.* 206.

¹²³ Uo. 206.

¹²⁴ FERENCZI, Z. *i.m.* 227-228, 230-231.

¹²⁵ KERÉNYI, F. *i.m.* 207.

egész műben uralkodó. Azonban a regénytől és a Salgótól eltérően, ahol mondhatni „a tiszta lélekkel ítélkező-gyilkoló magánbosszú hősei”¹²⁶ közé tartozik Andorlaki és Perenna is, a drámában azonban a bosszú nem egy, hanem több szereplő köré csoportosul.

Már rögtön az első felvonásban találkozunk Saul bosszúvágójával, mikor Boricsnak mondja, hogy egyetlen cél csalta vissza hazájába, a bosszúvágó. Saul saját apja, Sámson ellen forral bosszút (ekkor még nem tudja, hogy az apja), mivel az száműzte őt Magyarországról, mivel beleszeretett Ilona királynéba. Miután Saul leleplezi Sámson összeesküvését a király ellen, II. Béla kegyelmébe kerül, birtokokat kap, és szabadon dönthet Sámson sorsáról. Saul megjelenik a börtönben, ahová apját zárták, és ekkor megtudja a szörnyű igazságot arról, ki is ő „*Hah, hát a világ minden szörnye rokonom? tehát ilyen gyalázatos vér foly ereimben?*” (Petőfi, 1974. 183). Saul nem teljesíti be bosszúját, de ugyanakkor minden probléma nélkül megölhette volna apját, de nem tette, és hagyta, hogy Sámson megölje.

Az anya (Predszláva-hiéna) és fia (Borics-tigris) között egészen furcsa viszonyt látunk. Gyűlölik egymást, és ezt nyíltan egymás tudtára is adják: „*Borics. S mit akarsz, édesanyám? Predszláva. Meg akartalak ölni, édes fiam. ... Borics. Édesanyám, te oly gyáva vagy, amily gonosz. Megöllek hát én tégedet.*” (Petőfi, 1974. 143-144). Borics azért gyűlöli anyját, mert vétke miatt (megcsalta Kálmánt Sámsonnal) elesett a magyar tróntól. Predszlávának kettős célja van, kettős bosszú vezérli: megölni fiát és annak apját. Gyűlöli mindkettőt. Sámson azért, mert elhagyta őt, Boricsot azért, mert kolostorba záratta, és így eltávolította őt. Predszláva, Saullal ellentétben, beteljesíti bosszúját, először Sámsonon, akit rávesz, hogy ölje meg Béla királyt. A hiszékeny Sámson belemegy, de Saul közbenjárására leleplezik, és börtönbe kerül, ahol Predszláva Saul kardjával megöli. Boricson pedig úgy teljesíti be bosszúját, hogy fellázítja ellene Galícia népét, feleségének pedig segít megszökni szeretőjével. Azonban nem derül ki, hogy a dráma végén meg ölik-e egymást: „*Predszláva. Látod a vért e kardon? Apád vére. Közeledjél! Hadd lássam: kié feketébb, az övé-e vagy a tied?*” (Petőfi, 1974. 185). Ezzel véget ér a dráma.

A következő személy, akivel kapcsolatba hozható a bosszú, az Ilona királyné. Ilona férjén esett sérelmeket akarja megbosszulni (Béla megvakítását). De a bosszúvágó már az ötéves Géza kisfiukban is ott motoszkál. Ilonában a bosszút a zarándoknak öltözött Borics bújta fel. A nemesek számára összehívott véres aradi gyűlésen beteljesíti bosszúját.

¹²⁶ FEKETE, S. *i.m.* 108.

Beszéde során fokozatosan a nemesekbe ontja, hogy bosszulják meg Bélán esett sérelmeket.

Amint láttuk, az egész dráma egy véres bosszú töténete, és „a bűnösök önpusztító gesztusával ér véget.”¹²⁷ A drámában van egy olyan jelenet, melynek A hóhér kötelében is jelentősége van, ez a párbaj. Az első párbaj jelenetre Saul és Borics közt kerül sor. Saul leleplezi a zarádoknak öltözött Borics tervét (megakarja ölni a királyt), és párbajra hívja őt. A párbaj elkezdődik, de nem fejeződik be, mivel Borics elkergeti Sault. A második párbaj jelenetre a börtönben kerül sor Sámson és Saul (apa-fia) között. Annak ellenére, hogy Saul kitűnő kardforgató volt, hagyta, hogy apja megölje.

Most pedig vegyük szemügyre a dráma helyszíneit, hogy mennyiben kötődnek a rémtörténet helyszíneihez. Itt kötöttebb helyszínt látunk, mint A hóhér kötelében. Magyarország területén és Galíciában játszódik a sötét középkorban, II. Béla uralkodása alatt. A drámában nincsen olyan sötét, hátborzongató helyszín, mint A hóhér kötelében az éjszakai sírkert vagy az ódon ház, de van egy olyan, ami a gótikus regényekben a rémségek előfordulásának egyik helyszínéhez tartozik, mégpedig az öreg kastély vagy vár (a várnak, mint helyszínnek jelentősége lesz majd a Salgóban is). Predszláva az éjszaka kellős közepén egy öreg várba tart, mégpedig Sámsonhoz. A drámában magáról a várról nem kapunk leírást. Izgulunk (legalábbis én az olvasás közben), hogy vajon mi fog történni egy ilyen helyen. A vár csupán Predszláva bosszúhadjáratának első helyszíne. Ráveszi a vár urát, hogy ölje meg Bélát, és azzal fenyegeti, hogy ha nem teszi meg, álmában fogja őt kísérteni.

A következő helyszín, igaz nem túl rémíztő, de fontos szerepe van, egy barlang, ahol a király ellen összeesküvő urak titkos találkozására kerül sor. Ez Sámson vesztét okozza, mivel lelepleződik, majd megölik.

Az utolsó véres helyszín pedig a börtön. Itt kerül sor a legtöbb gyilkosságra. Először Sámson karddal leszúrja Sault, majd ugyanazzal a karddal Predszláva megöli Sámson. Ezen a helyszínen ér véget a dráma is, úgy, hogy Predszláva és Borics karddal egymásnak esnek.

A Tigris és hiénában is szerepel a titok, sőt az egész dráma a titok és bosszú köré csoportosul. A szereplők, igaz némelyik tudtán kívül, titkolják kilétüket. Predszláva titkolja Sámson elől, hogy két fia van, Saul elől, hogy ő és akit nevelőapjának tekintett (Sámson) a szülei, Borics és Saul előtt, hogy ők ketten testvérek. Borics abban a tudatban nő fel, hogy

¹²⁷ FEKETE, S. *i.m.* 103.

apja Kálmán király volt, de valójában Sámson az. Milutin, szerelme, Judit elől titkolja, hogy szerelmes belé.

A rémtörténetről szóló elméleti bevezetőben már említettem, hogy az angol romantikusok a jó és a rossz kérdésével is fogalakoztak rémtörténeteikben.¹²⁸ Ebben a drámában Saul és II. Béla képviselheti a jót, majdnem az összes maradék szereplő pedig a rosszat. Borics és Sámson hazaárulóként állnak előttünk. Ferenczi Zoltán Saulban magát Petőfit látja (közös bennük a hazaszeretet, a közömbösség a halálfélelem iránt, stb).¹²⁹ A dráma végére a szereplők egy része meghal.

Kerényi Ferenc szerint, éppúgy, mint A hóhér kötelében, itt is egyetlen független szereplő található, szintén egy kitalált alak, az udvari bolond, Sülülü. Sülülü csupán két jelenetben bukkan fel. Királyáról, II. Béláról ő mondja a legtalálhatóbb jellemzést:¹³⁰ „ ... *kőszobor vagy, mely újat feszítő embert ábrázol, ki csak céloz, csak céloz, de soha ki nem lövi nyilát.*“ (Petőfi, 1974. 161).

Kerényi szavaival élve „ A neves előképek - ... - és a francia tucatdrámák adta, kipróbált szerkezeti séme ellenére Petőfinek nem sikerült jelentős drámát alkotnia. ... Az eredmény egy ironikus romantikus tragédia ... ide is átemelte a „vagdalt stílus“-t, mely gyors egymásra ható párbeszédekkel, a másik szereplő szavaink ismételtetésével teremtett hangulatot.“¹³¹

Horváth János véleménye szerint a Tigris és hiénáról elmondható ugyanaz, mint A hóhér köteléről, vagyis: „a darab egyik főgyöngéje itt is az, hogy a jellem-fejlődés és eseménye hatása helyett ötlet-fordulatok, lyrai szeszélyek lökdösik előre a cselekményt, s hogy az alakok mindegyike egy-egy lyrikus, ki indulatait, kifejezésre türelmetlenül, folyvást ajkán hordja, nem pedig cselekvő akaratóba edzi át. Nyelvök a képes beszéd. ...“¹³² Ferenczi Zoltán szerint a dráma alakjait Petőfi olyan vonásokkal látja el, melyek saját jellemét jellemzik. Saul büszkesége, hazaszeretete olyan, mint Petőfié; de Borics alakjába is beleszótt valamit magából, mégpedig a hatalomvágyat. De ezek a jellegzetességek csak hiányosan jelentkeznek. Technikáját is elhibázottnak tekinti. De ugyanakkor párbeszédeit ötletesnek tartja.¹³³ Mindezek mellett Horváth János kihangsúlyozza, hogy vannak azért jó jelenetei is a drámának: az urak titkos összejövetele az erdőben, ahol Sámson igyekszik megvesztegetni az összeesküvőket. II. Béla tisztes

¹²⁸ FEKETE J., J. *Mielőtt bárki is farkast kiáltana.* 7-9.

¹²⁹ FERENCZI, Z. *i.m.* 231.

¹³⁰ KERÉNYI, F. *i.m.* 207-208.

¹³¹ Uo. 208.

¹³² HORVÁTH, J. *i.m.* 205-206.

¹³³ FERENCZI, Z. *i.m.* 231.

királyként van ábrázolva. Gúnyos megjegyzést is találunk a papokról. A Tigris és hiénában nincs annyi személyes összefüggés mint A hóhér kötelében. Horváth úgy véli, hogy Petőfi Bélával egy Felhőkre illő gondolatot mondhat:¹³⁴ „*Mi a vakság? Mennyei fátyol, mely eltakarja az ember elől a világot, melyet siralom völgyének neveznek. A jóknak jobb nem látniok, mint látni a nyomort, mely oly közönséges a földön, s melyet a legdúsabb uralkodók sem írthatnának ki. Egy-kettőn, vagy százakon segíthetnek és ha százezreken segítenek is: milliók maradnak még hátra. Mit ér egy csepp méz egy nagy pohár ürrömben?*” (Petőfi, 1974. 156). Pár sorral lejjebb: „*Az ember sokszor csak azért jó, mert nincs alkalma rosznak lenni.*” (Petőfi, 1974. 156).

Horváth Jánost idézve: „Míg A hóhér kötele minden vadságát csak kirívóbban tünteti el tárgya jelenkorisága, egy műve lett volna, a Tigris és Hiéna, mely távoli, középkori tárgykörével, megtúrta s elfogadhatóvá tette volna a romantika regényes tragikumát, ha a bonyodalmat bogozó alakjai nem rideg bosszú-lokomotivok, hanem emberek volnának s ha költője a dráma műfaji gyakorlatában már otthonosabb lett volna.”¹³⁵

6.3. Salgó

Végezetül pedig Petőfi Salgó című művével foglalkozom részletesebben. Itt is a bosszú a fő motívum, éppúgy, mint az eddig idézett művekben. Egyetértek Kerényi azon véleményével, mely szerint Petőfi a Salgó megírásával teljesen lezárta a Felhőkorszakot.¹³⁶ 1846 májusában írta. Horváth János véleménye szerint „a bosszú motívumán alapuló regényes tragikum csak a Salgóban találja meg azon műfaji és tárgyi feltételeket, melyek mellett Petőfi e korbéli romantikus hajlama félszeg, vagy nevetséges visszásságoktól menten nyilatkozhatott meg a lírán kívüli területen.”¹³⁷ Horváth a Salgó műfaját regényes, verses beszélyként határozza meg.¹³⁸

Kerényi Ferenc véleménye szerint Petőfi nagyon érdeklődött a várromok iránt, ezért 1839-ben megismerkedett Vályi András országlexikonában található Salgó Nógrád megyében című alkotásával. Történelmi forrásokat is használt. III. Endre halálára utaló részt Virág Benedek Magyar századok című munkájából merítette. Az Árpád-ház kihalása utáni körülmény Horváth Mihály A magyarok története II. című munkájában is

¹³⁴ HORVÁTH, J. *i.m.* 206.

¹³⁵ Uo. 212.

¹³⁶ KERÉNYI, F. *i.m.* 238.

¹³⁷ HORVÁTH, J. *i.m.* 212.

¹³⁸ Uo. 212.

megtalálható. Kompolti Péterrel Budai Ferenc egyik munkájában találkozhatott. Gedővár-
ral a Várgedén lakó Kubinyi Rudolfnak kedveskett. A Gedővár a Tigris és hiénában is
felbukkan, ahol II. Béla egyik híve a Gedő nevet viseli. Az egyes helyszíneket maga is
meglátogatta. Mivel Petőfi érdeklődött a várromok iránt, ezért többet is megmászott,
melyeket a Salgó helyszínéül is felhasznált.¹³⁹

Az első 37 sorban Salgó várromjait mutatja be. Horváth János meglátása szerint a
várromok iránti érdeklődése már egy korábban írt versében felbukkan. Visegrád táján című
kis vers Salgó előképének felel meg:

„Ki mondja meg . . . Visegrád táján

A bágyadt alkony

Nem Zách Klárának megtört szelleme?

Ki mondja meg . . . Visegrád táján

A vad, sötét éj

Nem Zách Bódognak bosszús szelleme?“ (Petőfi, 1972. 386).

Ez a hangulat hatja át az egész Salgót, mely a két szomszédvár végzetes történetét mutatja.
A bevezetés után korrajzot látunk, a sötét középkorban, a 14. században Magyarországon
vagyunk. Hazaárulóként bemutatja a gazember Kompoltit és fiait. Az ő áldozataik Gedővár
ura és úrnője. Mikor a Kompoltiak megtámadják őket, Ged hazája gondjai miatt nem tud
aludni, Perenna imádkozik, *„Mert mig a honnak boldogsága nincs. Mindaddig férje is
boldogtalan“.* (Petőfi, 1972. 500). Az utolsó részben is megmarad kor-jellem.¹⁴⁰

Kerényi meglátása szerint a zsákmányon, Perennán összevesző testvéreket a
világirodalomból is meríthette, például: Heine: Zwei Brüder, vagy Mednyánszky Alajos
Testvéri vizsgálódás című prózai regéjéből. Motívumait Byrontól, Lenautól, Shelleytől és
Shakespeare III. Richárdjától vette.¹⁴¹

Petőfinek ez a műve is a rémtörténetek közé sorolható. Megtalálható itt is a bosszú,
a gyilkosságok, a szerelem, a középkori környezet, de a bűnös bűnhődése hiányzik,
akárcsak Petőfi előző két rémtörténetében. Éppúgy, mint A hóhér kötelében és a Tigris és
hiénában, itt is az egész művet a bosszú és a véres gyilkosságok hatják át. A kegyetlen
Kompolti család akármerre jár, mindenütt vért és halottat hagy maga után. Az ő áldozatuk
Gedővár ura és úrnője. Gedő Simont megölik, Perennát elrabolják. A Kompolti testvérpár
ezen bűne ébreszti fel Perennában a kegyetlen bosszút: bosszút állni férje haláláért.

¹³⁹ KERÉNYI, F. *i.m.* 238-239, 179.

¹⁴⁰ HORVÁTH, J. *i.m.* 213.

¹⁴¹ KERÉNYI, F. *i.m.* 239.

Éppúgy, mint A hóhér kötelében Andorlaki, Perenne is „a tiszta lélekkel ítélkező-gyilkoló magánbosszú hősei”¹⁴² közé tartozik. Gedővár urának halála után az egész mű nem más, mint Perenna kegyetlen bosszúhadjárata a Kompoltiak ellen. Bosszúja eszközének Dávidot választja, aki mindenben engedelmeskedik az úrnőnek. A nő azzal áztatja, hogy „*A tiéd leszek, ha Apádat és öcsédet megöled*” (Petőfi, 1972. 509). Dávid apa- és testvérgyilkossága miatt megőrül, és a várról Perennával a karjában lezuhan. Perennának sikerült beteljesítenie bosszúját, de milyen áron. De Dávidot is (bizonyos értelemben) a bosszú motiválja. Bosszú testvére és apja iránt, mivel mindketten meg akarták szerezni a nőt, de Dávid ezt nem engedhette. Petőfinek ez a műve is „a bűnösök önpusztító gesztusával ér véget.”¹⁴³

Nézzük meg a mű helyszíneit. A legdominánsabb, sőt az egyetlen helyszín a régi, ódon vár. Éppúgy, mint a gótikus regényekben, itt is a vár/kastély a rémséges, borzalmas megjelenésének egyik helyszíne. Ez a műben szereplő Gedővárra is érvényes. Ez az a helyszín, ahol az egyik véres gyilkosság megtörténik. Petőfi így jellemzi Gedővárat: „*Gedővár csendes, mintha halva volna; / Reáborult az éj, mint ráborúl a / Halottra a koporsó födele.*” (500). E három sor előrevetíti a történéseket, sejteti, hogy valami történni fog.

A következő borzasztó helyszín Salgó vára. Itt az egykor jó fiú és testvér, Dávid kiírta egész családját, apa- és testvérgyilkossá válik. Az egész Kompolti család halála után Salgó vára akár egy kísértetjárta várrá is változhatna, mivel a meggyilkolt apát és fiát nem volt ki eltemesse, és így szellemük akár vissza-visszajárhatott.

Éppúgy, mint az előző két műben, itt is van némi szerepe a titoknak. Perennához kötődik, aki titkolja Kompolti Dávid elől valódi érzéseit. Csupán áztatja a fiút, hogy az övé lesz, ha gyilkossá válik. Talán ha nem lenne ez a titok, ha Dávid tudná, hogy csupán eszköz Perenna bosszújához, talán nem válna belőle kettős, sőt négyes (mert Perennával és magával is végez) gyilkos.

Ki az, akit jónak nevezhetünk itt? Egyetlen férfire illik a jó jelző, mégpedig Gedő Simonra. Védi a feleségét és a várát, de hiába, mert megölik. Ekkor még Perenna is igaz, jólelkű, de idővel őt is elönti a bosszú mérge. A műben a gonoszak vannak túlsúlyban: Kompolti Péter és kegyetlen fiai. De azért Dávidban is bizonyos értelemben találunk némi jószágot. Perennát védi testvérétől és apjától, de ez a már beteges ragaszkodás okozza saját

¹⁴² FEKETE, S. *i.m.* 108.

¹⁴³ Uo. 103.

maga és mások vesztét. Nincsen happyend, éppúgy, mint A hóhér kötelében és a Tigris és hiénában sem.

Hogyan viselkedik a hős a borzalomban? Perenna teljesen átéli a borzalmat. Nem törődik senkivel és semmivel, csak a bosszúja beteljesítése hajtja. E cél érdekében bármit hajlandó feláldozni (még saját életét is). Látszólag beleegyeznek, hogy hozzámenjen Kompolti Péterhez, de közben Dávid előtt szegény áldozatként állítja be magát, mint egy démon elcsábítja a fiút, és ráveszi annak apja és testvére meggyilkolására. Dávid nem lát tisztán, elvakítja a démoni nő szépsége és bája, és ezért ment bele a gyilkosságba. Perenna a saját halálával beteljesíti bosszúját.

Kerényi Ferenc szavaival élve „a cselekmény gerincét nagyjelenetek alkotják.”¹⁴⁴ Az első részben ilyen a tanácskozás Gedővárról, a vár bevétele, Gedővár urának megölése, az úrnő elrablása. A folytatás dramatikus: Dávid és Jób összetűzése Perennán, kettejük vitáját lezáró Kompolti Péter bejelentése a nő feletti uralmán, Perenna töprengése bosszújáról, a bosszú eszközének Dávidot választja, és a következő szavakkal veszi rá a fiút a kettős gyilkosságra: „*A tiéd leszek, ha Apádat és öcsédet megöled.*“ (509). „Perennából a boldog szerelmi házasság formált angyalt, a bosszú terve ördögöt, a rabló Dávidból a szerelem csinált embert.”¹⁴⁵ – állítja Kerényi. Az utolsó részben két, sőt négyes gyilkosságot látunk, mivel Dávid nemcsak apjával és testvérével végez, mivel Perennával az ölésben leugrik a várfalról. Éppúgy, mint a Tigris és hiénában, Petőfi itt is utal a Felhők hangulatára: „*Így állt sokáig Salgó zajtalan, / Csak a hollóknak káromása szólt / Holttetemekkel megtelt udvarában; / S alant a völgyben a népség futott / A szél elől, mely Salgóról jöve.*“ (513). Az egész mű versformáját az ötös és ötödfelés jambusok uralják. Az előző két rémtörténethez képest a vagdalt stílust ebben a műben mértékkel használja.¹⁴⁶

Horváth János meglátása szerint Petőfi állandóan a bosszút keresi és egyben igyekszik azt létrehozni is. Szereplői sorsának a kirobbanását egy másik személyre bízva egy másik személy idézi elő. Mivel Petőfi a Salgóban is a bosszút szerepelteti, így az hű maradt a romantikus tragikumhoz.¹⁴⁷

A 19. században, Petőfi mellett, találunk olyan költőt, akinél szintén előfordul a két szomszéd vár története, mégpedig Vörösmarty Mihály Két szomszédvár című kiseposzában. Halvány egyezéseket találunk Petőfi és Vörösmarty művében: mindkét műben két vár található, és a szomszéd várakban lakók egymás keze által halnak meg, a

¹⁴⁴ KERÉNYI, F. *i.m.* 239.

¹⁴⁵ Uo. 240.

¹⁴⁶ Uo. 239-241.

¹⁴⁷ HORVÁTH, J. *i.m.* 211, 214.

végzetes szerelem és a gyilokosság is jelen van. Egyezés még az is, hogy egyik mű végén sincs happend. Minden másban a két mű teljesen különbözik.¹⁴⁸

Horváth János véleménye szerint Vörösmarty Két szomszédvára csupán elvont értelemben lehetett a Salgó írásakor a motiválója. Azonban úgy véli, hogy Vörösmarty nevét azért kell megemlíteni, mert a romantikus elbeszélésben ő volt Petőfi elődje. Kisfaludy Sándor, Vörösmarty Mihály és Petőfi Sándor a romantikus epika három különféle ágát képviselik. Egyiküknek sincs jelentősebb prózai alkotása, mivel mind a hárman elsősorban mint lírikusok tevékenykedtek. Kisfaludy elbeszélései a legködösebbek. Regéket ír, melyek legjellemzőbb helyszíne a vár, továbbá szerelmi történeteket. Vörösmarty költészetében a líra és az elbeszélés egymás mellett található, az utóbbi sem kerül háttérbe (ellentétben Petőfi költészetével).¹⁴⁹ Horváth szerint Petőfi líraisága a Salgóban másmilyen. Gyorsan közli az eseményeket, és így „hatása is ... regényes drámaiságában van.”¹⁵⁰ Fontosabb részeknél úgy tűnik, mintha több időt töltene, de ez csupán megtévesztés, mert ott is állandóan rohan előre. „Külön darabokként e mozzanatokat fel sem dolgozza, hanem a modor líraiságába futólag bevonva, ragadja magával. Merev, kemény, vad jellemek villanásszerűleg tűnnek el; beszéltet, láttat rohantában; egy-egy izgalmas részletezéssel csak ön-türelmetlenségét fokozza, s a megtörtént, már csak következményeit lesve csap keresztül. Egy-egy megpihenő részletezés csak lélegzetvételnak tűnik fel; folyvást a következők ingere villog előttünk. Maga e modor szuggesztív erejű, s indokoltá teszi a verses formát”¹⁵¹ – állítja Horváth János. Teljesen egyetértek Horváth meglátásával. Az első részben a Kompoltiak betörnek Gedővárba, de pár sorral lejjebb már otthon, Salgó várában vannak. Dávid apa- és testvérgyilkosságát sem részletezi, gyorsan halad tovább, majd végül Dávid megőrül, és Perennával lezuhan a várfalról.

A hóhér kötele, a Tigris és hiéna és a Salgó rövid felidézése során láthattuk, hogy Petőfi válság-korszakos rémtörténeteit teljesen mértékben a bosszú motívuma uralja. Petőfire e három műve megírásakor (ahogy már említettem) nagy hatással volt a francia romantika. Többek között Dumas a Neslei torony, valamint Ducange melodramája hatott rá. Petőfi több motívumot is felhasznál ezekből a művekből. A Tigris és hiénában és a Salgóban ilyen a középkor, ártatlanok halála, apa- testvérgyilkosság. A hóhér kötele is azt

¹⁴⁸ HORVÁTH, J. *i.m.* 214.

¹⁴⁹ Uo. 214-215.

¹⁵⁰ Uo. 215.

¹⁵¹ Uo. 215.

a képet mutatja, amit Dumas műve, tehát a tisztas ember bukását, de Ducange művével is mutat hasonlóságot. Mind a négy mű (Neslei torony, A hóhér ..., Tigris és hiéna, Salgó) a bűnösök pusztulásával ér véget. Egyik rémtörténet végén sem marad olyan hős, akiért szoríthatunk. Mellőzve van a happyend. Igaz, hogy a bosszúállónak sikerül bosszút állnia az ellenségén, de a bűnhődése hiányzik. Prózai műveiben azt a technikát (szerzői felkiáltások, értékelések) alkalmazza, amit a regényfordítások során elsajátít. Petőfi mindhárom rémtörténetébe átmenti a francia romantikából ismert style coupé-t, amit először az Ibolyák egyik novellájában használt (az Ibolyákról a későbbiekben lesz szó). Ezek a művek teljes mértékben a 19. századi romantikus rémtörténetek közé (de egyaránt a ponyvairodalomba is) tartoznak.

Petőfi három válság-korszakos rémtörténete közül nekem a Tigris és hiéna és a Salgó tetszett a legjobban. Ezekben a művekben már a kezdetektől jelen van a bosszúvágy. A drámában van a legnagyobb szerepe a múltbéli titoknak, aminek a kiderülése okozza a legtöbb halált. Ez a titok a szereplők valódi énjére vonatkozik. A Tigris és hiénában és a Salgóban van a legtöbb véres jelenet és ha már egy rémtörténetet olvasok, akkor el is várom a műtől, hogy tele legyen véres, félelmetes részekkel. A hóhér kötelében a legizgalmasabb jelenet a holtak felkelése a sírból, a Salgóban pedig részben a legizgalmasabb, de részben a legszomorúbb is, Dávid apa- és testvérgyilkossága.

7. Petőfi és a marginális műfajok

Kerényi Ferenc meglátása szerint Petőfi több ponyvaforrást is ismert, és nemcsak ismert, de gyűjtött is. A nagyapa című novellájában megemlíti az Árgius-históriát. Sándor István Sokféle című alkotását is ismerhette. A Bajnokok Vég-Gyula várában című ponyvahistória könyvtárában is megvolt. Életrajzi ihletésnek tekinthető a bujdosás,¹⁵² ami A hóhér kötelében is megtalálható. A hóhér kötelében vannak olyan részek is, melyeket a színpadról hozott: Ducange melodramájában Petőfi nemcsak maga is játszott, de nyomai regényében is kimutathatók (a két mű rokon részeiről már volt szó A francia romantika vonzáskörében című fejezetben, ezért erre nem térnék újból ki). További színpadról hozott hasonlóság Ternyei nevével függ össze. Nagy Ignác Tisztújításában Petőfi Tornyait játszotta, és talán ezért szerepel a regényben egy Ternyei.¹⁵³

Petőfi válság-korszakában nemcsak mint író és költő tevékenykedett, hanem mint fordító is. Martinkó András szerint ezek csupán alkalmi, pénzkereső munkák voltak (ez elmondható a rémtörténeteiről is) „a fordítás-technika elsajátítására tett kísérlet.”¹⁵⁴ Pályája során több, eleinte jelentéktelen, majd fokozatosan egyre népszerűbb szerzők műveit is lefordította. Mint fordító elsősorban a regény- és novellairodalommal próbálkozott. Martinkó András szerint kezdetben „csak fordít és nem alkot,” valamint kezdeti fordításaiban számos félrefordítás található, tehát „nem tiszteli az idegen szöveg szószerintiségét.”¹⁵⁵ Válság-korszakában prózában Charles de Bernard A koros hölgy-ét, James George Robin Hood-ját, Sue Bolygó zsidó című regényének bevezetését és néhány kisebb novellát fordít le, mint például a már említett Dumastól az Álarcos bál-t. Petőfi válság-korszakából kilábalva szintén folytatja a fordítást, erre példa Shakespeare fordítása a Coriolanus, ami már jóval sikerültebb, mint az imént említett művek.¹⁵⁶

Egyetértek Kerényi azon meglátásával, miszerint közelebb állhatott Petőfihez a sherwoodi erdő hőse, Robin Hood.¹⁵⁷ Itt egy középkori világ tárul az olvasó elé. Hasonló motívumot fedezhetünk fel a Robin Hood és A hóhér kötele között. A Robin Hoodban egy betyárt látunk, aki a sherwoodi erdőben tengeti életét, és aki maga áll bosszút Ashby Rikárdon. Hasonló motívumot fedezhetünk fel A hóhér kötelében is, igaz ott nem betyár a főhős. De annyiban hasonlít, hogy Andorlaki, fia halála után egy erdőbe vonul ki, ott él, és

¹⁵² KERÉNYI, F. *i.m.* 146-147.

¹⁵³ FEKETE, S. *i.m.* 68-69.

¹⁵⁴ MARTINKÓ, A. *i.m.* 65.

¹⁵⁵ Uo. 65.

¹⁵⁶ Uo. 65-67.

¹⁵⁷ KERÉNYI, F. *i.m.* 108.

maga áll bosszút Ternyei unokáján. Mindkét férfi „a tiszta lélekkel ítélkező-gyilkoló magánbosszú hősei közé sorolható.”¹⁵⁸ Martinkó véleménye szerint a Robin Hoodban az urak mint megbízhatatlan, pénzéhes személyek vannak bemutatva. Továbbá a gyűlölet is jelen van.¹⁵⁹ Ezek a jegyek Petőfi művében is jelen vannak. A hóhér kötelében is van egy megbízhatatlan úr, Ternyei, aki szintén azt gondolja, hogy pénzért mindent meghaphat. De Ternyei unokája is ugyanolyan anyagiassá lesz, mint a nagyapja, és ez okozza majd a vesztét. Petőfi a Tigris és hiéna és a Salgó írásakor szintén felhasználja a Robin Hoodból már ismert középkori környezetet, mindkét műve abban az időben fog játszódni.

Petőfire nagy hatással volt Dumas is. Petőfi és Dumas kapcsolatáról már volt szó, de nem csak olyan mértékben volt rá hatással, hogy Dumasnak a Neslei torony című művéből számos motívumot átment A hóhér kötelébe, a Tigris és Hiénába és a Salgóba, de maga is megpróbálkozott, kisebb-nagyobb sikerrel az Álarcos bál című novellájának fordításával. Hasonló motívum a négy rémtörténetben a bűn, a végzetes szerelem, a bosszú, a gyilkosság. Mindegyik műben a szeretett nő megjelenése okozza a férfiak szenvedését, végét. A Neslei torony hőse éppoly szenvedélyesen imádkozik kedvese sírjánál, mint Andorlaci Róza sírjánál, és Fekete Sándor úgy véli, hogy mindkét esetben ott vannak a halál által elválasztott szerelmesek. Fekete véleménye szerint Petőfi olyan technikával (szerzői felkiáltások, értékelések) írja meg regényét, mint amilyenben a novellafordítás íródott. Ahogy Sue a cselekmény bonyolítása közben kiszól az olvasóhoz, ugyanúgy Petőfi is szerzői felkiáltásokat, értékeléseket használ prózai munkáiban. Fekete szerint Petőfi a prózaírás terén „azt a technikát alkalmazta, melyet a fordítások során sajátíthatott el.”¹⁶⁰

Petőfi Shakespeare fordítására már nem térek ki, mivel az már nem a válság-korszak terméke, és nagy része nem prózai alkotás.

Összegzésként tehát nézzük meg, miben kötődnek Petőfi válság-korszakos fordításai a rémtörténeteihez. Közös a fordításokban és a már említett rémtörténeteiben, hogy mind egy korszak szülte, nem mint felejthetetlen irodalmi alkotások íródtak, csupán pénzkereső munkának szánta őket. Kerényi úgy gondolja, hogy a fordításai (és a regénye is) kevés nyomot hagytak Petőfiben. A koros hölgy fordításával éppoly gyorsan elkészült, mint A hóhér kötele megírásával.¹⁶¹ Éppúgy, mint a Robin Hoodban, a Tigris és Hiénában és a Salgóban is a sötét középkori világ tárul elénk, ahol a sérelmet szenvedett férfi vagy

¹⁵⁸ FEKETE, S. *i.m.* 108.

¹⁵⁹ MARTINKÓ, A. *i.m.* 81.

¹⁶⁰ FEKETE, S. *i.m.* 91, 100, 88-91.

¹⁶¹ KERÉNYI, F. *i.m.* 107, 105, 209.

nő kénytelen saját kezébe venni a dolgok alakulását. De mindezek mellett, Fekete szerint (akivel én is egyetértek) A hóhér kötelére, a Tigris és Hiénára és a Salgóra is Dumas a Neslei torony című műve volt nagy hatással, ugyanazok a motívumok találhatóak mind a négy műben, amik a 19. századi rémtörténetekben is (tehát a bűn, a bosszú, a gyilkosságok, az iszonyatos helyszínek). Végezetül pedig prózai alkotásaiban, Feketét idézve „azt a technikát (szerzői felkiáltások, értékelések) alkalmazta, melyet a fordítások során sajátíthatott el.“¹⁶²

7.1. Ibolyák

Petőfi Ibolyák című autográf versfüzetével azért foglalkozom, mert Kerényi Ferenc véleménye szerint „megvan a hiányzó láncszem a regényfordítások és A hóhér kötele jobb megértéséhez.“¹⁶³

Az Ibolyák előkerülésének rövid története Kerényi Ferenc szerint: Dr. Mészáros Vince művelődéskutató 1970-ben vásárolt egy versesfüzetet. Egy régebbi másolatnak tekintette. Az Ibolyák kézírata csak halála után került elő, 1995 októberében.¹⁶⁴

Az Ibolyák hat verset és két novellát tartalmaz:

Az első dal

Engesztelés

Népdal

A párbaj. Novella

Pál-napkor

Disznótorban

A bajazzo. Beszély

*Színésztársamhoz*¹⁶⁵

Azért lényeges ez a füzet, mivel Kerényi Ferenc véleménye szerint Petőfi ekkor a versek mellett prózai műveket is kezd írni, annak ellenére, hogy korábban lenézte ezt a

¹⁶² FEKETE, S. *i.m.* 91, 100.

¹⁶³ KERÉNYI, F. 1998. Petőfi Sándor: Ibolyák. In. *Irodalomtörténeti Közlemények*. [online]. 1998, CII. évfolyam, 3-4. szám [letöltés ideje 2010. 04. 12]. Megtalálható ezen a címen: <http://epa.oszk.hu/00000/00001/00394/pdf/00394.pdf> 580. ISSN 0021-1486. (a továbbiakban: Kerényi F. Petőfi Sándor: Ibolyák).

¹⁶⁴ KERÉNYI, F. Ibolyák Petőfitől. In. *Forrás szépirodalmi, szociográfiai, művészeti folyóirat*. [online]. [letöltés ideje 2010. 04. 07]. Megtalálható ezen a címen: <http://www.forrasfolyoirat.hu/0011/kerenyif.html> (a továbbiakban Kerényi F. Ibolyák Petőfitől)

¹⁶⁵ PETŐFI, S. *Ibolyák*. [online]. [letöltés ideje 2010. 04. 06]. Megtalálható ezen a címen: <http://mek.niif.hu/01100/01151/01151.doc> (a továbbiakban: Petőfi S. Ibolyák)

műfajt. Két elbeszélést találunk itt, és rá fél évre már prózafordításokból próbálja eltartani magát. Az Ibolyák nem sokkal Petőfi válság-korszaka előtt íródott. Ahogyan a Salgónál, itt is találhatunk némi Vörösmarty hatást. Mégpedig az Ibolyák mottója Vörösmarty Mihály *A magyar költő* (1827) című verséből van. Petőfinél a mottó alkalmazása igen ritka volt, de itt és *A hóhér kötelében* is szintén alkalmaz. Az Ibolyák összeállítása 1843. január 25. és március 5. közé tehető, a helyszín Kecskemét.¹⁶⁶ Bízott benne, hogy e füzet kiadásával anyagi helyzete javulni fog.¹⁶⁷ Ezt a művét is éppúgy, mint *A hóhér kötelét*, *Tigris és hiénát* a pénzszerzés lehetőségeként írta.

Az Ibolyák kéziratában megfigyelhetők olyan prózatechnikai eljárások, melyek *A hóhér kötelével* és a *Tigris és hiénával* is hasonlóságot mutatnak. A legszembetűnőbb ilyen eljárás a felkiáltással és/vagy megszólítással való kezdés. A *Disznótorban*: „*Csend körünkben, csend és Figyelem!*” (Petőfi, *Ibolyák*), *A hóhér kötelében*: „*Végtelen magas a te lakásod, oh isten!*” (Petőfi, 1974. 10), a *Tigris és hiénában* pedig az első felvonás negyedik jelenése így kezdődik: „*Férjem, szerelmem!*” (Petőfi, 1974. 138).

Hasonló motívumot fedezhetünk fel Petőfi rémtörténetei és a Színésztársamhoz között is. Kerényi meglátása szerint Petőfinél itt olvashatunk először a feleség utáni vágyról.¹⁶⁸ Ez azért fontos, mivel később ennek *A hóhér kötelében*, a *Tigris és hiénában* és a *Salgóban* is jelentősége lesz. Mindhárom műben szerepel a nő utáni vágy. *A hóhér kötelében* Róza után sóvárog Andorlaki, de Ternyei is, a *Tigris és hiénában* Borics és Milutin vágyakozik Judit iránt, a *Salgóban* pedig Dávid és az egész Kompolti család Perenna iránt.

A versek mellett ebben a füzetben két novella is található. A párbaj és *A bajazzo* „két évvel viszi korábbra a beszélyírást.”¹⁶⁹ Kerényi, *Petőfi Sándor élete és költészete* című monográfiájában úgy véli, hogy e két novellának köszönhetően állandó lett Petőfi prózaírói pályája, és az írás mellett fordításokat is végez.¹⁷⁰ A párbaj négy fejezetből áll. Két barátot látunk, Homonnait és Szamosit, akik ugyanazt a lányt szeretik. Éppúgy, mint *A hóhér kötelében*, itt is két férfi verseng a lányért. De a lány, Démi Róza becsapja mindkét férfit. A két barát ellenséggé válik, és párbajozni akar a lányért. Ez a jelenet *A hóhér kötelében* is felbukkan. A regénnyel ellentétben, itt a két barát nem lö egymásra. Szekeres László 1996-ban önéletrajzi ihletést vett észre a novellában. Úgy gondolta, hogy a párbaj emlékeztet

¹⁶⁶ KERÉNYI, F. *Petőfi Sándor: Ibolyák*. 579.

¹⁶⁷ KERÉNYI, F. *Ibolyák Petőfitől*.

¹⁶⁸ Uo.

¹⁶⁹ Uo.

¹⁷⁰ KERÉNYI, F. *i.m.* 172.

egy 1839-es vitára Petőfi és Ormai Petrics között Tóth Róza szerelméért.¹⁷¹ A Róza név, akárcsak később A hóhér kötelében, itt megmaradt.

A párbaj nagy része, akárcsak A hóhér kötele és a Tigris és hiéna is, dialógus. Kerényi Ferenc szerint megtalálhatók itt is olyan kellékek, mint a pisztolyok, a golyók, és „megvan a nagyjelenet is a III. fejezetben.”¹⁷²

A bajazzo-ban két nő igyekszik megszerezni egy férfit. Fioretta és Izabella is egy kötéláncos férfit szeret, Riccot. Mikor Ricco megtudja, hogy az általa igazán szeretett nő (Izabella) csak játszik vele, öngyilkos lesz. Kerényi szerint Petőfi itt már epizódszereplőket is használ, és a különféle kellékek is fontosak.¹⁷³ Az epizódszereplők Fioretta apja és Izabella barátja. A hóhér kötelében ilyen Betti, Betti anyja, Juci-Izabella, Hirippi; a Tigris és hiénában a 2. felvonás 10. jelenésében szereplő király ellen összeesküvő urak, a Salgóban pedig Perenna férje, az öreg Kompolti és fia. A kellékeknek is jelentősége van: a grófnő levele Riccotnak, az éji lámpa és a tör. A hóhér kötelében szereplő kellékek: pisztoly, hóhér kötele, kártya. Kerényi Ferenc meglátása szerint Petőfi itt használja először a francia romantikából ismert „style coupé”-t („vagdalt stílus”), amit azért kedvelt, mivel ez a stílus utat nyitott neki műveiben a tömörség, a szaggatottság alkalmazására.¹⁷⁴

Petőfi további prózai műveiben is előszeretettel használja ezt a stílust. Az említett három rémtörténetében is található egyfajta tömörség. Kerényi véleménye szerint A hóhér kötelében ez a tömörség főleg a párbeszédekben látható, és néhol az olvasótól várja el a kiegészítést. Azonban úgy véli, hogy „az egész regényt nem lehetett vagdalt stílusban tartani.”¹⁷⁵ A Tigris és hiénában is használja ezt a stílust, mely az ironia egyik alapja, és Kerényit idézve: „gyors, egymásra ható párbeszédekkel, a másik szereplő szavainak ismételtetésével teremtett hangulatot”.¹⁷⁶ A Salgóban ezt a stílust csupán mértékkel alkalmazza, mivel a Tigris és hiénával ellentétben, itt nincs jelen a romantikus ironia, és nem kell azt szolgálnia.¹⁷⁷

Összegzésként elmondható, hogy az Ibolyák jelentősége abban van, hogy Petőfi itt fordul először a próza felé. Ebben a füzetben található a megszokott műfajú írásoktól egyfajta eltérés (tehát prózát is kezd írni). Ez az eltérés egész válság-korszakát végigkíséri,

¹⁷¹ KERÉNYI, F. *Ibolyák Petőfitől*.

¹⁷² Uo.

¹⁷³ Uo.

¹⁷⁴ KERÉNYI, F. *i.m.* 98.

¹⁷⁵ Uo. 213.

¹⁷⁶ Uo. 208.

¹⁷⁷ Uo. 241.

ahol a lírát kissé mellőzve, a prózában próbál meg kisebb-nagyobb sikerrel érvényesülni. Az Ibolyák novelláiban kezdte el használni a francia romantikából ismert *style coupé*. Ezt a stílust továbbvitte, átemelte rémtörténeteibe is. Tehát e stílus alapján mindhárom rémtörténetének közös jegye a tömörség.

Martinkó András úgy véli, hogy ezt a stílust Petőfi főleg a borzalmas részekben használja, mint például a sírok megnyílása *A hóhér kötelében*.¹⁷⁸

¹⁷⁸ MARTINKÓ, A. *i.m.* 190-191.

8. Petőfi Sándor – Recepciótörténet

Margócsy István (és még mások) meglátása szerint a tizenkilencedik század második felétől kezdve a magyar irodalom képviselői tanulmányaikban a huszadik század hetvenes éveig legszívesebben kiemelték Petőfit a romantika köréből, mivel úgy vélték, hogy Petőfi „beteljesítette és meghaladta”¹⁷⁹ a magyar romantikát.¹⁸⁰

Gyulai Pál *Petőfi Sándor és lírai költészetünk* című tanulmányában Petőfi életét 1847-ig mutatja be, és elsősorban a népies Petőfit tartja nagyra. Gyulai, Petőfi romantikus műveit igyekszik a legszerényebben bemutatni. A külföldi romantikusok közül Byronnal hasonlítja össze (életrajzi adatokban is hasonlítanak, pl. mindkettő korai halála). Gyulai Pál egy mondatában megemlíti Petőfi egyetlen regényét, *A hóhér kötelét*: „1846-ban egy más prózában írt költői művet dolgozott, *Hóhér kötele* című regényt, melyet báró Eötvös szerzett el, ki megígérte neki, hogy legújabb műve jól eladását ajánlatával elő fogja segíteni Hartlebennél. Meglehető tiszteletdíjat kapott érte, s ez volt belőle minden haszon. A közönség hidegen fogadta, a kritika elítélte, s ma már alig emlékeznek rája.”¹⁸¹

Margócsy István *Petőfi Sándor* című monográfiájában idézi Erdélyi János véleményeit is Petőfi válság-korszakáról. Erdélyi így érvel: „E szomorú irány, e byroni ember- s világgűlölet és megvetés nem von ugyan le semmit Petőfi költői tehetségéből, mert illy kifakadásaiban is látszik a valódi költő, de nem fér össze a magasb s nemesb költői hivatással, s ha valami, ez az, a mi korholást érdemel.”¹⁸² Margócsy azonban nem említi, hogy Erdélyi foglalkozott-e Petőfi rémtörténeteivel.

Kerényi Ferenc *Petőfi Sándor élete és költészete* című monográfiájában utal Salamon Ferenc Petőfi értékelésére is. Salamon az Újabb költemények 1847-1849 megjelenésére, arra mintegy megjegyzést fűzve írta meg Petőfi pályaképét. Salamon Ferenc másként vélekedik Petőfiről, mint Gyulai és Erdélyi. Salamon csak átlagosnak tartja őt. Szerinte az epikus Petőfiben nincs költőiség, és mint epikus nem képes a szenvedélyek ábrázolására.¹⁸³ „Salamon Ferencnél a romantikus gesztusok iránti súlyosan elítélő kifogások már odáig terjednek, hogy ő Petőfiben a soha önmagával nem tépelődő, nem habozó, sőt nem is okoskodó természetet preferálván, az indulatoknak jóformán

¹⁷⁹ MARGÓCSY, I. 1999. *Petőfi Sándor*. Budapest: Korona Kiadó, 1999. 137-138.

¹⁸⁰ Uo. 137-138.

¹⁸¹ GYULAI, P. 1989. *Petőfi Sándor és lírai költészetünk*. Tanulmány. In Uó *Gyulai Pál válogatott művei*. Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 1989. 413-470. 437.

¹⁸² (= Erdélyi János): *Petőfi Sándor újabb költeményei*. Életképek, 1846. márc. 14., I.k. 129-130. = Endrődi Sándor: *Petőfi napjai ...* 169-170. idézi: MARGÓCSY, I. *i.m.* 153.

¹⁸³ KERÉNYI, F. *i.m.* 475.

semmi pozitív szerepet nem tulajdonítván ... a jelentős érzelmeknek nem ismeri el kifejeződését s mikor mégis valami hasonlót találna, azt minden indoklás nélkül leminősíti, stb“¹⁸⁴ – állítja Margócsy István. Azonban sem Kerényi, sem Margócsy nem említi, hogy Salamon Ferenc foglalkozott-e Petőfi rémtörténeteivel.

Palágyi Menyhért véleménye szerint Petőfiből egyetlen tulajdonság hiányzik, mégpedig a nyugalom: „Petőfi kedélyalkatának legföltűnőbb jellemvonása, hogy rohamosan csap át egyik hangulatból a másikba ... képzelete, gondolata együtt száguldozik hangulatainak gyors hullámvetésével ... Egy, csak egy az, aminek Petőfi költészetéből szükségszerűen hiányozni kellett. És ez a: nyugalom.“¹⁸⁵

Arany János lírai portréjában kettejük barátságát hangoztatja, és számára Petőfi megmaradt nemzeti költőnek. Ady a forradalmár költőt tartja nagyra.¹⁸⁶

A 19. század végén jelentős helyen áll Ferenczi Zoltán munkássága. Nevéhez fűződik Petőfi Sándor életrajzának három kötete (1896).¹⁸⁷ Ferenczi a II. kötetben foglalkozik Petőfi válság-korszakával, A hóhér kötelével és további rémtörténeteivel is. Endrődi Sándornak jelentős Petőfi írása a Petőfi napjai a magyar irodalomban.¹⁸⁸ Kerényi Ferenc szerint az első kritikai kiadás Havas Adolf nevéhez köthető. Az 1-3 kötet verseket, a 4. drámákat, az 5. különféle szépprózai műveket, a 6. publicisztikai írásokat, levelezéseket és egyéb műveket tartalmaz.¹⁸⁹

Horváth János összefoglaló fejlődésrajzot ad Petőfiről. „... a szövegekben Havast, az életrajzi adatokban Ferenczit, a recepciótörténetben Endrődöt követte“¹⁹⁰ – állítja Kerényi. Horváth úgy véli, hogy Petőfi pályája elején a népköltészet jegyében alkot, majd válság-korszakát lezárva kialakította lírai személyességét. Horváth monográfiájában A hóhér kötelét és Petőfi további rémtörténeteit is részletesen elemzi. A regényről többek között a köv. írja: „Petőfi jobban meg tudta volna írni A hóhér kötele paródiáját, mint A hóhér kötelét, s ha véletlenül eszébe jutott volna azt tenni, ma egy Don Quijote-i művön kacaghatnánk.“¹⁹¹

¹⁸⁴ MARGÓCSY, I. *i.m.* 155.

¹⁸⁵ PALÁGYI, M. 1909. *Petőfi*. Petőfi –könyvtár XIII., Budapest: Kunossy, Szilágyi és Társa Kiadóvállalat, 1909. A dinamikus ihlet elemzése. 31-52. I. az idézetek: 31., 36., 48.

¹⁸⁶ SÓTÉR, I. (főszerk.). 1965. Petőfi utóélete. In *A magyar irodalom története 1772-től 1849-ig*. Harmadik kötet. [online]. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. [Letöltés ideje 2010. 04. 06]. Megtalálható ezen a címen: <http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/03/481.html>

¹⁸⁷ FERENCZI, Z. 1896. *Petőfi életrajza*. I–III. kötet. Budapest: Franklin-Társulat, 1896.

¹⁸⁸ ENDRŐDI, S. 1911. *Petőfi napjai a magyar irodalomban 1842-1849*. Budapest: Kunossy, Szilágyi és Társa Könyvkiadóvállalat, 1911.

¹⁸⁹ KERÉNYI, F. *i.m.* 482-483.

¹⁹⁰ Uo. 486.

¹⁹¹ HORVÁTH, J. 1922. *Petőfi Sándor*. Budapest: Pallas, 1922. 204.

Szerb Antal Magyar irodalomtörténetének Petőfiről szóló fejezetében úgy véli, Petőfi fellépése a magyar irodalomban, olyan nagy jelentőségű, mint a Felújulás vagy a Nyugat-mozgalom. Petőfi szakított a múlttal és teljesen újat hozott a magyar irodalomba, mégpedig a lírai realizmust. Külön fejezetben megemlíti Petőfi szabadságvallását is, de rémtörténeteit nem említi.¹⁹²

A népi írók közül legjelentősebb Illyés Gyula. Petőfiről szóló könyve életrajz és esszé keveréke. Illyés a nép költőjét mutatja be. Petőfi egyenesen azonosul a néppel. Illyés egy-egy mondatban megemlíti Petőfi rémtörténeteit is, A hóhér köteléről és a Tigris és hiénáról a köv. írja: „A Tigris és hiéna és A hóhér kötele fogyatékosága az, hogy az író teljesen elrugaszkodik a valóságtól, mindkettőben egy-egy közvetlen élményfakasztó érzelmet akar szinte esszenciaállapotban nem is ábrázolni, hanem azon melegében kivetíteni magából. Nem meglepő, hogy mindkettőben a bosszú ez az érzelem.”¹⁹³ A Salgóról pedig a köv. írja: „Dömsödön, Kovács Jánosné házában, a kiadásra szánt hosszú verset, a lovagkori Salgó-t egy kicsit Byron temperamentuma szerint fűzi,”¹⁹⁴

Martinkó András A prózaíró Petőfi és a magyar prózastílus fejlődése című monográfiájában Petőfi nyelvi–stilisztikai világát vizsgálja. A lírai és a prózai Petőfit nem akarja egymástól elválasztani. „Petőfi esetében a nyelvi forma és tartalom szinte egybeesik. Ez látszólag kezdetlegesebb, nyersebb, kevésbé költői eljárás – a beszéd, az egyszerűség, a természetesség: a próza eljárása, de művészi nehézségeiről elég annyi, hogy következetesen úgyszólván csak Petőfinek sikerült megvalósítania A próza valóban alkalmas volt – s még inkább: lett volna - Petőfi korszerű realizmusának érvényesítésére....”¹⁹⁵ Martinkó ebben a monográfiában a prózaíró Petőfivel foglalkozik, így A hóhér kötelével és a Tigris és hiénával is (a Salgóval azonban nem).

Fried István A szlovák Petőfi-kép (szlovák részről) című tanulmányában Petőfit szlovák származásúként mutatja be, aki idővel elmagyarosodott.¹⁹⁶

Fekete Sándor Petőfi romantikájának forrásai című monográfiájában azt vizsgálja, milyen hatással volt Petőfire a francia romantika. Úgy véli, hogy nem elég csupán Schiller, Shakespeare, Hugo hatását figyelembe venni, mivel Petőfire hatással voltak az

¹⁹² SZERB, A. 1934. Petőfi Sándor. In *Uő Magyar irodalomtörténet*. Nyolcadik kiadás. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1934. 376-398.

¹⁹³ Illyés, Gy. 1972. *Petőfi Sándor*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972. 195.

¹⁹⁴ Uo. 215.

¹⁹⁵ MARTINKÓ, A. 1965. *A prózaíró Petőfi és a magyar prózastílus fejlődése*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. 612-613, 618.

¹⁹⁶ Fried, I. 1993. A szlovák Petőfi-kép. In *Kisebbségkutatás*. Ligidus Kiadó, 1993. 3. szám. [letöltés ideje 2010. 04. 06]. Megtalálható ezen a címen:

http://www.hhrf.org/kisebbssegkutataskk_1999_03/cikk.php?id=103

európai romantikának olyan kevésbé jelentős alkjai is, mint pl. Dumas, Ducange, stb. Dumas a Neslei torony című műve nagy hatással volt rá A hóhér kötele, a Tigris és hiéna és a Salgó megírásakor. Ducange hatását is fontosnak tartja, az ő melodramája és A hóhér kötele között számos egyezés figyelhető meg. Tehát Fekete Petőfi mindhárom rémtörténetét megemlíti e monográfiájában.¹⁹⁷

Pándi Pál is a népies költőt részesíti előnyben. Úgy véli, hogy Petőfi 1845 előtti és utáni műveiben is a népiességet hangoztatja. Petőfit úgy mutatja be, hogy az sikerre vitte a lírai realizmust. Pándi Pál ebben a monográfiájában nem foglalkozik a rémtörténetekkel, mivel e monográfiája 1844-ig, a János vitézig követi Petőfi életútját.¹⁹⁸

Margócsy István Petőfi Sándor című monográfiájának A romantikus Petőfi című fejezetében¹⁹⁹ ellenszegül azzal az nézőponttal, mely szerint Petőfi meghaladta a romantikát. „Petőfi nemhogy meghaladta volna a romantikát, hanem épp minden gesztusával annak megtestesítésére tört”²⁰⁰ – állítja Margócsy. Petőfi kortársai közül többek között Jókait idézi: „Petőfi egy egész új irodalmi iskolát teremtett maga körül, amit a magyar romantika iskolának szeretett ő maga nevezni.”²⁰¹ Margócsy szerint többek között a nyelvi szélsőségek alkalmazása Petőfi stílusának fő sajátossága. A hóhér kötelét és további rémtörténeteit azonban ő is csak megemlíti, hogy 1846-ban jelent meg a Felhőkkel egy évben, de részletesen nem foglalkozik velük.

Rajtuk kívül Bánki Éva, Kerényi Ferenc (és persze nagyon sokan mások is) foglalkoztak–foglalkoznak Petőfivel, de munkám szempontjából már csak Bánki Éva és Kerényi Ferenc lesz említendő.

Bánki Éva Esőváros című regényében Torma Imra (a regény mesélője) ír egy regényt Petőfi olyan kalandjairól (Petőfi Oroszországban, Petőfi Amerikában című fejezetben), melyek halála után történtek, de ezeket ő túlélte. Bánki Éva meglátása szerint a regény fő motívumai (pl. szerelem) olyan mítoszokhoz tartoznak, mint a Petőfi-kultusz. A Nők Lapja Cafe-nak adott interjúban többek között a köv. mondja a Petőfi-kultuszról: „Gyakran elfelejtik mára, hogy a szellemidézések egyik legkedveltebb alakja Petőfi volt, aki egész könyvtárnyi verset kopogott és diktált le a legkülönbélebb spiritiszta szeánszokon, és a legkülönbélebb minőségben. Ez is része volt a Petőfi-kultusznak. Ezt is,

¹⁹⁷ FEKETE, S. 1972. *A francia romantika vonzáskörében. Petőfi romantikájának forrásai.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1972.

¹⁹⁸ PÁNDI, P. 1982. *Petőfi. A költő útja 1844 végéig.* Második javított kiadás. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1982.

¹⁹⁹ MARGÓCSY, I. *i.m.* 135-212.

²⁰⁰ Uo. 146.

²⁰¹ Jókai, Mór: Petőfi Sándor élete és költeményei, = *Petőfi Sándor Összes költeményei*, Id. Kiad., az idézet: LII. l. idézi: MARGÓCSY, I. *i.m.* 147.

és az egész népi irodalmat is kifigurázza valamelyest Imre regénye, és melynek végén maguk regényem szereplői is „elutaznak” az Újvilágba, vagy legalábbis valami más világba, mint a miénk.²⁰² A regényben keveredik múlt és jelen, a legdominánsabb szimbólum az egyes fejezetekben maga Petőfi.²⁰³

Kerényi Ferenc Petőfi Sándor élete és költészete című monográfiájában Petőfi életpályáját mutatja be. Megtaláljuk benne a költő életrajzát, pályájának formálódását, műveinek fogadtatását, a különféle Petőfi monográfiák és tanulmányok kiadását és értékelését. Az egyes művek keletkezésük időpontja szerint követik egymást. Kerényi Ferenc monográfiájában foglalkozik azzal a korszakkal, melybe rémtörténetei tartoznak, azaz a válság-korszakkal. Magával a rémtörténetekkel is részletesen foglalkozik.²⁰⁴

A Petőfit és a rémtörténeteit értékelők közül főleg Ferenczi Zoltánnal, Horváth Jánossal, Martinkó Andrással, Fekete Sándorral és Kerényi Ferencsel értek egyet. Ferenczi Zoltán azt állítja, hogy a regény fő tárgya a bosszú. E műve írásakor Petőfi nagyon sötét, komor hangulatban látta a világot.²⁰⁵ Teljesen egyetértek Ferenczi ezen kijelentésével.

Horváth véleménye szerint A karthausinak erősebb hatása volt A hóhér kötelére, mint a francia romantikának.²⁰⁶ Ezzel részben én is egyet értek a két regény közti hasonlóságok végett. De ugyanakkor A hóhér kötele, a Tigris és hiéna és a Salgó kapcsán igen fontos hatása volt a francia romantikának is.

Martinkó Andrással egyetértek abban, hogy nem kell szétválasztani a lírai és a prózai Petőfit. Úgy gondolja, hogy Petőfi a prózában tudta leginkább kifejezni realizmusát. Teljesen egyetértek vele abban is, hogy A hóhér kötelében 3-4 szint rakódik egymásra.²⁰⁷ (ezeket a szinteket a regény elemzésekor már említettem).

Fekete Sándor a francia romantika hatását (pl. Dumas és Ducange hatását is) tartja fontosnak.²⁰⁸ Ezt én is fontosnak tartom, mivel Petőfire rémtörténetei írásakor nagy hatást gyakorolt többek között Dumas és Ducange művei is.

Kerényi Ferenc szerint A hóhér kötele a pénz és a bosszúvágy regénye, ahol nem lesz hős, akiért szoríthatunk, csak bűnösök. Én is egyetértek Kerényi szavaival. Továbbá

²⁰² VÁRADI, P. *Interjú Bánki Évával az Esőváros című könyvről*. In Nők Lapja Cafe. [online]. [letöltés ideje 2010. 04. 06]. Megtalálható ezen a címen: <http://bankieva.fw.hu/interjuk.html> (a továbbiakban: VÁRADI, P. *Interjú Bánki Évával az Esőváros című könyvről*)

²⁰³ VÁRADI, P. *Interjú Bánki Évával az Esőváros című könyvről*.

²⁰⁴ KERÉNYI, F. 2008. *Petőfi Sándor élete és költészete*. Budapest: Osiris kiadó, 2008.

²⁰⁵ FERENCZI, Z. *i.m.* 232-233.

²⁰⁶ HORVÁTH, J. *i.m.* 202.

²⁰⁷ MARTINKÓ, A. *i.m.* 550, 618, 161.

²⁰⁸ FEKETE, S. *i.m.* 64-124.

igaz, hogy a Tigris és hiéna és a Salgó is a bosszúállás rémtörténeteikhez tartozik.²⁰⁹ Mindhárom mű végére már nem marad olyan hős akiért szoríhatunk, elmarad tehát a happyend és a bűnösök bűnhődése.

Összegzésként elmondható, hogy a Petőfi életműben és a magyar romantikában is minimális ezeknek a műveknek a szerepe, csupán az alkotói pálya szélén kapnak helyet. Láthattuk, hogy az imént említett irodalmárok is szinte alig, vagy csupán egy-két oldal erejéig foglalkoznak ezekkel a művekkel. Olvastam olyan monográfiát is, ahol még csak meg sem voltak említve, főleg A hóhér kötele. A Tigris és a hiéna valamint a Salgó valamivel ismertebb művek, mint a regény, de ennek ellenére, ezek is csak egy válság-korszak műveinek számítanak. Az irodalomtörténeti írásokban elsősorban a népies Petőfit hangoztatják.

²⁰⁹ KERÉNYI, F. *i.m.* 209, 207, 238.

Befejezés

Dolgozatomban főleg arra fektettem a hangsúlyt, hogy megállapítsam, milyen mértékben kötődnek Petőfi rémtörténetei a tizenkilencedik századi rémtörténetekhez. Vizsgálatom további tárgyát képezte, hogy mennyire lehet párhuzamot vonni a három rémtörténet, valamint a gótikus regények és Petőfi rémtörténetei között, milyen hasonló motívumok fedezhetők fel bennük. Továbbá vizsgáltam, hogy Petőfire milyen hatással volt a ponyva, ismert e ponyvaforrásokat, és ha igen, ezeket milyen mértékben használta fel rémtörténeteiben, és milyen jelentőséggel bír a nemrégiben előkerült Ibolyák-füzet. Végezetül pedig azt vizsgáltam, hogy a Petőfi életműben milyen helyet foglalnak el a rémtörténetei.

Arra a megállapításra jutottam, hogy Petőfi rémtörténetei teljes mértékben a tizenkilencedik századi rémtörténetek sorát bővítik. Abban az időszakban más volt az elvárás a rémtörténetekkel kapcsolatban. A legfontosabb jegy, ami akkor egy művet rémségessé tett, az a véres bosszú volt. De manapság már mást várunk egy rémtörténettől, nem elég csupán a bosszú jelenléte. Dolgozatomban bemutattam azt a hatást, ami igen erőteljes volt nem csak Petőfire, de kortársaira (Nagy Ignác, Kuthy Lajos) is, ez a hatás pedig nem más mint a francia irodalom, elsősorban Sue, Dumas hatása. Láthattuk, hogy a nagy minták mellett, mint például V. Hugó, Shakespeare, Petőfire hatással voltak az európai romantikának kevésbé jelentős alakjai is.

Dumas a Neslei torony című drámája nagy hatással volt Petőfi rémtörténeteire. Hasonló motívum a művekben a középkori környezet, a bűn, a gyilkosságok, az öngyilkosság, a vérengzés, a bosszú. Dumas mellett Ducange melodramája is párhuzamba hozható A hóhér kötelével. Hasonló motívumok a két műben a barátság, az erdei kunyhó, Ducange művében a főhőst 25 évvel később látjuk és A hóhér köte is úgy kezdődik, hogy 26 évvel ezelőtt ez és ez történet.

Sikerült megállapítani, hogy Petőfi három rémtörténete elég sok szállal kötődik egymáshoz. A legszembevetőbb jegy a véres bosszú. A Tigris és hiénával ellentétben, ahol szinte a kezdetektől jelen van ez az érzés, A hóhér kötelében és a Salgóban lassan, fokozatosan jön elő. Mindhárom műben a bosszút a szerelem indítja el és a bosszú mellett további hasonló motívumok a bűn, a véres gyilkosságok, az öngyilkosság, az akasztás, a párbaj, a középkori környezet (a regényben nincs középkori környezet). Továbbá azt is sikerült megállapítani, hogy Petőfi rémtörténetei párhuzamba hozhatók a gótikus regényekkel is. Olyan helyszín bukkan fel ezekben a művekben (pl. éjszakai sírkert, ódon

ház, középkori vár, ...), ami a gótikus regényekben a borzalmas események lejátszódásának a helyszínei is.

Külön fejezetben foglalkoztam Petőfivel, mint a marginális műfajok „kedvelőjével.” Petőfi számos ponyvaforrást ismert, és gyűjtött is. A tizenkilencedik században írt rémtörténetek közös jegye a bosszú, a gyilkosságok és ezeket a ponyvajegyeket Petőfi is átmentette rémtörténeteibe. Petőfi fordítói ténykedése azért fontos, mivel prózai alkotásait olyan technikával (szerzői felkiáltások, értékelések) írja meg, amit a fordítások során sajátított el, és számos motívumot átemel fordításaiból későbbi rémtörténeteibe is.

Az Ibolyák jelentősége abban van, hogy Petőfi itt fordul először a próza felé. A versek mellett már két novella is található itt. Ebben a füzetben kezdi el használni a francia romantikából ismert *style coupé*t, ami rémtörténeteiben szintén felbukkan. Kerényi Ferenc pedig egyenesen az Ibolyákat tekinti a regényfordítások és *A hóhér kötele* könnyebb megértéséhez.

Munkám során nem használtam fel az összes Petőfi életéről és munkásságáról szóló monográfiát és tanulmánykötetet, hiszen az én témám szempontjából nem mindegyik volt felhasználható. Azonban láthattuk, hogy a munkám írásakor felhasznált irodalomtudósok, monográfiáikban, szinte mindegyike igyekezett ezeket a műveket az alkotói pálya szélére helyezni. Van aki egyáltalán nem is foglalkozik velük, van olyan, aki az említés szintjén marad, de mindezek mellett szerencsére akad olyan is, aki részletesebben is elemzi őket.

Végezetül elmondható, hogy Petőfi Sándor nemcsak mint lírikus tevékenykedett, hanem mint (kisebb-nagyobb sikerrel) prózaíró is. A próza volt számára az a műfaj, melyben lazábbra vehette a dolgokat. Válság-korszaka volt a legmélyebb időszaka. Petőfi bírálható lehetne e korszakában embergyűlölete, borúlátása végett, és azért, hogy mindhárom rémtörténetének jellemző jegye a tömörség, mindegyiket rövid idő alatt, csupán a pénzszerzés lehetőségeként írja, továbbá, hogy *A hóhér kötelében* és a *Tigris és hiénában* is mint lírikus próbál érvényesülni.

Arra a megállapításra jutottam, hogy Petőfi rémtörténetei csupán egy válság-időszak termékeként vannak definiálva, az alkotói pálya szélére vannak helyezve, és a magyar romantikában is minimális ezeknek a műveknek a szerepe. Az irodalomtörténeti írások elsősorban a népies Petőfit tartják nagyra. Igaz, hogy ezek a művek nem mint magas szintű irodalmi alkotások íródtak, de azért úgy gondolom, megérdemelnek annyit, hogy ne csak az alkotói pálya szélén kapjanak helyet.

Resumé

Vo svojej práci som sa zaoberala romantickými strašidelnými príbehmi Alexandra Petőfiho. Touto prácou chcela som poukázať na fakt, že Petőfi vynikal nielen ako lyrik, ale aj ako prozaik a jeho strašidelné príbehy si zasluhujú toľko úcty, aby sa zaradili na dôstojné miesto v arzenáli jeho celoživotnej tvorby.

Tieto práce môžeme zaradiť medzi diela extrémnej romantizmu, ktoré vznikli počas tzv. krízového obdobia Petőfiho života, a odzrkadľujú krvavé, extrémne formy vášne. Najpríznačný znak, ktorý spája Petőfiho strašidelné príbehy (A hóhér kötele - Katov povraz, Tigris és hiéna - Tiger a hyena, a Salgó) je krvavá pomsta, a preto som sa zaoberala s týmito prácami so strany znakov romantických strašidelných príbehov 19. storočia. S obdobím celoživotnej tvorby Petőfiho sa zaoberali-zaobierajú dosť veľa literárnych vedcov, ale Petőfiho krízové obdobie, ako aj jeho strašidelné príbehy, spôsobovalo problémy nielen jeho rovesníkom, ale ktoré obdobie sa snažili obísť aj neskoršie sa meniace literárnovedné koncepcie, resp. toto obdobie bolo postavené na perifériu básnikovho celoživotného diela. Napriek tomu sú aj takí literárni vedci, ktoré vo svojich monografiách venujú aj krízovému obdobiu. Vo svojej práci využila som monografiu o Petőfiho napríklad Zoltána Ferencziho, J. Horvátha, S. Feketeho, A. Martinkó (v prvom rade skúma jeho prozaický štýl), I. Margócsyho a F. Kerényiho. Všetci poukazujú na toto obdobie z hľadiska krízy, v ktorom období hlavná téma v Petőfiho dielach je pomsta.

Prvá kapitola mojej práce podávala všeobecný obraz o dobe, v ktorej Petőfi žil a tvoril, čiže o období romantizmu. Romantizmus v literatúre sa objavuje v 2. polovici 18. storočia. Jeho hlavnou myšlienkou bola túžba po slobode. Nádeje a sklamanie možno nájsť v podstate rovnakej miere. Romantizmus môžeme oddeliť na dve odvetvie: na aktívnu a na pasívnu. Porušil prísne pravidlá klasickej poézie. Po vysvetľovaní pojmu romantizmus, nasledujú charakteristické znaky maďarského romantizmu.

V druhej kapitole som sa zaoberala vývojom maďarského románu, lebo aj Petőfiho strašidelné príbehy väčšinou patria medzi prozaických žánrov. V tejto kapitole som predstavila maďarský román, počnúc od prvého, za román sa považujúceho diela (v maďarskej literatúre) cez obdobie osvietenstva – keď sa oživuje záujem o romány – cez preklady, prepracovania (v rozličných literárnych podžánroch, napr. heroický román, utopický román atď.) a sentimentálne romány (prvý originálny maďarský bol od J. Kármána – Fanniho dedičstvo) až po romantizmus. Za začiatok maďarskej románovej tvorby sa považuje začiatok 18. storočia. V období osvietenstva sa objavuje radikálny

vývoj. Počet poetických a prozaických žánrov sa začne rozvíjať. Za začiatok maďarského osvietenstva sa považuje rok 1772, keď bol vydaný Bessenyeiho dielo *Ágis tragédiája*. Spisovatelia osvietenstva prevzali témy svojich prác od spisovateľov iných národov, ale pôvodné práce sa snažili prepracovať. Je typické pre obdobie preklady rôznych typov románu, v ktorých sa objavuje rozprávkový perzský svet. Aj v sentimentálnych románoch dominuje zobrazenie duše a citlivosť človeka. Prvý originálny sentimentálny román bol od J. Kármána Fanniho dedičstvo. Aj v romantizme sa pokračuje vzrastanie počtu románov. Román a poviedka sa približne v tomto čase stávajú čoraz preferovanejšie (práce Fáy, Jósiku, Ignáca Nagya, Lajosa Kuthyho a Eötvösa). A sem patria aj Petőfiho strašidelné príbehy, diela, ktorému sa v životnom diele A. Petőfiho neprípisovali zvlášť veľký význam. Typy románov, ktoré sa objavujú v tomto období: historický román, strašidelný román, fantastický román, detektívka, rozprávkový román. Fáyho dielo *A Bélteky* –ház je prvý maďarský sociálny román. Jósikovo román s názvom *Abafi* (1836) je najvýznamnejší historický román v tomto období. V maďarskej prozaickej literatúry v druhej polovici 30-tych rokov dostáva sa do popredia žánre. Najvýznamnejší predstavitelia žánre sú Ignác Nagy, jeho román *Maďarské tajomstvá* (*Magyar titkok*), a Lajos Kuthy, *Domáce záhady* (*Hazai rejtelmek*). Prozaická literatúra v 40-tych rokov označuje už nielen novú vôľu, ale aj absenciu niečoho. Dostáva sa do popredia ľudová línia a jej najvýznamnejší predstaviteľ je A. Petőfi. Ale neskôr sa odvráti od ľudovej línie a napíše svoj román *Katov povraz* (*A hóhér kötele*), ktorý už ukazuje francúzsky romantizmus, totiž jeho román bol napísaný pod účinkom francúzskeho romantizmu.

Tretia kapitola prezentovala žánre strašidelných románov, je dôležité, aby sme poznali znaky strašidelných príbehov. Napriek tomu, že podľa Lovecrafta atmosféra je hlavnou prvkou strašidelných príbehov, protirečí Foucaultovy, ale obaja súhlasia v tom, že strašidelný príbeh s hroznými a krvavými udalosťami sa snaží zvýšiť záujem čitateľa, a obidvaja sa snažili začleniť do svojich dielach hrôzu. Miesto, kde sa tragické udalosti odohrávajú, je nejaké opustené a hrozné. Gotické strašidelné histórie sú predchodcov dnešných strašidelných príbehov. Zuzana Arany v 19. storočí napísaných strašidelných príbehov považuje za pokračovateľom gotickej literatúry.

Súhlasia aj s tým, že strach vyvolávajú tri prvky: teror, horor a tajomstvo. V strašidelných príbehov čitateľ tak môže prežiť svoju záhubu, že je zbavený/oslobodený od fyzickej bolesti. Aj ja súhlasím s nimi. Aj podľa môjho názoru vtedy je príbeh strašidelný, desivý, keď je plný hrozných a krvavých udalostí a miestom konania je starý opustený dom alebo

strašidelný kaštieľ, hrad, kde sa strašné udalosti odohrávajú. Okrem toho musí byť prítomná pomsta.

Štvrtá kapitola mojej práce podávala obraz o brakovej literatúre, lebo v 19. storočí aj Petőfiho strašidelné príbehy časom klesali medzi brakových dielach. V tejto kapitole najprv všeobecne som charakterizovala brakovú literatúru. Brakové diela boli písané cieľom pobaviť čitateľa. Materiál, ktorý sa používa nie je realita, postavy neexistujú. Štýl buď úplne chýba, alebo v obmedzenej miere je prítomný. V brakových dielach dobrý porazí zlo, ale chýba vinníkov pykanie. Potom som predstavila vývoj maďarskej brakovej literatúry, aby sme vedeli, kedy sa objavili strašidelné brakové diela. Na začiatku brakové diela mali formu poézie, ale časom dostal sa do popredia próza. V prozaických brakových dielach dominovali fantastické príbehy. Od polovice 19. storočia dostali sa do popredia trestné a strašidelné príbehy. Nakoniec som sa zaoberala so spojitosťou brakových a strašidelných príbehov 19. storočia. Strašidelné príbehy napísané v 19. storočí neboli písané ako dlhotrvajúce, vynikajúce literárne diela. Tieto diela sú zaradené do brakovej literatúry. Dnes očakávame od strašidelných príbehov niečo iné, ako v 19. storočí. Vtedy krvavá pomsta bola hlavnou znakovou týchto príbehov. Petőfiho strašidelné príbehy rozširujú rady strašidelných príbehov 19. storočia. Spoločný motív je pomsta, vraždy atď. Hlavná téma brakových príbehov je vyšetrovanie trestných činov, špehovanie, dobrodružstvo atď. Tieto znaky sú hlavnou súčasťou aj strašidelných príbehov. V tejto podkapitole som sa zaoberala so strašidelnými príbehmi Ignáca Nagya, Lajosa Kuthyho, Alberta Pálffyho a Rudolfa Szentesiho.

Piata kapitola sa zaoberala obdobím, v ktorom vznikali Petőfiho strašidelné príbehy, čiže tzv. krízovým obdobím. V tomto období mal osobné problémy – finančné, ťažkosti v láske, v tmavom videl svet, nenávidel ľudí. V tejto kapitole som spomenula lyrické (ľúbostné zbierky Szerelem Gyöngyei - Perly lásky, Cipruslombok – Lístie Cypru, cyklus reflexných básní Felhők – Oblaky, Az örült – Šialený) ale aj mimo lyrické diela (A hóhér kötele – Katov povraz, Tigris és hiéna – Tiger a hyena, Tündérialom – Čarokrásny sen, Salgó). Zaoberala som sa aj vplyvom francúzskeho romantizmu na jeho strašidelné príbehy, lebo aj A hóhér kötel – Katov povraz, a Tigris és hiéna – Tiger a hyena boli napísané pod účinkom francúzskeho romantizmu. Dumasovo a Ducangovo dielo mal veľký vplyv na Petőfiho strašidelné príbehy, zopár motívov prevzal z nich.

Po objasnení týchto pojmov (romantika, strašidelný román, braková literatúra) v šiestej kapitole som sa zaoberala konkrétnymi romantickými strašidelnými príbehmi, čiže Katov povrazov (A hóhér kötele), Tigrom a hyenou (Tigris és hiéna) a Salgó. Tieto

diela som skúmala so strany znakov romantických strašidelných príbehov 19. storočia. Najpríznačný motív, ktorý spája Petófiho strašidelné príbehy je krvavá pomsta. Všetky tri strašidelné príbehy boli napísané pod účinkom francúzskeho romantizmu. Predovšetkým Dumasovo dielo Nesleova veža (Neslei torony) a Ducangova melodráma vplýval na neho. Petófi prevzal z nich zopár motívov pri písaní svojich strašidelných príbehov. Motívy, ktoré prevzal: stredoveké prostredie, smrť nevinných, otcova a bratova vražda. Podobný motív môžeme objaviť aj medzi Katov povraz a Nesleova veža, obidve diela zobrazia pád čestného človeka. Petófiho všetky tri strašidelné príbehy skončia skazou vinníka. Na konci týchto príbehov nezostane ani jedna hrdina, ktorému by sme mohli držať palce. Happyend je ignorovaný. Pomstivým sa podarí pomstiť nepriateľovi, ale chýba jeho pykanie. Vo svojich prozaických dielach využíval tú techniku (interpretácie, autorove výkriky), ktorú si osvojil počas prekladania rôznych románov. V strašidelných príbehov využíval ten štýl, ktorý je známy z francúzskej literatúry pod názvom style coupé a tento štýl prvýkrát používal v jednej novele svojej antológie Fialky (Ibolyák). Petófiho už spomenuté strašidelné príbehy v plnej mieri patrili medzi romantických strašidelných príbehov 19. storočia, ale aj do brakovej literatúry.

Z troch strašidelných príbehov A. Petófiho najviac sa my páčila Tiger a hyena. Od začiatku tejto drámy je prítomná túžba po pomste. Tu má najväčší význam tajomstvo z minulosti, ktorého odhalenie spôsobí najviac smrtí. Tajomstvo súvisí s alter egomi skutočných hercov. Preto považujem tú drámu za Petófiho „najlepší“ strašidelný príbeh, lebo v tejto dráme je najviac krvavej scény a keď už čítam strašidelný príbeh, tak to aj očakávam od diela, aby obsahovala čo najviac krvavých a strašidelných detailov. V Katovom povraze najvzrušujúca scéna je povstanie mŕtvych z hrobov, a v Salgó Davidova otcova a bratova vražda.

V predposlednom kapitole som predstavila A. Petófiho ako „oblúbenec“ marginálnych žánrov. Poukázala som sa na to, aké brakové zdroje poznal, a potom sme ho videli ako prekladateľa. Z hľadiska mojej práce, Petófi bol dôležitý ako prekladateľ, lebo aj v tvz. krízovom období dost' veľa dielov prekladal, a pri písaní svojich strašidelných príbehov veľa motívov prevzal z Dumasovej novely, napr. osudová láska, stredoveké prostredie, smrť nevinných, otcova a bratova vražda, pomsta, hriech atď. Ďalej som sa zaoberala s relatívne novou antológiou, ktorá bola objavená v roku 1996, a ktorá má názov Fialky (Ibolyák). Táto antológia preto je dôležitá, lebo Petófi počas jej písaní sa obrátil na predtým opovrhovanú prózu, čiže začal písať prozaické diela. V tejto antológii začal používať style coupé, ktorý je známy z francúzskej literatúry. František Kerényi Fialky

(Ibolyák) považoval za chýbajúci článok pre lepšie pochopenie Petófiho preklady románov a Katov povraz.

Posledná, ôsma, kapitola sumarizoval recepcnú históriu (priятие) Petófiho celoživotného diela, tu som sa zvlášť zameriavala na tie otázky, ktoré bránili (zabraňovali) prijatie strašidelných príbehov. Bolo príznačné, že po národnooslobodzovacom boji po roku 1848 by maďarskí spisovatelia, zaoberajúci sa dejinami literatúry až do sedemdesiatych rokov dvadsiateho storočia najradšej vyzdvihovali básnika v intenciách romantizmu, tvrdiac, že Petófi naplnil a dosiahol poslanie maďarského romantizmu. Jeho rovesníci (P. Gyulai, J. Erdélyi) prízvukovali jeho ľudovosť, národnú svojráznosť a lyrickú poéziu. Práca J. Horvátha z roku 1922 pod názvom Petófi Sándor ho zvečňoval ako najvýznamnejšieho predstaviteľa národného klasicizmu, Illyésova monografia z roku 1936 ho predstavoval v prvom rade ako básnika ľudu a napokon podľa názorov najvýznamnejších literárnych teoretikov z roku 1950 až 1970 Petófi prevýšil romantizmus a dovedol do víťazného konca lyrický realizmus.

Petófi vo svojom krízovom období mohol byť kritizovaný kvôli pesimizmu a že najcharakteristickejší motív každému strašidelnému príbehu je stručnosť, každé napísal veľmi rýchlo kvôli finančnému zisku a v Katovom povraze a v Tigre a hyene sa snažil uplatniť ako lyrik a dielov dej ovládajú lyrické rozmery. Tieto práce patria medzi diela extrémnej romantizmu a odzrkadľujú krvavé, extrémne formy vášne. Petófiho strašidelné príbehy neboli písané ako dlhotrvajúce, vynikajúce literárne diela, ale zaslúžia si toľko úcty, aby sa zaradili na dôstojné miesto v arzenáli jeho celoživotnej tvorby.

Dopracovala som sa k tomu názoru, že Petófiho strašidelné príbehy rozširujú rady strašidelných príbehov 19. storočia. Spoločný motív je pomsta, krvavé vraždy. Zistila som aj to, že Petófiho strašidelné príbehy sú spojené s niekoľkými spoločnými motívmi. Najpríznačný motív, ktorý spája jednotlivé strašidelné príbehy je krvavá pomsta. Všetky tri strašidelné príbehy boli napísané pod účinkom francúzskeho romantizmu. Predovšetkým Dumasovo dielo a Nesleova veža (Nesle torony) a Ducangova melodráma vplýval na neho. Petófi prevzal z nich zopár motívov pri písaní svojich strašidelných príbehov.

Resume

In my thesis I was concentrating on Sandor Petofi`s thriller stories. The aim of the work was to show that Petofi was not only a great poet but a novelist too and his thriller stories which found their way to the pulp fiction should be mentioned in his oeuvre. I tried to find the connection between Petofi`s and the 19th century thriller stories. Furthermore I examined if there are any similarities between the three thriller stories and also between the gothic novel and Petofi`s thriller stories. I was curious whether Petofi was influenced by the pulp fiction whether he knew any pulp sources and if yes to what degree are they used in his stories and how important is the “Ibolyak-fuzet” which has just been recently found. I have come to a conclusion that Petofi`s thriller stories doubtlessly meet the requirements of the 19th century thriller stories. The most important feature, the blood revenge is present in Petofi`s works too. I mentioned the French literature since it had a great impact on Petofi and also his contemporaries. (Nagy Ignac, Kuthy Lajos). It is obvious that besides Hugo, Shakespeare Petofi was influenced by some less significant representatives of the European romanticism. I managed to point out that there are similarities in the three thriller stories. The most obvious one is the motive of the revenge which is brought on by fatal love in all the stories. Other similar motives are the sin, murders, suicide, hanging, duel. Furthermore I can say that there are similarities between Petofi`s thriller stories and the gothic novel. Some scenes from the thriller stories (the graveyard at night, dilapidating house, medieval castle) are very typical for the gothic novel. The importance of the “Ibolyak” is the fact that Petofi for the first time turned towards the novel. He started to use in this booklet the “style coupe” which is known from the French Romanticism.

All the scholars who I have come across while working on my thesis are of the view that Petofi`s thriller stories are of marginal importance. Doubtlessly they cannot be compared to Petofi`s poetry but I am convinced that they should be present in his oeuvre.

Felhasznált irodalom

Regény:

PETŐFI, S. 1974. A hóhér kötele. In *Petőfi Sándor összes prózai művei és levelezése*. Bratislava: Madách Könyvkiadó, 1974. 10-86 o. ISBN 963 15 1094 9.

Dráma:

PETŐFI, S. 1974. Tigris és hiéna. In *Petőfi Sándor összes prózai művei és levelezése*. Bratislava: Madách Könyvkiadó, 1974. 131-185. ISBN 963 15 1094 9.

Regényes, verses beszély:

PETŐFI, S. 1972. Salgó. In *Petőfi Sándor összes költeményei*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó. 1972. 436-445. ISBN nincs.

Monográfia, tanulmány, tanulmánykötet, folyóirat, irodalmi lexikon:

- 1) ÁCS, G. 2002. A Sue-i (irodalmi) hatás képződése a lappangó kánon mentén. In *Literatura*. ISSN 0133-2368, 2002/2, 142-156 o.
- 2) BÁRCZI, ZS. 2008. A műfaj árnyéka. Carlos Ruiz Zafón *A szél árnyéka* című regényének gótikus olvasata. In *Partitúra: irodalomtudományi folyóirat*. ISSN 1336-7307. 2008/1, III. évf. 63-71.
- 3) BENEDEK, M. (főszerk.) 1965. Líra. In *Magyar irodalmi lexikon*. Második kötet. L-R. 1965. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. 44-45.
- 4) BENEDEK, M. (főszerk.) 1965. Rémmregény. In *Magyar irodalmi lexikon*. Második kötet. L-R. 1965. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. 590.
- 5) ENDRŐDI, S. 1911. *Petőfi napjai a magyar irodalomban 1842-1849*. Budapest: Kunossy, Szilágyi és Társa Könyvkiadóvállalat, 1911. 543 o.
- 6) FEKETE, S. 1972. *A francia romantika vonzáskörében. Petőfi romantikájának forrásai*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1972. 156 o.
- 7) FERENCZI, Z. 1896. *Petőfi életrajza*. II. kötet. Budapest: Franklin-Társulat, 1896. 308 o.
- 8) FÖLDES, A. 1962. *A giccs az irodalomban*. Budapest: Gondolat kiadó, 1962. 151 o.
- 9) GYULAI, P. 1989. Petőfi Sándor és lírai költészetünk. In *Úó Gyulai Pál válogatott művei*. Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 1989. 413-470. ISBN 963-15-3761-7.

- 10) GYULAI, P. 1985. *Vörösmarty életrajza (1866)*. Budapest: Szépirodalmi könyvkiadó, 1985. 270 o. ISBN 963 15 2694 1.
- 11) HORVÁTH, J. 1922. *Petőfi Sándor*. Budapest, Pallas. 1922. 597 o. ISBN 963 282 173 4.
- 12) ILLYÉS, Gy. 1972. *Petőfi Sándor*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972. 530 o.
- 13) KERÉNYI, F. 2008. *Petőfi Sándor élete és költészete*. Budapest: Osiris kiadó, 2008. 564 o. ISBN 978 963 389 983 0.
- 14) KISANTAL, T. Fantasztikum, horror és töredékesség H.P. Lovecraft szövegeiben. In *Idegen univerzumok. Tanulmányok a fantasztikus irodalomról, a science fictionról és a cyberpunkról*. Dunajská Streda: Lilium Aurum, 2007. 37-55 o. ISBN 978-80-8062-330-2.
- 15) LUKÁCSY, S. 1998. Csillagatlan éjek. A Felhők körül. In Uő. *A végtelen jövő*. Budapest: Balassi Kiadó, 1998. 230 o. ISBN 978 963 506 220 1.
- 16) MARGÓCSY, I. 1999. *Petőfi Sándor*. Budapest: Korona Kiadó, 1999. 312 o. ISBN 9 63 919146 9.
- 17) MARTINKÓ, A. 1965. *A prózairó Petőfi és a magyar prózastílus fejlődése*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. 634 o.
- 18) PALÁGYI, M. 1909. *Petőfi*. Petőfi –könyvtár XIII. Budapest: Kunossy, Szilágyi és Társa Kiadóvállalat, 1909. A dinamikus ihlet elemzése. 31-52 o.
- 19) PÁNDI, P. 1982. *Petőfi. A költő útja 1844 végéig*. Második javított kiadás. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1982. 579 o. ISBN 963 15 2174 5.
- 20) POGÁNY, P. 1978. *A magyar ponyva tüköre*. Budapest: Magyar Helikon Kiadó, 1978. 411 o. ISBN 963 207 179 4.
- 21) SÁRKÖZY, B. 2004. H.P. Lovecraft A borzalom helye az irodalomban. In *Elmélet, irodalom, történet: a komparatív megértés lehetőségei*. (szerk. Sággy Miklós – Tóth Ákos), Szeged: Tiszatáj Könyvek, 2004. 29-62 o. ISBN: 9789638496393
- 22) SZABÓ, Z. 1998. A romantika. In *A magyar szépírói stílus történetének fő irányai*. Budapest: Corvina, 1998. 262 o. ISBN 9631345238.
- 23) SZERB, A. 1934. A romantikus hullám. In Uő *Magyar irodalomtörténet*. 8. kiadás. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1934. 305-315 o. ISBN 963 14 0951 1.
- 24) SZERB, A. 1934. Petőfi Sándor. In *Magyar irodalomtörténet*. 8. kiadás. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1934. 376-398. ISBN 963 14 0951 1.

- 25) TODOROV, T. 2002. *Bevezetés a fantasztikus irodalomba.* (ford. Gelléri Gábor). Budapest: Napvilág Kiadó, 2002. 170 o. ISBN 963 9350 02 8.
- 26) WÉBER, A. 1959. *A magyar regény kezdetei.* Budapest: Akadémiai kiadó, 1959. 237 o.

Internetes forrás

- 1) ARANY, Zs. 2008. Filozófiai és filológiai kérdések Byron és Polidori prózájában. In *Látó Szépirodalmi Folyóirat* [online]. 2008, június. [Letöltés ideje: 2010. 3. 18]. Megtalálható ezen a címen: <http://www.lato.ro/article.php/Filozofiai-es-filologiai-kerdesek-Byron-es-Polidori-prozajaban/1002/>
- 2) FEKETE J, J. 2008. Mielőtt bárki is farkast kiáltana. In. *Sikoly: irodalmi és művészeti folyóirat.* [online]. 2008, 5. évf, 16. szám. 6-14 o. [Letöltés ideje 2010. 04.01]. Megtalálható ezen a címen: <http://www.sikolyfolyoirat.extra.hu/sikoly16/sikoly16.pdf> . ISSN 1820-4112.
- 3) Fried, I. 1993. A szlovák Petőfi-kép. In *Kisebbségkutatás.* [online]. Ligidus Kiadó, 1993. 3. szám. [letöltés ideje 2010. 04. 06]. Megtalálható ezen a címen: http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatasa/kk_1999_03/cikk.php?id=103
- 4) GALUSKA, László P. 2005. *Üzletszerű népművelés vagy butítás? - - Ponyva az egykori Magyarországon.* [online]. Nyomtatásban: Boss Magazin, 2005. február-március p. 49-52. [letöltés ideje: 2010. 3. 22]. Megtalálható ezen a címen: <http://www.gmconsulting.hu/inf/cikkek/236/index.php>
- 5) KERÉNYI, F. Ibolyák Petőfitől. In. *Forrás szépirodalmi, szociográfiai, művészeti folyóirat.* [online]. [letöltés ideje 2010. 04. 07]. Megtalálható ezen a címen: <http://www.forrasfolyoirat.hu/0011/kerenyif.html>
- 6) KERÉNYI, F. 1998. Petőfi Sándor: Ibolyák. In. *Irodalomtörténeti Közlemények.* [online]. 1998, CII. évfolyam, 3-4. szám [letöltés ideje 2010. 04. 12]. 578-581. Megtalálható ezen a címen: <http://epa.oszk.hu/00000/00001/00394/pdf/00394.pdf> ISSN 0021-1486.
- 7) LOVECRAFT, H. P. 1934. *Jegyzetek a rémtörténetek írásáról.* [online]. Ford.: Galamb Zoltán. [Letöltés ideje: 2010. 3. 18]. Megtalálható ezen a címen: <http://hplovecraft.uw.hu/index.php?module=library&opt=lit&sor=196&lang=magyar>

- 8) NAGYPÁL, I. 1941. Ponyva és irodalom. [online]. In *Nyugat*. [online]. 1941. 6. szám [letöltés ideje 2010. 04. 07]. Megtalálható ezen a címen: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00665/21307.htm>
- 9) ORTUTAY, GY. (főszerk.). 1977-1982. Ponyvairódalom. In *Magyar néprajzi lexikon*. Negyedik kötet. [online]. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977-1982. [Letöltés ideje 2010. 04. 07]. Megtalálható ezen a címen: <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-699.html>
- 10) PETŐFI, S. *Ibolyák*. [online]. [letöltés ideje 2010. 04. 06]. Megtalálható ezen a címen: <http://mek.niif.hu/01100/01151/01151.doc>
- 11) SÓTÉR, I. (főszerk.). 1965. Petőfi utóélete. In *A magyar irodalom története 1772-től 1849-ig*. Harmadik kötet. [online]. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. [Letöltés ideje 2010. 04. 06]. Megtalálható ezen a címen: <http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/03/481.html> ISBN 963 05 1642 X 3. kötet.
- 12) VÁRADI, P. Interjú Bánki Évával az Esőváros című könyvéről. In *Nők Lapja Cafe*. [online]. [letöltés ideje 2010. 04. 06]. Megtalálható ezen a címen: <http://bankieva.fw.hu/interjuk.html>